

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Katedra germanistiky

Diplomová práce

Odraz nacismu ve vybraných literárních a zfilmovaných dílech
německy psané literatury pro děti a mládež a jejich didaktické
zpracování

NÁZEV: Autor: Kateřina Michálková

Vedoucí práce: PhDr. Tamara Bučková

ABSTRAKT:

Práce pojednává o odrazech nacismu v literatuře pro děti a mládež. Zaměřuje se na rozlišení jejich na literaturu intencionalní, tedy zaměřenou na dětskou síť, a v literatuře nonintencionalní, která se prvotně zaměřuje na dospělé jako adresáta. K tomu vede průběh na základě porovnání literárních děl „Als Hitler das rosa Knäuelchen sah“ a „Nacht unter Wolken“ a jejich zpracování v učebnicích. Na základě této analýzy je prováděna didaktická práce s německými texty a jejich vyučovacími příklady.

KLÍČOVÁ SLOVA:

literatura pro děti a mládež, film, nacismus, didaktizace, společný evropský referenční rámec jazykové kompetence

Praha 2009

NÁZEV:

Odraz nacismu ve vybraných literárních a zfilmovaných dílech německy psané literatury pro děti a mládež a jejich didaktické zpracování

ABSTRAKT:

Práce pojednává o zobrazení nacismu v literatuře pro děti a mládež, přičemž se zaměřuje na rozdílnost pojetí nacismu v literatuře intencionální, tedy prvotně zaměřené na dětského adresáta, a v literatuře neintencionální, která se prvotně nezaměřuje na dítě jako adresáta. Komparace probíhá na základě porovnání literárních děl „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ a „*Nackt unter Wölfen*“ a jejich stejnojmenných filmových verzí. Na základě této analýzy je prováděna didaktická adaptace obou děl v hodinách výuky německého jazyka a jiných vyučovacích předmětů.

KLÍČOVÁ SLOVA:

literatura pro děti a mládež, film, nacismus, didaktizace, společný evropský referenční rámec, jazykové kompetence

TITLE:

Reflection of Nazism in selected literary and picturized works of German literature for youth and children and their didactical adaptation

SUMMARY:

The Thesis describes projection of Nazism to the literature for youth and children. It focuses on different conception of Nazism in 'intentional' literature, which primary concentrates on child as a recipient and in 'not intentional' literature, which primary does not concentrate on child as a recipient. The comparison consists of analysis of the selected literary works „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ and „*Nackt unter Wölfen*“ and their film versions. Based on the analysis is worked out a didactical adaptation of both works in the German and other lessons.

KEYWORDS:

Literature for Youth and Children, film, nazism, didactical adaptation, Common European Framework of Reference for Languages, Language Competence

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem: „Odras nacismu ve vybraných literárních a zfilmovaných dílech německy psané literatury pro děti a mládež a jejich didaktické zpracování“ vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Tamary Bučkové, s použitím literatury uvedené na konci mé diplomové práce v seznamu literatury.

V Praze 30.06.2009

CONTENTS

1. Úvod

- 1.1. Motivace pro výběr tématu
- 1.2. Předmět práce, metody pro vypracování, hypotézy, cíle

2. Stav současnějšího výzkumu k problematice odrazu nacismu v LPDM

- 2.1. Válečné vypořádání v dětské literatuře
- 2.2. Dítě jako adresát a jako protagonista v literárních dílech s válečnou tematikou
  - 2.2.1. Výběr ukázek z německy psané LPDM týkající se tématu nacismu
- 2.3. Dítě jako adresát a jako protagonista ve filmových dílech s válečnou tematikou
  - 2.3.1. Výběr ukázek z německých filmů o nacismu vhodných pro použití ve výuce
- 2.4. Efekt literárních a filmových děl s válečnou tematikou na psychiku dítěte
- 2.5. Pedagogické působení v dílech s válečnou tematikou

3. Analýza vybraných děl „Nacht unter Wölfen“ a „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“

- 3.1. Úvod do analýzy vybraných ukázek
- 3.2. Charakteristika výchozích pojmů
- 3.3. Rozbor románu Nalý inozí vlky
  - 3.3.1. O autorovi
  - 3.3.2. O románu
  - 3.3.3. Děj
  - 3.3.4. Postavy
  - 3.3.5. Aspekty dítěte v románu
  - 3.3.6. Role komunikační trasy v románu
  - 3.3.7. Aspekty nacismu v románu

PODĚKOVÁNÍ:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce PhDr. Tamaře Bučkové za vstřícný přístup, ochotu a cenné rady při zpracování této práce.

OBSAH

1. Úvod

1.1. Motivace pro výběr tématu

1.2 Předmět práce, metody pro vypracování, hypotézy, cíle

2. Stav současného výzkumu k problematice odrazu nacismu v LPDM

2.1 Válečné vypořádání v dětské literatuře

2.2 Dítě jako adresát a jako protagonista v literárních dílech s válečnou tematikou

2.2.1. Výběr ukázek z německy psané LPDM týkající se tématu nacismu

2.3 Dítě jako adresát a jako protagonista ve filmových dílech s válečnou tematikou

2.3.1. Výběr ukázek z německých filmů o nacismu vhodných pro použití ve vyučování

2.4 Efekt literárních a filmových děl s válečnou tematikou na psychiku dítěte

2.5 Pedagogické působení v dílech s válečnou tematikou

3. Analýza vybraných děl „Nackt unter Wölfen“ a „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“

3.1 Úvod do analýzy vybraných ukázek

3.2 Charakteristika výchozích pojmů

3.3. Rozbor románu Nahý mezi vlky

3.3.1. O autorovi

3.3.2 O románu

3.3.3 Děj

3.3.4 Postavy

3.3.5 Aspekt dítěte v románu

3.3.6 Role komunistické strany v románu

3.3.7 Aspekt nacismu v románu

3.3.8 Literární fikce a historická skutečnost

3.3.9 Filmová verze

3.3.10 Kniha versus film

3.3.11 Recenze na film od diváků českých a německých - jejich srovnání

3.4 Rozbor románu „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“

3.4.1 O autorce

3.4.2 O románu

3.4.3 Děj

3.4.4 Charakteristika postav

3.4.5 Aspekt dítěte v románu

3.4.6 Aspekt nacismu v románu

3.4.7 Aspek králíčka

3.4.8 Život emigranta z dětského pohledu

3.4.9 Literární fikce a historická skutečnost

3.4.10 Filmová verze románu

3.4.11 Kniha versus film

3.5 Srovnání vybraných děl

3.6 Srovnání pozdějších osudů hlavních dětských protagonistů

4. Didaktická adaptace literatury ve výuce německého jazyka

4.1 Didaktická adaptace díla Als Hitler das rosa Kaninchen stahl

4.1.1. Prostoupení tématu školními předměty

4.1.1.1 - Německý jazyk

4.1.1.1.2 Rozbor obsahu díla - hodina 1.

4.1.1.1.3 Rozbor klíčových témat díla - hodina 2.

4.1.1.1.4 Diskuze uzavírající celé téma - hodina 3.

4.1.1.2 - Dějepis

4.1.1.3 C- Zeměpis

4.1.1.4 Občanská výchova

4.2. Didaktická analýza díla Nackt unter Wölfen

4.2.1. Německý jazyk

4.2.2 Dějepis

4.2.3. Zeměpis

4.2.4. Občanská výchova

5. Závěr

6. Resumé

7. Resumé

8. Seznam literatury

9. Přílohy

1.1. Motivace pro výběr tématu

Důvody, které vedly k výběru tématu této diplomové práce vyplývají z mé kombinace studovaných oborů. Snažila jsem se vybrat takové literární téma, které bych mohla obrátit i o historický náhled, jelikož mým druhým oborem k německému jazyku je právě dějepis.

Během práce absolvované na druhém stupni základní školy jsem se setkala s projekty, které se týkaly tematiky druhé světové války. Bylo to v hodinách dějepisu. Naopak ve výuce německého jazyka jsem žádný podnět k zamyšlení nad ztříhovanými náhledy nenašla. Podle vyučujících se žáci v hodinách německého jazyka s tímto tématem dosud neetkali, jelikož se předpokládá, že tato kapitola je ryze historická a její vyučování je zajišťováno v hodinách dějepisu. To mne inspirovalo k tomu, abych se zamyslela, jakou cestou toto období zapojit do výuky německého jazyka. Zvolila jsem si způsob, který by mohl být pro žáky zajímavý a podnětný, a by též také mohli své poznatky uplatnit v dalších předmětech. Je jim práce s literárními texty a úryvky z literatury pro děti a mládež. Tato metoda je pro žáky dle mého přehledu přitažlivější, jelikož se jedná o beletrii, o lidské příběhy, které nemusí být za každou cenu pravdivé. Je tak ponechán prostor k fantazii, diskuzím a také k možnosti vyvrácení fiktivních částí či ověřování jejich autentičnosti.

K výběru tématu mne vedlo také to, že je do velké míry aktuální i dodnes, a to především kvůli existenci extremistických radikálních skupin, s jejichž výskytem a hrozbami se potýká nejen Německo, ale i Česká republika. Je tak pravděpodobné, že se žák snadno může dostat do debaty o tomto tématu či jen může být jejím svědkem. Měl by proto být dostatečně jazykově i věcně vybaven k tomu, aby byl bez větších problémů schopen formulovat své myšlenky a názory.

Práce je zaměřena hlavně na analýzu dvou vybraných děl v porovnání s jejich zfilmovanými verzemi, jelikož téma „odraz druhé světové války v LPDM“ zahrnuje

1 Úvod

1.1. Motivace pro výběr tématu

Důvody, které vedly k výběru tématu této diplomové práce vyplývaly z mé kombinace studovaných oborů. Snažila jsem se vybrat takové literární téma, které bych mohla obohatit i o historický náhled, jelikož mým druhým oborem k německému jazyku je právě dějepis.

Během praxe absolvované na druhém stupni základní školy jsem se setkala s projekty, které se týkaly tematiky druhé světové války. Bylo to v hodinách dějepisu. Naopak ve výuce německého jazyka jsem žádný podnět k zamyšlení nad zmiňovaným námětem nenalezla. Podle vyučujících se žáci v hodinách německého jazyka s tímto tématem dosud neselekali, jelikož se předpokládá, že tato kapitola je ryze historická a její vyučování je zajišťováno v hodinách dějepisu. To mne inspirovalo k tomu, abych se zamyslela, jakou cestou toto období zapojit do výuky německého jazyka. Zvolila jsem si způsob, který by mohl být pro žáky zajímavý a podnětný, a by též také mohli své poznatky uplatnit v dalších předmětech. Je jím práce s literárními texty a úryvky z 'literatury pro děti a mládež'.¹ Tato metoda je pro žáky o to přitažlivější, jelikož se jedná o beletrii, o lidské příběhy, které nemusejí být za každou cenu pravdivé. Je tak ponechán prostor k fantazii, diskuzím a také k možnosti vyvracení fiktivních částí či ověřování jejich autentičnosti.

K výběru tématu mne vedlo také to, že je do velké míry aktuální i dodnes, a to především kvůli existenci extremistických radikálních skupin, s jejichž výskytem a hrozbami se potýká nejen Německo, ale i Česká republika. Je tak pravděpodobné, že se žák snadno může dostat do debaty o tomto tématu či jen může být jejím svědkem. Měl by proto být dostatečně jazykově i věcně vybaven k tomu, aby byl bez větších problémů schopen formulovat své myšlenky a názory.

Práce je zaměřena hlavně na analýzu dvou vybraných děl v porovnání s jejich zfilmovanými verzemi. Jelikož téma 'odraz druhé světové války v LPDM' zahrnuje

---

¹ Dále jen zkratka LPDM.

ještě mnoho dalších podtémat a mým cílem bylo zaměřit se konkrétněji na jedno z nich, vybrala jsem si zobrazení nacismu v LPDM. pro zaměřila jsem se při výběru konkrétních ukázek na knihy, podle jejichž předlohy byl natočen film. Je to především z toho důvodu, že poslední část je zaměřena na didaktickou adaptaci knih v hodině a právě využití filmu ve vyučování považuji v dnešní době za velmi podstatnou učební pomůcku, mezi žáky velice oblíbenou, a tudíž lze předpokládat, že ulehčí učiteli výklad v podobě názorného vyučování.

1.2 Předmět práce, metody pro vypracování, hypotézy, cíle

Předmětem práce je obor literatura pro děti a mládež. Centrální pozornost je věnována zkoumání obrazů dětství z války, které zachycují zvrácení osudů dětských hrdinů, přičemž je kladen důraz na zvýraznění kontrastů mezi životem ve válce a životem v exilu. Konkrétní ukázky tak čtenáře konfrontují s osobní autentickou či s osobní zprostředkovanou válečnou zkušeností dětských představitelů. V dalších krocích je toto téma rozvinuto za prvé v oblasti literární vědy, za druhé v oblasti didaktiky literatury ve výuce cizích jazyků.

Tato diplomová práce je prací teoretickou, její součástí není žádný výzkum. Především je zde využita metoda analýzy, která tvoří základ celé třetí kapitoly, kde jsou rozebírány konkrétní ukázky a na základě jejich porovnávání jsou odvozovány závěry.

Kapitola druhá popisuje, jakým způsobem je průřezové téma zachyceno v jednotlivých odborných knihách a charakterizuje tak stav současného výzkumu. Většinou se jedná o publikace týkající se zkoumání LPDM jako samostatného oboru. Na základě uvedených prostudovaných knih jsou vyselektovány části zabývající se konkrétněji znázorněním nacismu v LPDM.

První hypotéza vychází z oblasti literární vědy a její formulace zní:

■ zobrazení nacismu v LPDM je zpracováno rozdílně v LPDM intencionální a jiným způsobem v LPDM neintencionální.

Verifikace této hypotézy je praktikována analýzou jednotlivých textových ukázek z vybraných literárních děl.

Formulace dalších hypotéz se vztahuje k oblasti didaktiky literatury a jejich verifikace probíhala didaktickou adaptací textu v podpůrných výukových materiálech. Při procesu didaktizace lingvistických a bilingvistických disciplín je vycházeno z předpokladu, že téma nacismu je možné vyučovat nejen v hodinách dějepisu, ale i ve výuce cizího jazyka, čímž se posilují poznatky o jiné kultuře.

Z tohoto tvrzení plyne formulace následujících hypotéz:

- didaktizaci tématu obraz nacismu lze využít ve výuce cizích jazyků
- didaktizaci tématu obraz nacismu lze využít ve výuce dějepisu
- didaktizaci tématu obraz nacismu lze využít ve výuce zeměpisu
- didaktizaci tématu obraz nacismu lze využít ve výuce občanské výchovy.

Cílem této práce je zpracovat zachycení vybraného tématu z jednotlivých odborných publikací. Práce je zaměřená na tvorbu německy píšících autorů. Dále si práce klade za cíl zpracovat takovou analýzu a didaktickou adaptaci vybraného románu, která by byla kompletně připravená a použitelná pro jakéhokoliv učitele německého jazyka. Didaktickým cílem je nalézt způsob, jak vzbudit pozornost u žáků, kteří by se o téma jinak příliš nezajímali.

2 Stav současného výzkumu k problematice odrazu nacismu v LPDM

V této části práce se pokusím zmapovat, jakým způsobem je pojednáváno téma odrazu nacismu v odborné literatuře. Jedná se především o jednotlivé kapitoly vyňaté z odborných knih, které pojednávají o LPDM jako celku a o jejím vývoji. Jako základní příručky k čerpání mi sloužily tyto práce: „*Dahrendorf - Vom Umgang mit Kinder- und Jugendliteratur*“, dále „*Ewers - Literatur für Kinder und Jugendliche. Eine Einführung*“, „*Doderer - Lexikon der Kinder und Jugendliteratur*“. Bohužel se mi nepodařilo získat knihu od autora „*Zimmermanna - Geschichte erzählen...*“, která se tematice mojí práce věnuje důkladněji, získala jsem pouze úryvky z knihy. Stejně tak je tomu u studie autorky „*Becher - Holocaust und Nationalsozialismus im Sachunterricht thematisieren*“ přístupné na internetových stránkách www.widerstreit-sachunterricht.de.

Výjimku tvoří publikace od autora jménem „*Schäfer - Kinder, Krieg und Kino*“, která se celým svým obsahem věnuje jenom tématu odrazu druhé světové války ve filmu a vyskytuje se také srovnání s literárními ztvárněními.

2.1 Válečné vypořádání v dětské literatuře

O tom, jak moc je v dnešní době problém ohledně vypořádávání se s válečnými zločiny aktuální, není třeba polemizovat. Otázkou této práce ale zůstává, jakým způsobem se toto téma zrcadlí v literatuře pro děti a mládež a do jaké míry jim pomáhá se s tématem vypořádat. Práce se zaměřuje na literaturu poválečné doby zabývající se obrazem zločinů druhé světové války. Jedná se tedy o literaturu protiválečně laděnou.

Z odezvy veřejnosti lze dovozovat, že reakce vzdělávacích institucí k této tematice je žádoucí, stejně tak jako zaujetí určitého postoje ke způsobu vyrovnání se s fašistickými zločiny a s nacionálně socialistickým duchem. Školy se samozřejmě tomuto tématu nevyhnou a není pro ně jednodušší způsob než obrátit se přímo na literární ztvárnění. Mladiství čtenáři mají nárok na knihy, které otevřeně, upřímně a ve srozumitelné příjemné formě vysvětlují tento fenomén minulosti a bohužel i současnosti.

V tehdejší Spolkové republice Německo² se literatura pro děti a mládež s tematikou nacismu začala objevovat až od let šedesátých, a to v rámci konfrontace s událostmi z blízké minulosti, často také s prvními myšlenkami o srovnávání negativ nacismu a komunismu jako totalitních systémů. Téma pronásledování židů se začalo v literatuře pro děti vyskytovat především z důvodu nebezpečí opět se probouzejícího pravicového radikalismu a vyskytlých případů poničení židovských hřbitovů. To přimělo společnost k otevření veřejné diskuse o nebezpečí opominutí politického vzdělání dětí a mladistvých.

V literatuře a škole dochází k impulsům řešit otázky, jak se vyrovnat s vinou války, jež Německo jako stát nese, a zároveň, jak docílit toho, aby tyto činy neupadly v zapomnění. Tyto myšlenky byly čím dál více podporovány i jinými médii, především televizí. Samotné téma nacismu ale stále zůstávalo bez většího povšimnutí. Až v sedmdesátých a osmdesátých letech dopadly na společnost následky tohoto opomenutí a vývoj literatury pro děti a mládež zaznamenal zvýšení zájmu o svůj předmět jako takový, což bylo poznat i na kvantitě nově vydaných děl: jen v osmdesátých letech se objevuje knih s touto tematikou více, než v celém poválečném období do té doby³.

Oproti tomu v Německé demokratické republice⁴ se různá pojednání k této tématice objevují již mnohem dříve, a to jak v rovině společenské, tak v rovině literární. Samozřejmě této rozpravě přitěžuje fakt, že byla vedena s prvotním účelem legitimovat novou vládu. Celý východní blok zaujímá silnou antifašistickou pozici. Je tedy zřejmé, že produkce dětské literatury k tomuto tématu byla ať už v západním, tak i ve východním bloku politicky laděná⁵.

Přesně do této éry spadá jedno z vybraných děl „*Nackt unter Wölfen*“.

---

² DAHRENDORF, 1996 ve své publikaci uvádí pojem BRD, čímž je v češtině myšlena západní část Německa, která vznikla v r. 1955 a byla až do doby sjednocení Německa 3. října 1990 samostatným státem

³ srov. s „Die Kinder- und Jugendliteratur spiegelt die Entwicklung schon quantitativ: in den achtziger Jahren sind mehr Kinder- und Jugendbücher zu dem Thema erschienen als während der gesamten Nachkriegszeit zuvor.“

DAHRENDORF, 1996, s. 75

⁴ DAHRENDORF, 1996 ve své publikaci uvádí pojem DDR, čímž je v češtině myšlena NDR, východní část Německa rozděleného od 1955-1990

⁵ srov. DAHRENDORF M.: Vom Umgang mit Kinder- und Jugendliteratur, s. 75.

2.2 Dítě jako adresát a jako protagonista v literárních dílech s válečnou tematikou

Literaturu pro děti a mládež totiž podle H.H.Ewerse dělíme na „intentionale“ (českým ekvivalentem pro tento pojem je ovšem označení „neintencionální“) , dále „spezifische“⁶ (čemuž v češtině odpovídá pojem „intencionální“) a na „Kinder- und Jugendlektüre“, což by se dalo přeložit jako četba skutečně čtená dětmi a mládeží.

Pod pojmem literatura neintencionální se skrývá literatura, která je posouzená jako vhodná pro děti a mládež. To ale neznamená, že tato literatura byla psána pro dítě jako adresáta. Jsou to texty, které tedy nejsou přímo adresovány dětem, ale které jim následně byly doporučeny jako vhodné ke čtení. To znamená, že tato literatura „vzniká“ vlastně až samotným aktem jejího přiřazení a přisouzení.⁷ Aktéry, kteří určují vhodnost zařazení mezi dětskou literaturu, jsou samotní učitelé, rodiče, vzdělávací instituce apod. Patří sem díla národní a světové literatury a lidová tvorba.⁸

Pod pojmem literatura intencionální rozumíme texty, které byly vytvořeny přímo pro dětského adresáta a již od počátku jsou tedy přizpůsobeny dětskému vnímání. Dá se říci, že tento druh textů v podstatě vzniká až od konce 18. století, od kdy se dítě dostává do popředí zájmů.

Faktem ale je, že ve skutečnosti děti a mládež nečtou jen knihy pro ně přímo psané nebo jim posléze doporučené, ale i to , co si sami podle svých zájmů vyberou. I tato literatura se tak stává literaturou pro děti a mládež a patří pod výše zmiňovaný pojem 'Kinder- und Jugendlektüre'.

Dále budou pro všechny pojmy použity vždy jejich české ekvivalenty.

Na základě zhruba dvaceti příkladů knih pro děti a mládež týkajících se tématu odrazu druhé světové války je možné dojít k následujícímu rozdělení, které charakterizuje, jakou roli hraje v literárních dílech dítě jako protagonista.

Obraz dítěte jako protagonisty v literárních i ve filmových ztvárněních týkajících se válečné literatury má své specifické účely.

⁶ Dále budu používat jen české ekvivalenty.

⁷ Srov. Ewers, 2000.

⁸ MAIER, K.E. 1993 s.8

První možností je, že vystupuje jako spojující prvek s dětským adresátem. To bývá většinou u děl intencionálních, která předpokládají dětského adresáta, a je tedy nejjednodušší zvolit jako jednu z hlavních postav dětského protagonistu, z jehož perspektivy je příběh vyprávěn, a tím zjednodušen pro dětské vnímání.

Další možností je, že dětský protagonista je použit čistě pragmaticky se záměrem vyvolat u čtenáře o to větší emoce, jelikož se jedná právě o dítě, na které dopadají následky situace. Vhodně tuto situaci vystihuje následující citát: „žádný hrdina nezazáří tak jako ten, který pod sprškou kulek zachrání malou holčičku...“⁹. Právě srovnání s dětské neviností je velice působivé a děti slouží jako speciální efekt k dosažení vrcholu napětí či vyvolání pohnutek u čtenáře¹⁰.

Pokud se jedná o díla směřovaná k dětskému adresátovi, ta ve většině případů volí dítě zároveň jako protagonistu. Je to z toho důvodu, že autoři vycházejí z faktu, že dítě jako divák je schopné se ztotožnit pouze s dětským představitelem. Proto je historie Třetí říše pojata zpravidla z pohledu dětské perspektivy. Tato forma vyprávění je ale poměrně problematická, jelikož z dětského náhledu se hrdinové dělí buď na kladné či záporné, což vede k ustálenému černo-bílému znázornění postav.

Toto neplatí v dokumentární literatuře a v literatuře faktu, která ovšem není předmětem mé práce.

Tím, že za literaturu pro děti a mládež je považována i literatura mládeží a dětmi skutečně čtená, se v podstatě bourají hranice mezi těmito dvěma odvětvími literatury, jelikož sem může z pohledu četby spadat i literatura pro dospělé.

Na druhou stranu je ale pravděpodobné, že literatura čtená mladšími dětmi je často ovlivněna doporučením učitele či rodiče, kteří nejspíše zvolí texty přizpůsobené dětskému čtenáři.

---

⁹ Srov. citace SCHÄFER, s.16 „... geht es mit Kinderrollen nicht um die Kinder, sondern um den Effekt:Kein Held wirkt strahlender als der, der im Kugelhagel ein kleines Mädchen vor dem Tod rettet...“

¹⁰ Tento prvek se vyskytuje jak u literatury určené pro děti, tak u literatury pro dospělé

2.2.1. Výběr ukázek z německy psané LPDM týkající se tématu nacismu

V této podkapitole jsou uvedeny ukázky děl LPMD, které patří k doporučené četbě ve vyučování němčiny jako rodného jazyka. Knihy jsou řazené podle tématických okruhů. Jsou zde uvedena jak díla intencionální, tak i neintencionální LPDM.

a) Díla zachycující všednodennost v období nacismu

Fährmann, Willi - Unter der Asche die Glut, doporučeno od 12ti let.

Kordon, Klaus - Mit dem Rücken zur Wand, doporučeno od 14ti let.

Lewin, Waldtraut - Paulas Katze. Ein Haus in Berlin •1935 , doporučeno od 14ti let.

Noack, Hans-Georg - Die Webers, eine deutsche Familie 1932 – 1945 , doporučeno od 14ti let.

b) Díla zachycující život v ghetu či v koncentračním táboře

Bruckner, Winfried - Die toten Engel, doporučeno pro děti od 14ti let.

Erben, Eva - Mich hat man vergessen – Erinnerungen eines jüdischen Mädchens,
doporučeno pro děti od 12ti let.

Moskin, Marietta - Um ein Haar, doporučeno pro děti od 12ti let.

Orlev, Uri - Die Bleisoldaten, doporučeno pro děti od 14ti let.

Orlev, Uri - Die Insel in der Vogelstraße, doporučeno pro děti od 14ti let.

Pausewang, Gudrun - Reise im August, doporučeno pro děti od 12ti let.

Wieghaus, Georg - Jakob der Lügner, doporučeno pro děti od 10ti let.

Monika Pelz Nicht mich will ich retten, doporučeno pro děti od 14ti let.

c) Díla zachycující problémy s překonáváním následků minulosti

Friedrich, Joachim - Ana-Lauras Tango, doporučeno pro děti od 12ti let.

Pressler, Mirjam (Hörbuch) - Die Zeit der schlafenden Hunde, doporučeno pro děti od 14ti let.

Grass Günther - Die Blechtrommel, doporučeno pro děti od 13ti let.

d) Díla zachycující pronásledování nevinných

Almog, Ruth- Meine Reise mit Alex, doporučeno pro děti od 10ti let.

Bentele, Günther - Die zwei Leben der Isolde G. , doporučeno pro děti od 13ti let

Dijk, Lutz van - Zu keinem ein Wort! . Überleben im Versteck, doporučeno pro děti od 12ti let

Kreibohm, Birthe u. Dirk - Die Synagoge brennt . Ediths Erinnerung, doporučeno pro děti od 10ti let

Levine, Karen - Hanas Koffer; die Geschichte der Hana Brady, doporučeno pro děti od 10ti let

Levoy, Myron - Der gelbe Vogel, doporučeno pro děti od 14ti let.

Nivola, Claire A. - Elisabeth. Die wahre Geschichte einer Puppe, doporučeno pro děti od 6ti let.

Ossowski, Leonie - Stern ohne Himmel, doporučeno pro děti od 14ti let.

Pausewang, Gudrun - Überleben, doporučeno pro děti od 12ti let.

Pressler, Mirjam - Ich sehne mich so . Die Lebensgeschichte der Anne Frank.
doporučeno pro děti od 14ti let.

Pressler, Mirjam - Malka Mai, doporučeno pro děti od 12ti let.

Redenius, Hans Tönjes: - Jakobs Leiter, doporučeno pro děti od 14ti let.

Richter, Hans Peter - Damals war es Friedrich, doporučeno pro děti od 12ti let.

Vos, Ida - Wer nicht weg ist, wird gesehen, doporučeno pro děti od 10ti let.

Zee, Ruth Vander ; Innocenti, Roberto - Erikas Geschichte, doporučeno pro děti od 9ti let.

Zöllner, Elisabeth - Anton oder Die Zeit des unwerten Lebens, doporučeno pro děti od 12ti let.

Anita Lasker-Wallfisch - Ihr sollt die Wahrheit erben, doporučeno pro děti od 14ti let.

e) Díla zachycující odpor proti nacistickému režimu

Silver, Eric - Sie waren stille Helden . Frauen und Männer, die Juden vor den Nazis retteten, doporučeno pro děti od 14ti let.

Vinke, Hermann - Das kurze Leben der Sophie Scholl, doporučeno pro děti od 13ti let.

Wind, Renate - Dem Rad in die Speichen fallen . Die Lebensgeschichte des Dietrich Bonhoeffer, doporučeno pro děti od 14ti let.

Thomas Keneally - Schindlers Liste, doporučeno pro děti od 14ti let.

Imre Kertezs - Roman eines Schicksallosen, doporučeno pro děti od 15ti let.

f) Díla zachycující válku

Pausewang, Gudrun - Ich war dabei . Geschichten gegen das Vergessen, doporučeno pro děti od 12ti let.

Pausewang, Gudrun - Die Verräterin, doporučeno pro děti od 12ti let.

Remarque, Erich Maria- Im Westen nichts neues, doporučeno pro děti od 15ti let.

Brecht, Bertolt - Mutter Courage und ihre Kinder

2.3 Dítě jako adresát a jako protagonista ve filmových dílech s válečnou tematikou

Film jako médium s odborným pedagogickým výkladem si v německém vzdělávacím systému upevňuje čím dál pevnější pozici. Navíc právě téma nacismu a odraz druhé světové války jako takový zaujímá ústřední a důležitou součást vyučování.

Cílem vyučování by mělo být hlavně vzbudit u žáků zájem o toto téma. Díky filmu žáci pochopí různá hlediska období nacionálního socialismu. Často se stává, že žákům připadá jednodušší pracovat s hraným filmem než s psaným textem či s dokumentárním filmem. Celkově ale není jednoduché vytrhnout žáky z jejich role pasivního diváka a dosáhnout tak, aby se aktivně podílel na kritické analýze filmu. Obvykle se učitel snaží porovnávat obsahovou stránku filmu s probíraným učivem v předmětu. V případě, že si žáci již obsahovou rovinu dobře osvojili, je možné zacházet i s estetickou stránkou filmu, která má působit na emocionalitu diváka.

Zvolením filmu jako metody názorného vyučování si tedy učitel klade za cíl rozvíjet mediální kompetence žáka, které jsou v dnešní době vnímány stejně důležité jako kompetence ke čtení. Film se stává s neustále se vyvíjející technikou čím dál tím více používaným prvkem zapojovaným do vyučování, protože televize se u dětí jako médium těší největší oblíbenosti jak ve škole, tak i ve volném čase. Učitel tak často může navázat na film, který žáci již zhlédli doma.

Častou metodou je sice vybírání jen určitých časových úseků filmu, z důvodu úspory času, tato metoda ale vyžaduje o to pečlivější přípravu učitele na hodinu. V porovnání s čistě verbálním vyučováním se použití filmu liší tím, že dáváme žákům podněty pro vypátrání rozdílů mezi skutečnými událostmi a fikcí. To vede až k 20% zvýšení výkonu žáků oproti výkonu u též látky vykládané pouze verbální metodou.¹¹. Učební efekt je tedy vyšší, protože film klade nároky na smyslové vnímání a také oslovuje lidské podvědomí.

---

¹¹ SCHNEIDER D.: *Filme. In: Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*, H&G. Schneider, 1999.

S nasazením filmu jako vyučovací metody ale nese učitel velkou zodpovědnost, protože například samotné spuštění filmu bez odborného komentáře by bylo kontraproduktivní. Žáci totiž sami často nejsou schopni rozlišit fakta od fikce, jelikož nemají doprovodné informace, a tak si dokážeme domyslet, jaký účinek a dopad na žáka by mohlo mít zhlédnutí například některého z propagandistických filmů.

Může se zdát, že mnozí mladí lidé jsou tématem nacismu, fašismu, židovskou problematikou a odrazem druhé světové války již přesyceni a považují toto téma za uzavřenou kapitolu. S těmito náznaky jsem se mohla setkat během školní praxe, ale posléze se ve všech případech ukázalo, že to byly spíše poučky, definice či faktické údaje k tématu, jejichž vidina je od diskuze k tomuto tématu odrazovala. Opačný efekt má na studenty právě práce s lidským příběhem, s kterým se setkáváme nejen v LPDM, ale v beletrii jako takové.

Na druhou stranu řekne-li se téma porušování lidských práv, toto vyvolává u žáků okamžité reakce, jelikož je to v dnešní době velmi diskutovaná otázka. Zamyslíme-li se ale nad nacistickými zločiny, nevyjde nám žádný jiný výsledek než právě porušování lidských práv. Je třeba tedy hledat v historických tématech souvislosti sahající do současnosti a vliv těchto souvislostí na dnešního člověka. Zároveň je jasné, že nemůžeme hrůzy druhé světové války bagatelizovat.

Pro porozumění této části dějin ovšem nestačí jen pouhé neosobní znázorňování hrůz z období války, jak se tomu může stát v mnohých dokumentárních filmech. Zkoumání historie nabízí rozmanité příběhy plné lidské odvahy, nasazení, protestu proti režimu. Právě díky takovým příběhům se toto téma stává napínavé a pro diváka zajímavé. Filmy, jejichž hlavním motivem jsou právě osudy jednotlivců, zde mohou být nápomocné.

Ve třetí části této práce se soustředím právě na takové filmy. Podle mého názoru jsou nejlepší pomůckou pro dokreslení doby, která je v učebnicích pojata spíše z faktografického hlediska. Žák, který tuto dobu nezažil, se tak díky filmu může lépe vcítit do popisované doby a pochopit tak pohnutky, které tehdy vedly člověka k jednání, které je dnešnímu žákovi třeba jen velmi málo pochopitelné.

Užití filmů ve vyučování si klade za cíl dosáhnout u žáka schopnosti rozeznávat, že historické filmy nejsou vždy fakticky věrné, ale mají odrážet a rekonstruovat atmosféru pojednávané doby. Dále si mají žáci osvojit dovednost kritiky a odhalit tak například skryté záměry, postoje a hodnoty, které má film evokovat. Důležité je také naučit se dešifrovat zprávu, kterou film nese. Zda například něco záměrně opomíjí či naopak něco zveličuje. Stejně tak je nutné pochopit, že skrze jednotlivé vystupující postavy autoři nepřímo sdělují různé názory hodnotící tehdejší dobu.

2.3.1. Výběr ukázek z německých filmů o nacismu vhodných pro použití ve vyučování

Tato podkapitola obsahuje výběr filmů, které jsou vhodné jako obohacující materiál k použití ve vyučování. Filmy tak mohou doplňovat různé literární ukázky. Jsou řazeny záměrně podle obsahu do tematických celků tak, aby jejich členění bylo podobné schématu užitému v kapitole 2.2.1. Jelikož ve srovnání s literárními díly není filmů vhodných pro děti tolik, ponechala jsem zde i několik ukázek, které původně nepochází z původní německé tvorby.

a) Filmy zachycující všednodennost v období nacismu

Gripsholm 103 min. D/CH/A, 2000

Hiobs Revolte 94 min. H/D, 1982

Mephisto, 140 min., D, 1981

Die Mitläufer, 95 min., D, 1986

Viehjud Levi, 95 min., D, 2000

b) Filmy zachycující život v Hitlerjugend

Třídílný film *Die Kinder aus Nr. 67*, 103 min., D, 1980

c) Díla zachycující problémy s překonáváním následků minulosti

Der Aufenthalt, 97 min., DDR, 1983

In jenen Tagen, 110 min., D, 1947

Der Krieg meines Vaters, 55 min., D, 1985

Die Mörder sind unter uns, 81 min., DDR, 1946

Die Welle, 43 min., USA, 1981

d) Filmy zachycující pronásledování nevinných a život v zajetí

Auf Wiedersehen Kinder, 95 min., F, 1987

Aus einem deutschen Leben, 140 min., D, 1976

David, 127 min., D, 1978

Drei Tage im April, 105 Min., Farbe, D, 1995

Das Heimweh des Walerjan, 94 min., D, 1990

Die Insel in der Vogelstraße, 101 min., DK, 1997

Jakob der Lügner, 101 min., DDR, 1977

Jan auf der Zille, 82 min., DDR, 1986

Das Leben ist schön, 124 min., I, 1997

Třídílná komedie *Das Leben ist schön / Sein oder Nichtsein / Der große Diktator*, 91 min., D, 2001

Leni muß fort, 86 min., D, 1993

Der Passagier, 94 min., Farbe, D, 1987

Der Pianist, 149 min. Farbe, D/F/GB/Pl , 2002

Schindlers Liste, 187 min., USA, 1993

Stern ohne Himmel, 86 Min, D, 1980

Voll auf der Rolle školní verze filmu „Stern ohne Himmel“) 90 min., D, 1985

Das Tagebuch der Anne Frank, 111 min., GB, 1987

Wenn alle Deutschen schlafen, 72 min., D, 1996

Zug des Lebens, 103 min., F, 1998

e) Filmy zachycující odpor proti nacistickému režimu

Bonhoeffer – die letzte Stufe, 90 min. D, 1999

Georg Elser – Einer aus Deutschland, 93 min., D, 1989

Pianke, 90 min., DDR, 1982

Die Weiße Rose, 123 min., D, 1982

Fünfletzte Tage, 108 min., D, 1982

f) Filmy zachycující válku

Die Brücke, 99 min., D, 1959

Ich war 19, 113 min., DDR 1967

Komm und siehe, 146 min., SU, 1985

Der Krieg ist aus, 105 Min., F, 1989

Krücke, 98 Min., D, 1992

Unruhige Nacht, 101 Min., D, 1958

Tento výčet filmů má sloužit učitelům jako pomůcka pro výběr vhodně zvoleného materiálu k odpovídajícímu tématu.

2.4 Efekt literárních a filmových děl s válečnou tematikou na psychiku dítěte

Již pouhé spojení pojmů 'dítě' a 'válka' se zdá být z pedagogického hlediska poměrně komplikovaným tématem. Na jedné straně stojí dětství jako odraz nevinnosti, dítě jako symbol bytosti, která potřebuje být ochraňována, na straně druhé válka - ztělesnění hrůzy a děsu, nejistoty a nelidskosti. Proto se tyto dva protipóly jeví jako naprosto neslučitelné. Přesto je nezbytné a velmi důležité se s touto tematikou určitým způsobem vypořádat, jelikož i v dnešní době jsou děti konfrontovány s válečnými událostmi, ať už se jedná o druhou světovou válku nebo o jiné ozbrojené konflikty současnosti. Tím se vlastně odsouvá i polemika nad tím, zda se vůbec válka a její odraz má vyskytovat v literatuře pro děti. Je totiž velmi nepravděpodobné, že se v dnešní době médií děti a mládež s obrazy války nesetkají, a proto podle mého názoru nemá smysl válečná témata nějakým způsobem tabuizovat.

Učitelé se tak setkávají s problémem, jak zodpovědět dětské dotazy týkající se války a následně také jak rozptýlit jejich obavy? Pomocnou ruku učitelům podává právě beletristická literatura, která toto téma zobrazuje. Přitom se nemusí jednat přímo o válečnou literaturu, nýbrž i o takovou, kde válka není hlavním motivem. Tím, jaké tématické okruhy nabízí německy psaná literatura, se budu zabývat v další kapitole.

Další pomůckou učitelů při výuce může být film. Ten má k dětské duši velmi blízko a stává se čím dál tím častější formou komunikace právě u mládeže. Proto je vhodné jeho využití i během vyučování. Nejprve je ale důležité odpovědět si na otázku, jakým způsobem zacházet s tímto materiálem tak, abychom působili výchovně. Je nutné si uvědomit, jak děti vnímají a prožívají mediální obraz války, jak zpracovávají své dojmy a jak je přitom můžeme pedagogicky podpořit.

Například přenosy zpráv informujících o válečných událostech současnosti působí na dítě nebezpečně, protože si je vztahují na své okolí a chtějí znát odpověď na otázku, zda válka může vniknout i do jejich života.

Děti jsou s válkou konfrontovány, vytvářejí si o ní vlastní představy na základě svých dosavadních zkušeností z médií a z názorů veřejnosti. Pojmají spoustu detailů, ale často je neumí správně 'dešifrovat' a zařadit, jelikož jim scházejí základní informace a fakta, což vede k tomu, že dítě je dezorientováno. Do té doby, než nabudou děti schopnosti rozlišovat a distancovat se, můžou se u nich vyskytovat pocity strachu, ohrožení a citové nejistoty. Zvláště děti ohrožuje představa, že něco zlého by se mohlo stát jim samým či jejich rodičům nebo nějaké blízké osobě popřípadě oblíbenému zvířeti. Různé techniky distancování ovládají ovšem i menší děti. Jedná se o nepříjemné situace, ze kterých chce dítě uniknout například zavíráním očí, držením uší, odvrácením pozornosti či hledáním úkrytu u starší osoby.

K tomu, abychom mohli takový strach eliminovat, nepomáhá většinou ani racionální vysvětlení. Účinnější se zdá být strategie, kdy necháme příležitost dítěti, aby si takové situace vysvětlilo samo tím, že mu například budeme klást vhodné otázky a tím se budeme snažit zjistit, jak situaci vnímá a jak bychom mu tedy mohli pomoci. Děti jsou velmi kreativní a přinejmenším nám při takovém rozhovoru poskytnou minimálně náznaky, které by nám mohly pomoci nalézt cestu k uspokojivé odpovědi.

Pocity strachu musí být brány zcela vážně. Stojíme zde čelem k poměrně komplikovanému rozhodnutí, že nebudeme děti ochraňovat před takovými situacemi, a to již z toho důvodu, že se tím sami postupně naučí svým strachům čelit. Je ale na zvážení každého dospělého, aby správně našel spojení mezi překonáváním strachu, splněním úkolu dalšího rozvoje a zároveň motivací dítěte k nalezení ponaučení.

Při promítání filmu se mohou třeba znovu oživit již dávno překonané zkušenosti a pocity strachu. Jedná se například o strach z odloučení nebo obavy o ztrátu někoho z blízkého okolí. Tyto pocity jsou samozřejmě o to intenzivnější, jedná-li se o události ze současného dění. Správným a citlivým přístupem, což předpokládá i umět zacházet s učebním materiálem (v našem případě s válečnou literaturou a filmem), se musíme snažit o vypuzení takových pocitů nebo o jejich zmírnění.

2.5 Pedagogické působení v dílech s válečnou tematikou

Knihy pro děti a mládež zachycující historické události, zvláště pak události týkající se nacismu a holocaustu a zamýšlejí vždy pedagogický a morální cíl výchovy. Tím se také vysvětluje jejich důležité postavení v rámci vzdělávacího systému.

Probírání učiva s touto tematikou má u žáků prohlubovat schopnosti empatie, což vyžaduje odpoutání se od životních podmínek, ve kterých se zrovna nacházíme, a ztotožnit se s osudy literárních postav. Dalšími žádoucími dojmy, které se dětská literatura snaží navodit, jsou úcta k lidské důstojnosti, nesmyslnost války, odsouzení násilí jako cesty k vyřešení jakýchkoliv problémů.

Jako nezbytné se také ukazuje, jak je důležité zachovat vzpomínky z této doby pro další generace. Žáci si tak neustále připomínají, jak důležité je poučit se z vlastní historie, což nám dává možnost neopakovat již stejné chyby.

Autoři dětských knih se tedy snaží do napínavého líčení vložit informace o politických a sociálních okolnostech a souvislostech a přispět tak k historickým poznatkům. Důležitým záměrem tedy zůstává literárně ztvárnit historické pozadí událostí z doby nacismu, zobrazit dějinný vývoj na pozadí osudů jednotlivých hrdinů a podnítit snahu žáků o vytvoření vlastního názoru k dané tematice. To s sebou nese také schopnost naučit se vlastnímu úsudku a osobní kritice.

Díla pro děti a mládež s touto tematikou jsou v Německu zařazena především do vyučovacích hodin německého jazyka, ne do vyučování dějepisu. Zde je vhodné podotknout, že v České republice se tímto tématem zabývá především předmět dějepisu. Podle Zimmermanna, autora díla zabývajícího se didaktikou dětské literatury s válečnou tematikou, se dnes předpokládá, že dnes jsou již malé děti schopny číst knihy vyprávějící o nacismu a holocaustu.¹² Tento názor zastává i Christiane Pelzl, která vychází z toho, že už velmi mladé děti jsou sto přečíst například obrázkové knihy o holocaustu, pakliže si knihy pouze neprohlížíjí, ale porozumějí i souvislému textu a souvislostem.¹³ Jelikož takto malým dětem nemá smysl předkládat věcnou literaturu, je

¹² ZIMMERMANN H.: Geschichte(n) erzählen. Geschichte Kinder-und Jugendliteratur und ihre Didaktik. Kinder- und Jugendkultur, - literatur, - medien. Theorie- Geschichte- Didaktik, Band 32, Frankfurt am Main 2004, s.56

¹³ Pretzl, Ch.: Sprache der Angst; Narrative Darstellung eines psychischen Phänomens in Kinder- und Jugendbücher zum Holocaust. Regenburger Beiträge zur deutschen Sprach- und Literaturwissenschaft. Bernard Gajek, Frankfurt am Main.s.233

úkolem učitele či rodiče dětem srozumitelnou a pro ně pochopitelnou formou vysvětlit proč se tyto události děly.

3 Analýza vybraných děl „Nackt unter Wölfen“ a „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“

V této části se budu věnovat již jen konkrétním vybraným dílům, přičemž bude prováděna obsahová analýza románů, vytyčení hlavních rysů, které jsou stěžejní pro mou práci, budu srovnávat literární předlohy s jejich filmovými verzemi a následně srovnání obou děl mezi sebou.

3.1 Úvod do analýzy vybraných ukázek

Do této práce jsem vybrala dva konkrétní příklady válečného filmu a literatury, které jsou vhodné pro děti a mládež. Jedná se o díla „Nackt unter Wölfen“¹⁴ od Bruna Apitze a o dílo spisovatelky Judith Kerr „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“. Obě díla byla zfilmována.

Vybrala jsem tato díla nejen proto, že právě na nich se dá dobře analyzovat odraz války ve spojení s dětským světem, ale i proto, že i když je spojuje válečné téma, každé znázorňuje válku z jiného pohledu. Zatímco „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“ se považuje za exilovou literaturu a bylo nejprve vydáno v Anglii, kde jeho autorka Judith Kerr od roku 1934 doposud žije, dílo *Nahý mezi vlky* bylo vydané v tehdejší Německé demokratické republice a po vzoru tehdejšího antifašistického trendu vyjadřuje kritiku zacházení s komunistickými odpůrci tehdejšího nacistického Německa.

Dílo „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ je líčeno z perspektivy osmileté židovské dívky, která s rodinou díky prozřetelnosti otce unikne nejhoršímu osudu. Dílo líčí období nástupu Hitlera k moci a následně začátek války, což je zde zachyceno nepřímou prostřednictvím dospělých, kteří dětem vysvětlují situaci.

Dílo „*Nackt unter Wölfen*“ popisuje naopak události ze samého „centra hrůzy“, z koncentračního tábora Buchenwald a hlavními hrdiny je skupina politických vězňů,

---

¹⁴ do češtiny přeložené R. Tomanem jako „*Nahý mezi vlky*“

kteří odvrátí osud malého tříletého chlapce, který by bez jejich pomoci jistě zemřel. Dílo zachycuje poslední týdny války.

3.2 Charakteristika výchozích pojmů

Celá práce pojednává o odrazu nacismu v literatuře pro děti a mládež¹⁵. Důležité je tedy na úvod analýzy jednotlivých ukázek představit a vysvětlit výchozí pojmy, se kterými se v následující kapitole můžeme často setkat. Jejich výstižné definice jsem čerpala převážně z encyklopedie www.wikipedia.cz.

- Nacismus - Nacionální socialismus, z německého 'Nationalsozialismus', zkráceným výrazem nacismus je totalitní ideologie oficiálně uplatňovaná diktaturou v Německu v letech 1933–1945 prostřednictvím Národně socialistické německé dělnické strany (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) vedené Adolfem Hitlerem.
- SS - jednotky určené k běžným vojenským operacím. Představovaly zvláštní a cizinecké jednotky nacistické armády, zahrnovaly přibližně 950 000 mužů, většinou dobrovolníků. Byly vedeny Heinrichem Himmlerem a vykonávaly též stráž v koncentračních táborech
- Exil - vyhnanství, vypovězení ze země, vynucený pobyt v cizině
- Uprchlík - Uprchlík je podle zjednodušené definice obsažené v Úmluvě o právním postavení uprchlíků z r. 1951 (dále Úmluva) a dále v Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků z roku 1967 osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských, národnostních nebo z důvodů zastávání určitých politických názorů. Vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti.
- Židovství - (Judaismus) pojem označující nejen náboženství, nýbrž celkové kulturní, politické a filozofické prostředí. Náboženství judaismu je přísně monoteistické, tvoří poslední předkřesťanské náboženství, z něhož se křesťanství vyvinulo, a které je starší než např. islám. Je zejména vysoce kulturotvorné a duchovně bohaté. Hlavní náboženská kniha je Starý zákon, který se skládá z 5 knih Mojžíšových, vystoupení proroků a památek literárních.

---

¹⁵ dále jen zkratka LPDM

- Třetí říše - neboli 'nacistické Německo'; termín označuje období, kdy v Německu vládl národní socialismus, tedy od 24. března 1933 do 8. května 1945.

3.3. Rozbor románu „*Nackt unter Wölfen*“

3.3.1. O autorovi

Autorem románu Bruno Apitz se narodil 28.4.1900 v Lipsku do rodiny přišel jako dvanácté dítě.. Jeho otec byl tiskařem a matka pradenou. Po dokončení základní školy se vyučil řemeslu rytce a knihovníka. Již jako mladý se Apitz angažoval v hnutí dělnické mládeže¹⁶ a byl přívržencem idejí Karla Liebknechta¹⁷. Jako sedmnáctiletý pronesl projev před stávkujícími pracovníky fabriky, což mu vyneslo 19 měsíců vězení.

V roce 1918 byl předčasně propuštěn a nadále zůstával věrný levicové ideologii, dokonce se v roce 1920 aktivně podílel na potlačení pokusu Wolfganga Kappa¹⁸ o pravicový převrat. V této době Apitz publikuje své první básně a povídky v satiricky laděných denících a v novinách komunistické strany.

V roce 1927 se Apitz stává členem komunistické strany a vede nakladatelství organizace Rote Hilfe¹⁹. Po převzetí moci národními socialisty je pro svou levicovou činnost vzat do vazby, kde stráví 3 měsíce. Přesně rok po propuštění v říjnu roku 1934 byl odsouzen za přípravu velezrady ke dvěma letům a deseti měsícům vězení. Ani to ale Apitze neodradilo od dalšího působení v Komunistické straně Německa, a tak byl opět zatčen a postupně poslán do táborů Colditz, Sachsenburg a v roce 1937 nakonec do Buchenwaldu, kde strávil 8 let až do osvobození tábora.

Byly to právě tyto zkušenosti z koncentračního tábora Buchenwald, které ho o deset let později motivovaly k napsání románu *Nahý mezi vlky*.

Po roce 1945 vstoupil Apitz do SED²⁰ a živil se jako redaktor „Leipziger Volkszeitung“, dále byl činný jako správní ředitel městského divadla v Lipsku. V letech

¹⁶ v němčině: Sozialistische Arbeiterjugend

¹⁷ německý socialistický politik a spoluzakladatel Komunistické strany Německa (KPD)

¹⁸ patřil v roce 1917 ke spoluzakladatelům Německé vlastenecké strany (Deutsche Vaterlandspartei)

¹⁹ levicová politická organizace podporující Komunistickou stranu Německa

²⁰ Sozialdemokratische Einheitspartei Deutschlands, tzn. Jednotná socialistická strana Německa

1952 se přestěhoval do Berlína, kde pracoval jako dramaturg u filmové společnosti DEFA a od roku 1955 také jako spisovatel na volné noze. V tomto roce napsal román *Nahý mezi vlky*.

Psal rozhlasové hry, komedie, divadelní hry, romány a filmové scénáře. Ve své činnosti Apitz vždy apeloval na mladé lidi, aby si z války a zvláště z období nacismu vzali co největší poučení.

Zemřel 7.4.1979 v Berlíně v nedožitých 79ti letech.

3.3.2 O románu

Kniha byla vydaná v roce 1958 na území tehdejší Německé demokratické republiky. První vydání bylo načasované k události slavnostního otevření nově vzniklého památníku na území tábora Buchenwald.

Byla přeložena do dvaceti pěti jazyků a na území dvaceti osmi zemí se dočkala více než milionového vydání. Jedná se vůbec o první román, který podrobně líčí život v koncentračním táboře. Dílo bylo uvedeno jako rozhlasová hra, adaptováno jako televizní drama a poté i zfilmováno režisérem Frankem Beyerem.

3.3.3 Děj

Román se odehrává v časovém období od února do 11. dubna 1945 na území koncentračního tábora Buchenwald nedaleko města Výmar ve spolkové zemi Durynsko v Německu. Hlavním motivem knihy je záchrana malého tříletého chlapce, kterého do Buchenwaldu propašuje polský vězeň v kufru z koncentračního tábora Osvětim až na místo děje do Buchenwaldu. V táboře se chlapce ujme skupina politických vězňů, kteří jsou povětšinou součástí tajné mezinárodní odbojové organizace, která sestává ze členů různých národností komunistické strany. Ti se rozhodnou společnou silou chlapce za všech okolností ochránit, a tak ho nejprve ukrývají v šatně mezi oblečením pro vězně. Poté co chlapce odhalí jeden z důstojníků SS, ho vězni v noci potají přemístí do baráku pro nemocné, kde po nějakou dobu nalezne úkryt.

Postupně se čtenář dozvídá o zákulisí ilegální tajné odbojové komunistické skupině a rozplétá řetězec postav, které hrají v ději rozhodující role. Vězeň Höfel, jeden

z velmi důležitých článků organizace, který potají školí ostatní členy jak zacházet se zbraněmi, nesplní rozkaz svého kolegy poslat dítě na transport do jiného tábora, a tak chlapec zůstává v Buchenwaldu. Tímto činem je sice ohrožena celá struktura organizace, nicméně všichni se nakonec shodnou na tom, že je nezbytně nutné dítě zachránit.

Mezitím se již delší dobu SS vedení tábora snaží odhalit jádro organizace a jelikož správně odhadují, že za úkrytem dítěte stojí právě tato organizace, začne soustředit svou pozornost na nalezení ukrytého chlapce, kterého odhalil jeden z velitelů SS Zweiling. Avšak díky tomu, že se podařilo chlapce přemístit a ukrýt jinde, se nakonec nedostal do spárů SS. Vězňové Höfel a Kropinski jsou ale odvečeni do tzv. bunkru, nejhoršího vězení v táboře, kde jsou dlouho vyslýcháni a mučeni. Celá organizace se tímto ocitá ve velkém nebezpečí a všichni mají obavy, že jejich 'kamarádi' (toto slovo záměrně doslovně překládám z německého 'Kameraden' pro zachování tendenčnosti) v cele nevydrží týrání a odhalí tajné informace. Oba ale mlčí, a tak přistupuje SS vedení k dalšímu kroku a přímo až na stanici Gestapa převezou další skupinu vězňů, mezi nimi i statečného Pippiga, který nakonec mučení podlehne. Jediným výsledkem je informace od vězně Roseho, že chlapec se má ukrývat v baráku pro nemocné. Naštěstí je ale chlapec prozřetelně ukryt na neznámém místě pravděpodobně někým z organizace, což se ale provalí až po osvobození tábora.

V této době už se ale nezadržitelně blíží americká armáda a vězňové získávají různými způsoby informace o jejím postupu. Vedení tábora se ocitá v bezvýchodné situaci a SSmani se v nervozitě nedokážou dohodnout na jednotném postupu. Vedení odbojové organizace dosud trpělivě vyčkává, než přijde vhodná příležitost chopit se svých tajně ukrytých zbraní a budou moci zmobilizovat síly na odpor proti SSmanům, kteří zůstanou v táboře právě za účelem zlikvidovat ještě co možná nejvíce vězňů.

Fanatický SSman Klutig se ale ani za této situace nechce vzdát hledání malého chlapce a vydává rozkaz, aby 'nejstarší tábora' (člověk, který byl vedením SS jmenován do této funkce měl na zodpovědnost za chod celého koncentračního tábora) Krämer do dalšího dne svolal 46 vybraných vězňů, kteří měli podle něj být jádrem organizace. Organizace se ale rozhodne, že kolegy nevydá, a ti mají za úkol schovat se na nejrůznějších úkrytech. V rámci zmatku, který již v táboře panoval, jsou vězňové

zapírání, vyměňují si čísla, Krämer zdržuje jejich vydání a díky souhře různých okolností se podaří vězně zachránit.

Zmatek podporuje také fakt, že nejstarší tábora se za každou cenu snaží zdržovat a tím bojkotovat poslední rozkazy k transportům, které byly vydány hlavním velitelem tábora, aby se na poslední chvíli zbavil ještě co nejvíce vězňů. Do toho neustále přicházejí do Buchenwaldu pochody nových vězňů evakuovaných z táborů na západě.

Situace začíná být dramatická a v okamžiku, kdy již tábor opustila většina důstojníků SS, a Američané jsou dostatečně blízko, přichází na řadu hlas odbojové komunistické organizace, která vydává rozkaz mezi své lidi, aby se chopili zbraní a propuká tak povstání vězňů, které skončí obsazením strážných věží a následně vítězným zvoláním do táborového rozhlasu: „Kamarádi, jsme svobodní!“

Höfel a Kropinski jsou vysvobozeni z bunkru. I malý chlapec je vysvobozen, když se dozvídáme, že na příkaz Bogorského, jednoho ze členů organizace, byl ukryt v prasečinci a tím, že o tom nevěděl opravdu nikdo, ani samotní členové organizace, bylo dítě zachráněno.

3.3.4 Postavy

Čtenář je na počátku románu zatažen do děje, kde vystupuje několik postav a tedy i jmen, přičemž není ještě úplně jasné, jedná-li se o hrdiny kladné nebo záporné. Postupně se musí čtenář dovtípit, že se jedná o vykonávání samosprávy vybranými politickými vězni, kterým byly svěřeny určité pravomoce za účelem zajištění hladkého chodu tábora. V zásadě zde proti sobě stojí skupina antifašistů kolem Krämera, Bochowa a Höfela na straně jedné a skupina SSmanů kolem Kluttiga, Schwahla a Zweilinga. Ti vytvářejí jasné protiklady.

Hlavních postav se zde tedy vyskytuje hned několik, z nich ale vyčnívá role 'nejstaršího tábora' Waltra Krämera, příznivce komunistické strany. Je to právě on, kdo nese odpovědnost za správu celého tábora. Sám Krämer není členem tajné táborové odbojové organizace a o jejím působení se dozvídá postupně. Je to prototyp statečného hrdého muže, který pod svou srdečnou drsností skrývá citlivý charakter. Je zodpovědný

mimo jiné za organizaci transportů vězňů a musí čelit pocitu bezmoci, když je nucen rozhodovat o osudu svých spoluvězňů a posílat je na téměř jistou smrt.

„ Meinst du, dass es mir liechtfällt, Todestransporte zum Tor schicken?“ Krämer wandte sich allen zu. „Was soll ich tun? - Soll ich zu luttig gehen: Ich verweigere den Befehl, schieß mich über den Haufen?...Großartig von mir, was?...Ihr würdet mir bestimmt ein Denkmal setzen...Aber ich verzichte auf die Ehre und schicke dafür Menschen in den Tod, um...Menschen zu retten, nämlich nur, damit Schwahl nicht schießt!“²¹

Vyznamená se především v posledních dnech před osvobozením tím, že do poslední chvíle zdržuje odchod transportů, a tak se je nepodaří vykonat všechny podle plánu, čímž zachrání život spoustě vězňů.

Další důležitou již zmiňovanou osobou je André Höfel, který je členem odbojové organizace a na nočních utajovaných schůzkách učí ostatní členy odbojové organizace, jak zacházet se zbraněmi. Bylo to jeho osobní rozhodnutí ponechat chlapce v táboře a neuposlechnout pokynů, jež přišly od vedení organizace, poslat chlapce na transport.

„ Ich habe es mir überlegt“, sagte er völlig verändert, „du kannst das Kind jetzt nicht zu dem Polen bringen. Was soll er mit ihm angefangen? Bei einem Transport geht alles drunter und drüber...“²²

Bere tím na sebe riziko, že můžou být všichni odhaleni, a neriskuje tím jen život svůj či chlapcův, nýbrž celé odbojové skupiny. Posléze je ještě s kamarádem Kropinským mučen v bunkru- nejtěžším vězení tábora- a právě na ně se upírá pozornost ostatních odbojářů, jelikož život všech je nyní vložen v sázku. Oba vězňové jsou si oporou a nakonec se dočkají osvobození tábora. Höfel tedy svým odoláním obhájí své rozhodnutí, kdy uposlechl své srdce bez ohledu na to, že si třeba svůj čin bude muset před komunistickou stranou zodpovědět.

„ Mach es mir doch nicht so schwehr!“

„ Du macht es uns schwehr!“ Höfel stöhnte gequält: „Ich konnte doch das Kind nicht...“

---

²¹ Apitz B.: Nackt unter Wölfen, Philipp Reclam, Leipzig, 1982, s. 364

²² Apitz B.: Nackt unter Wölfen, Philipp Reclam, Leipzig, 1982, s.76

„ Du solltest das Kind an seinen Betreuer zurückgeben, so war die Anweisung. Du hast sie nicht befolgt. Das ist Disziplinbruch!“

„Wenn wir lebend herauskommen, dann werde ich es vor der Partei verantworten, verlaß dich darauf“, versicherte Höfel.²³

Všechny postavy vězňů vlastně představují osobité charaktery, které se odlišují vzhledem k jejich stavu a k jejich osobním postojům. Další takovou postavou je Rudi Pippig, vězeň z oddělení skladu ošacení, který vždy vyniká optimistickou náladou. Je to právě on, kdo první otevře kufr, v němž se po celou cestu transpotu skrývá chlapec. Je to také on, kdo rázně přesvědčuje Höfela, že není možné poslat kluka ven z tábora a že udělá vše pro to, aby byl chlapec zachráněn. Na konec kvůli tomu, aby neprozradil chlapcův nový úkryt a tím vystavil v ohrožení všechny, kdo se na záchraně podíleli, obětuje Pippig na základně Gestapa při výslechu svůj život. Přitom je ve své těžké situaci ponechán osamocen, jeho spoluvězeň v cele Rose totiž, který díky strachu ze smrti a v obavě o svojí osobu nepocítí pocit sounáležitosti, stane se zrádcem, který se po návratu setkává s opovržením a nezájmem ze strany ostatních vězňů.

Jedním z velitelů odbojové organizace je Bochow. Jeho postava tvoří protiváhu Höfela, jelikož jeho prvotním zájmem je udržet v bezpečí a v tajnosti činnost tajné odbojové organizace. O tom, zda Höfel udělal správné či špatné rozhodnutí hovoří s Bogorskim, ruským válečným zajatcem, který ztělesňuje zralého zkušeného komunistu, a právě od něj vychází ideje humanismu a myšlenky soudržnosti a třídního uvědomění. Je to právě on, který nepochybuje o Höfelovi a Kropinskim, když jsou zavřeni v bunkru, a věří v jejich vytrvalost. Vždy se mu podaří dodat kamarádům odvahu, přesvědčit je o tom, že i soudruh musí být člověkem, což zahrnuje i lidské slabosti, a přimět je tak postupně k většímu pochopení pro Hofelův čin. Pomůže Bochowovi, aby sám odhalil chybu ve svém jednání, když nechal veškerou tíhu odpovědnosti na jeho bedrech. Je také razantně pro rozhodnutí nevydat ani jednoho ze 46 vězňů, které si chtěl nechat velitel tábora předvolat a jako členy odbojové organizace popravit. Jeho postava v románu plní mnoho funkcí. Jeho osoba slouží jednoznačně jako ideál a vzor pro ostatní kamarády, dále apeluje na potřebu souhry mezi rozumem a

---

²³ Apitz B.: Nackt unter Wölfen, Philipp Reclam, Leipzig, 1982, s.96

cítem a v neposlední řadě předkládá čtenáři velký vzor ve formě Sovětského svazu jako kolébky komunismu.

Skrze jednotlivé charakterové prvky těchto jednotlivých protagonistů se rozvíjí motiv historické důležitosti komunistů. Postavy jsou líčeny jako vášniví komunisté bojující proti fašistickým barbarům a jsou tím příkladem pro každého, kdo se chce zasadit o osvobození vlastního národa.

Na straně negativních představitelů vystupují postavy SS. Zweiling, který neváhá využít veškerých prostředků, včetně toho, že se při osvobozování tábora převlékne do vězeňského ošacení, aby si zachránil život. Kluttig zobrazuje hrdého SS důstojníka, který se nepoddává pocitu prohry prohrané války, a na rozdíl od ostatních je mu jedno, že na něj padne obvinění za vraždění lidí. Naopak stále prosazuje názor, že by celý zbytek tábora měl být postřílen, ať už by po nich zbyly jakékoliv důkazy. Jeho jedinou touhou je najít dítě, i když většina ostatních Ssmanů pomýšlí na to, jak by si mohli zachránit život. Jeho o trochu vychytralejší a také výše postavený důstojník, kolega Reineboth, který je hlavou většiny plánů jak odhalit odbojovou organizaci, se zavčasu stáhne do ústraní a spolu s ostatními uteče z tábora. Nejděsivější postavou je důstojník Mandrak, přezdíváný Mandrill, který se vyžívá v nejrůznějších taktikách týrání vězňů v bunkru. Spíše než touha zachránit si život a utéct z tábora ještě před příchodem Američanů ho žene vidina pobití všech vězňů v jeho vězení. Nakonec ho ale Reineboth přiměje k rozumu a oba stihnou utéct.

K zajímavému momentu dochází tehdy, když se sejde vedení tábora a důstojníci se nejsou schopni shodnout na následujícím postupu při opouštění tábora. Zatímco hlavní velitel tábora Schwahl se chystá splnit rozkaz k deportaci vězňů, který přišel od Himmlera, Kluttig se snaží ostatní přesvědčit o svém stanovisku, a to všechny zbylé živé vězně povraždit a nedbat toho, že by za nimi zbyly hrůzné důkazy. Schwahlovi se ale nakonec podaří situaci uklidnit a vydává rozkaz k dalším transportům. Nastává situace, kdy důstojníci SS ztrácejí pevnou půdu pod nohama a jejich sebejistota s každým dnem klesá. Jejich sebevědomí ze zmenšuje s blížícími se osvobozujícími jednotkami Američanů. To působí na čtenáře jako velká satisfakce za všechny zločiny vykonané na vězňích.

3.3.5 Aspekt dítěte v románu

Do koncentračního tábora Buchenwald přichází transport z Osvětimi. Jedním z transportovaných vězňů je polský žid, který až sem propašoval v kufru malého chlapce jménem Štefan Cyliak²⁴. Po jeho odhalení ostatními vězni se stává záchrana malého chlapce smyslem jejich života. Tato skupinka vězňů společně bojuje za to, aby dítě přežilo.

Díky této události se v románu jasně formuje strana pozitivních hrdinů, totiž vězňů, a strana negativních „živlů“, tedy SSmanů, kteří ve svých plánech neváhají využít malého chlapce k dosažení svého cíle - najít a zničit ilegální odbojovou organizaci.

Dítě zde pro vězně znázorňuje novou budoucnost. Nutno podotknout, že ochrany chlapce se zhostili i vězni, kteří o odbojové skupině ani nevěděli a tudíž nebyli jejími členy. Přesto ochrana dítěte, které ztělesňuje budoucí generaci, je pro ně něco naprosto přirozeného.

Samotná postava dítěte se ve filmu nijak zvláště neprojeví, ani jeho pocitům není věnováno příliš prostoru. Štefan nemluví a své pocity projevuje buď tak, že se usmívá (to například když zaslechne říkanky v mateřštině od Kropinského) nebo když se bojí, tak se schoulí do klubíčka a uteče zpět do svého kufru. Což mu také pomůže přesvědčit vězně, aby si ho ponechali v táboře, protože z chování chlapce je evidentní, že ví, jak se má chovat, když hrozí nebezpečí.

Je až pozoruhodné, s jakým zaujetím se skupina vězňů, kteří jsou denně pod neustálým tlakem a dozorem SS, kteří žijí ve strachu ze smrti, protože každé klopýtnutí se jim může stát osudným, zajímá o osud malého chlapce a s jakým zapálením pro jeho záchranu riskují život.

Zároveň je do děje vsazena další významová rovina, a to záchrana dětské duše jako humánní čin. Autor záměrně nevolí za ochránce dítěte jeho otce, nýbrž cizího vězně, čímž ještě umocňuje toto lidské jednání a povyšuje jej na jakousi ještě

---

²⁴ Jméno chlapce se v románu objevuje pouze jednou, při popisu jeho příchodu do tábora, vězni ho častují různými zdrobnělinami, nebo se o něm mluví jako o „dítěti“.

nadlidskou rovinu jednání. Na základě toho se pak rozvíjí viditelný protiklad mezi humanitou a racionálním úsudkem.

Aby bylo dítě zachráněno, musí Höfel zvážit rozhodnutí, zda jednat podle pokynů, které mu dala strana, nebo zda má poslechnout vlastní srdce, které mu říká, že chlapce za žádnou cenu nemůže poslat na další transport, jelikož by to byla jeho smrt. Opět se tedy objevuje rozpor mezi rozumem a srdcem, se kterým je čtenář v díle konfrontován ještě několikrát. U Höfla vítězí srdce, přestože si je vědom toho, jaké riziko tímto bere nejen na sebe, nýbrž i na všechny členy organizace, která se tímto vystavuje nebezpečí prozrazení. Malý Štefan se stává její Achillovou patou.

Jeden z nejdůležitějších článků vedení ilegální organizace, Bochow, vydal pokyn poslat chlapce pryč z tábora, aby vězni, kteří se o něj starali, nevzbuzovali jakékoliv podezření a zbytečně na sebe neupozorňovali. Mezi členy organizace vzniká také rozpor nad tím, zda rozhodnutí ponechat dítě v táboře bylo dobré.

Sám Bochow později uzná, že nebylo správné řídit se jen rozumem a Höfelovu rozhodnutí porozumí. Východiskem je totiž souhra srdce a rozumu, která dělá člověka dobrým soudruhem, pouze hlava nestačí.

„Wir haben hier im Lager ein kleines Kind versteckt. Sicher wißt ihr davon. Wegen des Kindes haben wir viel durchmachen müssen. Seinetwegen sitzen zwei von uns im Bunker, ihr kennt sie. Wegen des Kindes hat sich unser Pippig totschlagen lassen. Wegen des Kindes haben viele andere Kumpels ihren Arsch riskiert.[...] Was war das für eine Dummheit von uns, ein kleines Kind zu verstecken?- Hätten wir es, als wir das Wurm fanden, lieber am Tor abgeben, dann lebte unser Pippig noch, und dann säßen nicht Höfel und Kropinski im Bunker und warteten jetzt auf ihren Tod! [...] Allerdings hätten sie dann das Kind totgeschlagen, doch das wäre nicht so schlimm gewesen, was?“ [...] „Hättest dud as Kind bei der SS abgegeben?“ fragte Krämer Pribula, in Essen Nähe er stand. Der junge Pole antwortete nicht. Krämer sah das heimliche Glitzen in Essen augen. „Siest du, so schwehr ist die Entscheidung über Leben und Tod!“²⁵

Boj o záchranu chlapce upevňuje solidaritu, která mezi vězni panuje a posiluje jejich bojeschopnost proti tzv. „fašistickým vlkům“.

---

²⁵ Apitz B.: Nackt unter Wölfen, Philipp Reclam, Leipzig, 1982, s. 363-364

Zachování lidskosti a humánnosti v podmínkách nejhlubšího ponižování a psychického i fyzického týrání, jaké zažívají vězni v koncentračním táboře, hraje v románu důležitou roli.

Příchod malého chlapce určitým způsobem naruší každodenní koloběh a vnese všem kolem naději, že přeci jen lze před nacisty někoho uchránit, zvláště když se podařilo dostat chlapce do tábora, aniž by byl zaevidován jako vězeň. Jelikož tedy nemá přiřazené číslo a vedení o něm neví, lze jej pokládat za „svobodnou bytost“.

Autor vybral postavu nevinného bezbranného dítěte právě z toho důvodu, aby ještě umocnil výše zmiňované lidské vlastnosti. Jak jsem již psala v úvodu, jedná se v tomto případě o literaturu, která nebyla prvotně určená pro dětského adresáta, ale posléze byla posouzena jako vhodná pro děti a mládež. Postava chlapce zde ale neslouží jako pojítka k dětskému čtenáři, nýbrž jako prostředek jak zesílit intenzitu nacistických zločinů tím, že jejich tíha dopadá na nevinné dítě.

Nakonec se ukáže, že se vyplatilo riskovat životy mnoha jedinců za život jednotlivce, o čemž se mezi straníky vedl spor, a ne všichni byli ztotožnění s touto myšlenkou.

Postavu malého Štefana podrobněji vyličím v kapitole Literární fikce a historická skutečnost.

3.3.6 Role komunistické strany v románu

Jak již bylo zmíněno, jedná se o román, který je psán v souladu s politickým dogmatem poválečné doby v NDR.

Je příznačné z autorova životopisu, že Apitz byl komunistou srdcem i duší a toto jeho dílo to dokládá, i když jeho prvotním záměrem bylo pravděpodobně vyličit koloběh života v koncentračním táboře se všemi jeho krutostmi, kterými si sám autor jako vězeň v Buchenwaldu prošel.

Pravdou ale je, že nacistické zločiny jsou postaveny do kontrastu s komunistickými osvobozujícími ideály a vytváří tak nezbytně dojem, že to je hlavně komunistická strana, kdo se zasloužil o osvobození země.

Čtenáři je sugerováno, že vlastně v táboře existovala pouze jedna strana, a skutečnost, že popisované postavy jsou komunisté, implikuje to, že se má jednat o Stranu komunistickou²⁶.

Höfelovo rozhodnutí ale nemá symbolizovat žádný aktivní odpor proti Straně, ale možnost zahájit boj o opětovné získání smyslu života pro malého chlapce. Je to možnost postavit se nesmyslnosti nacistických zločinů.

V románu tedy existence tajné odbojové organizace v postatě přejímá roli Komunistické strany. Je to právě tato organizace, která se má stát jádrem a hnacím motorem povstání proti nacistům.

Strana vybudovala spletenou síť, která je důležitá hlavně z hlediska zdroje a rošiřování a přenášení cenných informací, jako například aktuální postup vojsk na frontě, informace z bunkru, či samotné číselně kódované zprávy šířené z mikrofonu pod záminkou jeho opravy. Všechny důležité úlohy plnili pouze staří, osvědčení, spolehliví členové, nikdo nový k takovýmto úkolům z důvodu bezpečnosti nebyl přibrán. Jednotliví členové Strany získávají díky plněním různých riskantních úloh na důležitosti a inspirují tak ostatní obyvatelé tábora k ještě větší soudržnosti.

Ideové myšlenky komunismu se odráží v jednotlivých činech. Je navozován pocit odpovědnosti vůči straně, to v případě, kdy je Höfel kritizován za neuposlechnutí pokynu, který přišel z jejího vedení, ale zároveň se strana prezentuje jako tolerantní a chápavá vůči lidským chybám.

Mezi jednotlivými členy vzniká rozpor o tom, zda je záchrana chlapce důležitější než zachování tajnosti o organizaci.

---

²⁶ KPD nebo KPdSU

3.3.7 Aspekt nacismu v románu

Děj je vyprávěn poměrně realisticky z pohledu dospělého člověka. Román se odehrává v koncentračním táboře Buchenwald, nedaleko města Výmar, kam se postupně posouvá západní fronta, a přímo do tábora se první dostanou jako osvoboditelé americké jednotky. V románu je líčen život za zdmi koncentračního tábora, který tímto vytváří 'mikrosvět', uzavřené prostředí, pro které má být život venku tabu, ale přece jen sem potají pronikají útržkovité informace týkající se fronty. Ty získávají odbojáři z map pověšených v pracovnách důstojníků SS či z právě puštěného rádia.

Děj je tedy zasazen do válečného území, s podrobnějším líčení bojů z fronty se zde ale nesetkáme. Ústředním tématem je vylíčení způsobu zacházení s válečnými zajatci a s politickými odpůrci.

Buchenwald se skládal z několika oblastí. Kromě části vyhrazené pro důstojníky SS a jejich rodiny zde byla další část tábora sloužící jako zajišťovací vazba, kde se nacházel oddělený židovský tábor s místem s nejotřesnějšími podmínkami pro život, což byl tzv. 'malý tábor'. Ten sloužil jako ubytovna pro vězně, kteří již nebyli schopni dále pracovat a také jako karanténa pro nemocné²⁷. Pro představu, v jakých podmínkách zde lidé přežívali stačí již jen pouhý fakt, že na tomto místě, které dříve sloužilo jako stáj pro 50 koní, se nyní nacházelo na 1960 lidí. Tyto prostory jsou však v románu zmiňovány opravdu jen na okraj a autor zde nepopisuje nijak dopodrobna osudy židů. Důvodem může být i to, že Apitz sám si prošel táborem jako politický vězeň, nebo to také může být způsob, jak nejlépe podepřít politické myšlenky doby, za níž bylo dílo napsáno.

Hlavním dějištěm je stavení pro nemocné²⁸, kde se soustřeďuje vedení správy tábora vedené samotnými vězni. Zde se nachází i sklad oděvů, který sloužil jako první úkryt pro malého Štefana. Chlapce ale z bezpečnostních důvodů vězňové přemístí nejdříve z 'malého tábora' přímo ošetřovny a v momentě, kdy začne být riskantní i tento úkryt, je chlapec přemístěn do prasečího chléva přímo mezi prasata. Odsud je odveden

²⁷ Právě sem byl chlapec přemístěn z původního úkrytu ve skladě ošacení, protože jak zdůvodňuje autor, pravděpodobnost, že by ho SS maní hledali právě zde je nejmenší, jelikož mezi nemocné vězně nechtějí chodit

²⁸ Häftlingkrankenbau

až těsně před osvobozením tábora, kdy jsou si odbojáři téměř jisti, že se nic zlého už nemůže přihodit.

Jelikož autor popisuje poslední období války společně s jejím koncem, dočká se čtenář zvrátů v ději. Na počátku knihy, i když do konce války zbývá jen několik týdnů, převládá spíše pesimistické líčení denního koloběhu života vězňů, jelikož nacisti měli ještě vše pevně v rukách nehledě na to, že pro Německo se situace na frontě neustále zhoršovala a spojenci nabývali jednoznačné převahy. Postupně však začínají vězňové nabývat na sebevědomí, jelikož již sami byli podle hluku schopni rozpoznat, jak daleko fronta je. Naopak sebevědomí nacistických velitelů prudce klesá, někteří začínají panikařit a dokonce dochází k prudkým výměnám názorů ohledně řešení bezvýchodné situace. Tak je čtenář svědkem toho, jak se odkrývají charaktery dříve tak drsných mužů SS, a ukazuje se, že na rozdíl od statečných členů odbojové organizace nemají žádné morální hodnoty.

3.3.8 Literární fikce a historická skutečnost

Co se týká historické věrnosti, mísí se v románu některé skutečně podložené události s autorovou fikcí.

Za místo děje byl zvolen tábor, ve kterém samotný autor nuceně prožil osm let života. Děj je postaven na skutečné události, kdy byl po evakuaci tábora Osvětim v březnu 1945 do tábora Buchenwald transportován asi tříletý židovský chlapec. Tato událost, která vybočuje z rutinního života vězňů, tvoří hlavní téma příběhu a díky ní se následně propojují všechny literární postavy.

Vedle této dějové linie, totiž napínavého boje o záchranu dítěte, se zde prolíná další dějový proud, a sice popis činnosti ilegální odbojové organizace, která v táboře skutečně existovala.

Historicky doložená je skutečnost, že do tábora byl opravdu propašován polský chlapec, skutečným jménem Stefan Jerzy Zweig. Přišel do tábora se svým otcem, právníkem Zachariasem Zweigem. Nebylo to ale těsně před vysvobozením tábora, nýbrž srpnu 1944. Byl zaregistrován pod číslem 67509.

V textu ale již není zmínka o tom, že místo malého Stefana, který byl s pomocí vězňů ukryt a neodešel tak na připravovaný transport, byl na transport odeslán šestnáctiletý cikánský chlapec Willy Blum. O tomto smutném osudu je třeba podle mého názoru také informovat, přestože to velmi kazí dojem legendy o záchraně chlapce.

Z rozhovoru s režisérem filmu Frankem Beyerem se také dozvídáme, jak ve skutečnosti došlo k tomu, že Stefan nemusel odejít na transport. Postaral se o to 'kápo' oděvního skladu Willi Bleicher²⁹. Sehnal od kamaráda sloužícího v revíru pro nemocné injekci, jejíž podání by u chlapce vyvolalo horečku. Vzal tím na sebe riziko, že by tento zákrok chlapec vůbec nemusel přežít. Naštěstí pro malého Stefana to dopadlo podle očekávání, naměřili mu 42 stupňů horečku, což mu znemožňovalo nastoupit na pochod. Sám Willi Bleicher přečkal vězení a dožil se osvobození tábora.

V roce 1964 byl Stefan, kterému se začalo přezdívat „dítě Buchenwaldu“, nalezen v Lyonu, kde studoval. Současně s ním byl vypátrán jeho přeživší otec, do té doby žijící v Tel Avivu. Toto shledání se v NDR slavilo jako velká senzace, samozřejmě všechny oslavy probíhaly v duchu komunistické antifašistické propagandy.

Stefan navštívil Berlín a Výmar a později se v Babelsbergu vyučil kameramanem. Jeho otec při první konfrontaci s Bruno Apitzem měl údajně potvrdit historickou věrnost románu slovy: „Ano, takto to bylo.“³⁰ Přitom ale právník Zacharias Zweig věděl o tom, že Apitzovo líčení je realitě dost vzdálené. V roce 1961 vydal zprávu o svém pobytu v Buchenwaldu, ta byla ale záměrně přizpůsobena socialistické ideologii. Kromě hrdinného skutku odvážných komunistických ochránců se zde nevyskytuje žádný další důležitější moment. Stefanův otec zkrátka z vděčnosti za tehdejší záchranu svého syna raději o všech úpravách pomlčel a poprosil svého syna, aby jeho zprávu v originální podobě vydal raději až o generaci později.³¹ Doposud žije Stefan Jerzy Zweig ve Vídni .

---

²⁹ románová postava Höfela

³⁰ Berliner Zeitung 28.04.2000, zdroj:

<http://www.berlinonline.de/berlinerzeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2000/0428/none/0002/index.html>

³¹ tamtéž

Historicky podložené je také to, že v táboře fungovala samospráva řízená vybranými vězni. Čtenář tak může vyčíst poměrně mnoho informací o tom, jak strukturovaně fungovala samospráva tábora.

S nabývajícím převahou spojenců Němci potřebovali stále více mužů na frontě a tak vytvořili tzv. 'táborovou samosprávu', kde některé nižší kompetence, např. v hlídání baráků, obstarávali blokaři, kápoové, nejvyšší pak v této hierarchii táborové samosprávy se jmenoval 'Starší tábora', tedy jako hodnost. Původní samospráva byla vytvořena nejdříve z vězňů označených zeleným trojúhelníkem, tedy kriminálními živly. Od těch si jednotky SS, které až dosud tábor spravovaly, slibovaly tvrdost a surovost. To se také dělo. Tato samospráva se ale zkompromitovala, obchodovala s táborovým materiálem, obohacovaly se jak rodiny SS-důstojníků (v čele s vedoucím tábora Karl Otto Kochem), tak „kriminální samospráva“. Toto obohacování se na úkor říše a jejich ideálů ovšem těžce nesl jistý pronacistický šlechtic³², který se zasadil o sesazení Kocha z vedení tábora Buchenwald³³ a později se sám osobně podílel na shromažďování důkazů usvědčujících Kocha z korupce. Nakonec byl Koch se souhlasem Himmlera obviněn a spolu s dalšími svými pomahači odsouzen. Sám Koch byl nakonec 5.4.1945 zastřelen komandem přímo v táboře Buchenwald. Tato zkompromitovaná samospráva byla nahrazena jinou z řad politických vězňů.

Zajímavá je také postava Waltra Krämera, který zde vystupuje jako nejstarší tábora. V době, kterou autor v knize popisuje, sice těsně před osvobozením tábora, vykonával funkci nejstaršího tábora jistý Hans Eiden, který se snažil na jedné straně navodit důvěru ze strany SS, ale zároveň bylo jeho zájmem krýt a podporovat antifašistické působení. Snažil se také využít své funkce k tomu, aby jakkoliv zlepšil životní podmínky vězňů. Riskoval život, když bránil tomu, aby byly na transport posílány další tisícovky lidí. Po skončení války byl ještě politicky činný, zemřel v roce 1950 pravděpodobně na následky dlouhodobého vězení. V roce 1995 mu byl v rodném městě Trieru vztyčen pomník.

Přesto ale jméno Waltra Krämera není fiktivní. Skutečný Walter Krämer se narodil 1892. Později působil jako stranický sekretář v KPD a v roce 1933 po požáru

---

³² byl jím jistý Josias Prinz zu Waldeck und Pyrmont

³³ v roce 1941

v Říšském sněmu byl nacisty zatčen za velezradu. O tři roky později v den jeho propuštění byl Walter Gestapem bez udání důvodu převezen a uvězněn jako politický vězeň do tábora Buchenwald. Zde se sám vzdělával a nabyt základních medicínských dovedností a za nějaký čas prováděl i důležité operace. Léčil i důstojníky SS, což se mu nakonec stalo osudným. Tehdejší velitel tábora Karl Otto Koch dal pokyn k jeho popravě, jelikož se mu stal nepohodlným svědkem, který věděl už příliš mnoho o jeho zpronevěrách. Toho se ale dopátral právě již výše zmiňovaný pronacistický šlechtic Josias zu Waldeck, který sám byl dříve pacientem Krämera. Vyléčil ho totiž úspěšně z furunkulózy. Krämerova vražda byla jednou ze tří, které byly Kochovi prokázány a díky kterým byl poté odsouzen k smrti.

Srovnáme-li ovšem historická fakta s literárním ztvárněním, dojdeme k nesrovnalostem ohledně politických poměrů v táboře. Přispívá k tomu samozřejmě skutečnost, že perspektiva vyprávění je tendenční a čtenáře má směřovat k sympatii ideologie socialistického realismu. Popis různých činností konaných vězni se soustředí na ty, které ztvárňují odpor proti fašismu, přičemž vše vyznívá ve prospěch těch prokomunisticky smýšlejících. Autor do vyprávění zaplétá ideologické pojmy jako například solidarita ke všem národům, zodpovědnost, disciplína, což má podpořit sílu přátelství mezi obyvateli tábora.

Autor se v románu snažil vyzdvihnout hrdinské činy komunistických bojovníků za svobodu státu. Téměř žádná pozornost zde není věnována samému jádru problematiky holocaustu, o pronásledování Židů a jejich přežívání v táboře se čtenář téměř nedovídá.

Stejně tak, jako vyznívá komunistická strana za jedinou formu odboje proti fašismu, budí román dojem, že Stefan byl jediným dítětem v táboře. Přitom zpráva z Buchenwaldu sděluje, že po osvobození se v táboře nacházelo na 850 dětí³⁴.

Zejména při výuce žáků je proto nutný výklad historických okolností vzniku románu a podrobnější vysvětlení dobového politického dogmatu.

---

³⁴ Buchenwald Report , s.28

3.3.9 Filmová verze románu

Bruno Apitz pracoval v padesátých letech jako dramaturg pro společnost DEFA³⁵. Sbažil se uskutečnit projekt, který by uměleckou cestou vyjádřil jeho osobní zážitky ze zajetí v koncentračním táboře. Jeho první návrh scénáře byl vedením studia ovšem odmítnut. Ředitel společnosti Hans Rodenberg to Apitzovi zdůvodnil tím, že jeho téma nebylo v tehdejší době boje proti fašismu a neonacismu již aktuální. Následně na to Apitz ze společnosti odešel. Svůj rozsáhlý rukopis pod jménem „*Du bist ein Mensch, beweise es*“³⁶ byl ještě několikrát poté odmítnut všemi proslulými nakladatelstvími, ale nakonec byl přijat nakladatelstvím Mitteldeutsche Verlag Halle. Na to vzpomíná tehdejší literární poradce se slovy: „So unbeholfen das Ganze abgefasst war, so schwehrfällig auch die Ausdrucksweise, so ungelenken der Stil, aber man konnte einen Menschen sprechen, der sich das Äußerste abrang, und was er erzählte, war es auch wert“³⁷.

Román byl přejmenován do dnešní podoby, byl vydán v roce 1958 a během velmi krátké doby dosáhl milionového vydání, což bylo velkým překvapením jak pro samotného autora, tak i pro všechny skeptiky. Ti se totiž domnívali, že knihy s tematikou koncentračních táborů vyšly již postupem doby z módy.

Autor byl požádán německou televizí, zda by mohl knihu adaptovat do formy televizní inscenace. Za termín premiérového vysílání bylo určeno datum 10. dubna 1960, den 15. výročí připomínajícího osvobození Buchenwaldu.

Televizní film v režii Geroga Leopolda se setkal u publika s velikým ohlasem a musel být dokonce několikrát opakován. Jelikož ale nebyl technicky přizpůsoben tomu, aby se dal odvysílat v kině či exportovat, přiměli tehdejší čelní političtí kulturní představitelé společnost DEFA, aby inscenaci přetvořila na kinofilm.

A tak se Bruno Apitz, který mezitím získal za román státní cenu, vrací na místo, kde byl před několika lety odmítnut.

---

³⁵ Zkratka pro 'Die Deutsche Film AG', filmová společnost se sídlem v Postupimi.

³⁶ Dokaž, že jsi člověkem.

³⁷ Programmbeilage zur DVD-Edition „Nackt unter Wölfen, ICESTORM Entertainment GmbH, Berlin, 2003, s.4.

Režisér pověřený ztvárněním filmu, Frank Beyer, se obrátil na tytéž představitele, kteří excelovali již v uvedené televizní inscenaci: Wolfram Handel jako nejistý SS důstojník Zweiling, Angela Brunner jako jeho bezcitná manželka, Fred Delmare jako vytrvalý zajatec Pippig a Peter Sturm jako bojácný Rose. Nově obsazení byli Erwin Geschonek jako nejstarší tábora Krämer a Armin Mueller-Stahl jako André Höfel.

Stejně tak jako román a televizní film i kinofilm se dočkal obrovského úspěchu, a to i mimo NDR. Oba hlavní tvůrci úspěchu, jak Apitz, tak Beyer chtěli umělecky zachytit události a zobrazit je nejen jako pouhý dokumentární výčet faktů.

3.3.10 Kniha versus film

V databázi filmů na internetových stránkách serveru www.lerngut.com, který obsahuje různé učební materiály, je uvedeno, že film je vhodný pro děti od sedmého ročníku základní školy, což znamená zhruba od dvanácti let. Tématiku druhé světové války žáci probírají na základních školách v hodinách dějepisu podrobněji až v devátém či později v desátém ročníku. Přesto je dílo k vidění v doporučené literatuře pro děti k předmětu německý jazyk.

Ve filmovém ztvárnění se upustilo od přímého zobrazení násilí, přičemž je ale naznačeno tak, že si divák může domyslet, jak tomu doopravdy bylo. Právě tím se měl film odlišovat od všech ostatních filmů, kde jsou válečné scény a okamžiky ničení lidských životů zasazeny tak, aby pouze šokovaly publikum.

Oproti tomu kniha poměrně detailně popisuje způsoby, jakými byli vězni mučeni při výslechu. Také je zde s větší intenzitou znázorněna zoufalost důstojníků SS na samotném konci války.

3.3.11 Recenze na film od diváků českých a německých - jejich srovnání

Zajímavé je podle mého názoru hledisko, jaké vůči filmu zaujmají diváci. Porovnávala jsem hodnocení, která jsem našla na německém serveru³⁸ s názory diváků na českém serveru.

Němečtí rodilí mluvčí hodnotí jak knihu, tak film velmi kladně a často se vyskytují superlativa typu : „Ein Sternstunde des deutschen Films“³⁹, či „Ich fand es einfach spitze...“⁴⁰ nebo „ich finde das Buch sehr berührend. Es zeigt die Grausamkeit der SS und die Solidarität der Häftlinge!“⁴¹. Dále se zde můžeme dočíst i jak na diváka působí autentičnost doby: „Der Film ist sehr emotional und aufklärend. Er zeigt das was damals real war. Er verheimlicht oder verschönt nichts.“⁴²

Diváci hodnotící na českém serveru⁴³ jsou o poznání zdrženlivější: „... a přesto do plného hodnocení filmu „cosi“ chybí...snad depresivnější atmosféra...“⁴⁴. Další uživatel píše například: „...Něco tomu predsa len chýbalo...možno (to bylo) tým, že mi to pripadalo málo temné na dané prostredie.“⁴⁵

Na rozdílných postojích je tedy vidět, že řekne-li se film či literatura pojednávající o zločinech nacismu, očekává český (slovenský) divák krutý popis událostí. Zde tomu tak podle něj ale nebylo, což pravděpodobně souvisí s již zmiňovaným fenoménem propagace komunismu a pozornost zde věnovaná skoro výhradně táboru politických, respektive komunistických vězňů. V porovnání s popisem táborů obydlených židy působí náhled na život politických vězňů jako „lehčí“ vězení.

³⁸ www.new-video.de/f-1-forum-nackt-unter-woelfen

³⁹ Příspěvek uživatele Sírius z 8.2.2005, www.new-video.de/f-1-forum-nackt-unter-woelfen, 20.5.2009, 14:25

⁴⁰ Příspěvek uživatele Caro z 4.10.2004, tamtéž

⁴¹ Příspěvek uživatele a.F,B z 13.1.2004, tamtéž

⁴² Příspěvek uživatele josslyn z 27.6.2004, tamtéž

⁴³ www.csfd.cz/film/14966-nackt-unter-wlfen/

⁴⁴ Příspěvek k zřivatele hirmlego, www.csfd.cz/film/14966-nackt-unter-wlfen/, 20.5.2009, 14:40

⁴⁵ Příspěvek uživatele jondzavid, tamtéž

3.4 Rozbor románu „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“

3.4.1 O autorce

Judith Kerr se narodila v Berlíně roku 1923. Jejím otcem byl slavný divadelní kritik a spisovatel Alfred Kerr, matkou byla klavíristka a komponistka Julia Kerr, která byla o 30 let mladší než Alfred.

Rodina byla židovského původu, a tak se po převzetí moci NSDAP ocitá v nebezpečí. Alfred Kerr si dobře uvědomoval vážnost situace, a tak v únoru 1933 vycestuje do tehdy ještě pro židy relativně bezpečného Československa. Jako reakce na jeho vycestování mu bylo odňato německé občanství a jeho knihy byly páleny spolu s ostatními zakázanými autory. Téhož roku 5. března se vydává za otcem zbytek rodiny. Nejprve pobývají ve Švýcarsku, poté ve Francii a následně utíkají i odsud a usazují se ve Velké Británii, přímo v Londýně.

Judith Kerr po ukončení školy pracuje jako sekretářka v organizaci Červeného kříže. V roce 1945 studuje na umělecko průmyslové škole 'Central School of Arts and Crafts' v Londýně a od roku 1953 pracuje jako redaktorka a lektorka pro BBC a zároveň je činná jako scénáristka.

O rok později se Judith vdala za známého herce Nigela Kneala, se kterým má dvě děti. Dcera Tracy je herečkou a syn Matthew je spisovatelem.

Bratr Judith Kerr Michael, který v knize vystupuje jako Max se stal velmi úspěšným právníkem, pracoval jako soudce Nejvyššího soudu, stal se předsedou londýnského mezinárodního arbitrážního soudu a v sedmdesátých letech byl dokonce povýšen do šlechtického stavu. Zemřel v roce 2002.

Judith Kerr minulý rok oslavila 85. narozeniny a dodnes žije v Londýně.

3.4.2 O románu

V roce 1971 sepíše Judith Kerr svůj životní příběh, a tak vzniká román o Anně pojednávající o skutečném osudu rodiny Kerrových, který vychází v anglickém znění

ještě ten samý rok pod názvem „Als Hitler das rosa Kanninchen stahl“⁴⁶. Do německého jazyka ho o rok později přeložila Annemarie Böll.

V roce 1974 za tento román získala Judith Kerr cenu za nelepší dětskou knihu pro mládež 'Deutscher Jugendbuchpreis'⁴⁷, která je od roku 1956 udělována za vynikající mezinárodní díla literatury pro děti a mládež.

Román je první částí trilogie, jejíž druhý díl „*Warten bis der Frieden kommt*“ vyšel v roce 1975 a pojednává o období druhé světové války. Anna mezitím dospívá a stejně jako ostatní se strachuje před útoky Němců na Londýn. Třetí část „*Eine Art Familientreffen*“ vychází o čtyři roky později a pojednává o životě již dospělé Anny, žijící stále v Londýně.

3.4.3 Děj

Devítiletá Anna žije se svou rodinou v Berlíně. Otec je známou osobností, působí jako spisovatel a v novinách píše články proti Hitlerovi. Je těsně před volbami a Anny otec se začíná obávat Hitlerova vítězství. Poté co dostane od známých zprávu, že by mu v nejbližší době měl být zabaven pas, utíká sám ze země do Prahy. Nedlouho po něm odchází tajně ze země i zbytek jeho rodiny, tedy Anin bratr Max s matkou.. Jelikož mají omezený počet zavazadel, musí dobře rozmýšlet, co všechno si s sebou můžou vzít. Například na oblíbenou krabici her nezbude místo a když se má Anna rozhodnout mezi svými dvěma hračkami, nakonec po dlouhém váhání sáhne po novém plyšovém psíkovi a dá mu přednost před starým oblíbeným růžovým králíčkem, což jí později velmi mrzí. V zemi zůstane strýc Julius, který nevěří, že by se mohly naplnit zvěsti o Hitlerově vítězství.

Celá rodina se sejde až ve Švýcarsku, kde se také prozatím usazují. Zpočátku píše otec ještě úspěšně do švýcarských novin a pokračuje v Hitlerově kritice. Rodina si ještě může dovolit bydlení v hotelu. Anna ale onemocní, dostane těžké horečky a dokonce se ocitá v ohrožení života. Mezitím Hitler v Německu vyhraje volby. Rodina se dozvídá o zabavení jejich domu v Berlíně a o následném ničení veškerých otcových

---

⁴⁶ V originále jako „*When Hitler stole pink rabbit*“, do češtiny román nebyl přeložen, jeho název znamená: *Jak Hitler ukradl růžového králíčka*.

⁴⁷ Do roku 1981 se název změnil na Deutscher Jugendliteraturpreis.

článků a knih. Anna se zmítá v horečkách a trápí jí, že doma nechala svého růžového králíka.

Díky dobré lékařské péči se Anna uzdravuje a zároveň rodina se může přestěhovat do penzionu u Zürichsee, jelikož jí docházejí prostředky. Otec ale shání práci jen velmi těžko, jelikož už i ve Švýcarsku začínají mít obavy uveřejňovat protihitlerovské články. Anna a Max navštěvují místní základní školu a kamarádí se s Franzem a Vreneli, dětmi rodiny Zwirnových, jíž patří penzion.

Jednoho dne přijede do penzionu na dovolenou německá rodina. Zpočátku si hraje všech šest dětí bez ostychu dohromady, když to ale zpozoruje matka nově příchozích dětí, zakáže jim bavit se s Maxem a Annou, jelikož jsou židovského původu. Franz a Vreneli se tedy musí rozhodnout mezi oběma sourozeneckými páry a nakonec si za své přátele zvolí Maxe s Annou, jelikož je jejich přátelství pro ně důležitější.

Rodinný život naruší návštěva babičky ze strany matky, která přijíždí spolu se svým jezevčíkem jménem Pumpel z jižní Francie. Ten se ale utopí v jezeře a zdrcená babička to klade za vinu Hitlerovi, jelikož kdyby se v Německu nedostal k moci, nemusela by rodina nyní bydlet u jezera a tím pádem by se sem nikdy nedostala.

Jelikož ale jak politická tak i finanční situace začíná být pro rodinu neúnosná i ve Švýcarsku, rozhodne se otec, že odcestují do Paříže. Nejprve ale jedou do Paříže rodiče s úmyslem připravit nezbytně nutné věci tak, aby s dětmi přijeli do připraveného bytu atd.. Toto období v cizí zemi a ještě bez rodičů je pro Annu velmi těžké a navíc se dozvídá, že na hlavu jejího otce byla nacisty vypsána odměna. Navíc přesně v ten okamžik přestanou děti od rodičů dostávat slíbené pohlednice, které doposud denně docházely. Zanedlouho se ale otec objeví živ a zdrav v penzionu s úmyslem sbalit děti a odcestovat do Paříže, kde už na ně čekala matka.

Na nádraží ovšem málem odjedou vlakem, který mířil do nacistického Německa, a jen díky Anině pozornosti na poslední chvíli ještě stihnou vystoupit a dostanou se do správného vlaku. V Paříži je čeká nový domov v podobě malého etážového bytečku.

Sourozenci nyní musí překonat jazykovou bariéru, aby mohli začít chodit do školy. Zatímco Max se naučí francouzsky bez větších problémů a rodiče mu i zajistí školu, kam dojíždí, zůstává Anna ještě doma i z toho důvodu, že je velmi složité sehnat

místo ve veřejné škole a soukromou si rodina nemůže dovolit. Annu to velice trápí a vede to i k hádkám s Maxem, který ji tak považuje za méněcennou. Nakonec ale seženou školu i pro Annu a po několika překážkách nakonec pronikne i ona do cizího jazyka a najde si ve škole nejlepší kamarádku.

Rodina žije velmi skromně, oproti ještě nedávnému životu v Berlíně, kde vlastnili velký dům se služebnictvem a oba rodiče patřili ke kulturní a společenské špičce, se v Paříži musí velmi uskromňovat a jen stěží zaplatí nájem. Sotva zbydou peníze na koupi nového kabátu pro Annu, který již nutně potřebuje. Vypomůže jim jejich prateta, která žije zde ve městě a věnuje Anně spoustu hezkých látek, ze kterých jí pak matka ušije nejen nový kabát.

Matka se musí naučit sama vést domácnost, což jí zpočátku činí problémy, jelikož se doposud o běžné domácí práce vždy starala služebná. Rodina si i zde najde přátele -Fernandovy- a s jejich dětmi podnikají společné akce včetně oslav výročí francouzské revoluce. Právě od paní Fernandové se Anina matka učí domácím pracem, mimo jiné i šití již zmiňovaného oblečení.

Po konci školního roku cestuje rodina na dovolenou ke Zwirnum do Švýcarska, kde v penzionu tráví celé léto. Po návratu jdou děti opět do školy a Anna, které už je dvanáct let, chce absolvovat celkovou závěrečnou zkoušku, která je povinná pro všechny žáky, a Anna nechce být výjimkou, přestože není rodilým mluvčím. Nakonec zkoušku zvládne výborně a dokonce se dostane mezi prvních dvacet nejlepších studentů a od starosty města tak obdrží peněžitou odměnu za výbornou slohovou práci.

Rodina se ale dostává do stále složitější finanční situace, otec posílá svůj návrh na scénář filmu několika společnostem, ale neúspěšně. Dokonce se opozdí s placením nájmu a i když je to jen o jeden den, stanou se terčem urážek od bytné. „Ha“, sagte Concierge, „Hitler wusste, was er tat, als er sich Leute wie Sie vom Hals schaffte.“... als sie ging, hörte Anna sie noch sagen: „Die Regierung ist verrückt, dass sie Sie in unser Land lässt.“⁴⁸

Rodiče se tedy rozhodnou, že z Francie odejdou, a sice do Anglie. Den nato se dozvídají, že strýc Julius je mrtev, což je hlavně pro otce bolestivé. V zápětí přichází

---

⁴⁸ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s.167

dopis z Anglie od společnosti, která má zájem koupit scénář. Díky nabízené finanční odměně tedy může odcestovat celá rodina do Anglie a začít nový život.

3.4.4 Charakteristika postav

Hlavní hrdinkou románu je devítiletá Anna, která bydlí spolu s rodiči a dvanáctiletým bratrem Maxem. Ve škole patří spíše k žákům s nadprůměrnými výsledky, baví ji kreslení a také ráda píše básně. Vnitřně tajně touží po tom stát se spisovatelkou jako její otec.

Všichni žijí v prostorném domě v Berlíně, spolu se služebnou Bertou, která se stará o domácnost a s Heimpi, která má na starosti péči o děti. Matce, která je klavírní umělkyní, tedy starost o domácnost nepřekáží v jejím působení a o děti je také dobře postaráno. Právě Heimpi je dětem velmi blízká a po tom, co se s ní musí rozloučit, když odcházejí z Německa, se Anna poměrně těžko smiřuje s tím, že jí nestojí po boku.

Anna zpočátku ještě nechápe politickou situaci. Tu se jí snaží vysvětlit svým dětským pohledem její bratr Max. „Was sind Nazis und Socis?“ „Ich hätte doch gedacht, dass du in deinem Alter das wüsstest“, sagte Max, der gerade zwölf war. „Die Nazis sind die Leute, die bei den Wahlen für Hitler stimmen werden. Wir Sozis sind die Leute, die gegen ihn stimmen werden.“⁴⁹

Přesto, že je Anně teprve 9 let, pochopí vážnost situace a je až obdivuhodné, jakým způsobem reaguje na změnu situace, která pro rodinu nastává. Velmi rozumně přijme fakt, že rodinná finanční situace se velmi změnila a nemůžou si již dovolit nákladný styl života, na který byli zvyklí z Berlína.

„Nun , er [Hitler] hat sehr bald darauf die Regierung übernommen, und es ist genauso gekommen, wie Papa erwartet hat- normand darf ein Wort gegen Hitler sagen. Wer sich nicht daran hält, wird ins Gefängnis geworfen.“ „Hat Heimpi etwas gegen Hitler gesagt?“ fragte Anna. ... „Nein, natürlich nicht“, sagte Max. „Aber Papa. Er tut es immer noch. Und natürlich darf niemand in Deutschland das, was er schreibt, drucken. Also verdient Papa kein Geld, und wir können es uns nicht mehr

---

⁴⁹ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s. 9

listen, Heimpi ihren Lohn zu zahlen.“ „Ich verstehe“, sagte Anna. Und nach einer Pause fügte sie hinzu: „Wir sind also arm?“ „Ich glaube ein bißchen“, sagte Max.⁵⁰

V Berlíně měla Anna nejlepší kamarádku, kterou musela bez rozloučení opustit, ale kamarádky si poté našla i ve Švýcarsku a ve Francii.

V Paříži nastávají pro Annu těžké chvíle, a sice když se ocitá v zemi, kde nerozumí nikomu ani slovo. Zpočátku se jí ve francouzštině nedaří, její pocity zbytečnosti jsou umocňovány ještě tím, že její bratr, kterému našli školu dříve, se s cizím jazykem sžíval rychleji, zatímco ona stále nerozuměla. Nakonec ale i tuto bariéru prolomí a může být na sebe hrdá, když jako cizinka složí s výborným výsledkem zkoušku určenou pro dvanáctileté francouzské žáky. Dokonce se její slohová práce zařadí mezi nejlepších dvacet, za což je na ní její otec velmi pyšný.

Snaží se všemi způsoby ulehčit rodičům nuznou finanční situaci a přesto, že má spoustu dětských přání, nedává najevo a ani si nepřipouští, že by byla jakkoli omezena.

„Anna freute sich auf Weihnachten und hatte gleichzeitig Angst davor..., sie hatte schreckliche Angst, sie würde an Berlin denken müssen... Die Geschenke waren, verglichen mit den vergangenen Jahren, bescheiden, aber weil man sie jetzt nötiger hatte, freute man sich genauso... „Das war ein schönes Weihnachten“, dachte sie.⁵¹

Nastávají i situace, kdy se Anna zachová rozumněji, než její starší bratr, a to například tehdy, když si Max nemůže odpustit nákup nové aktovky, přestože každý náklad navíc je pro rodinu velmi znatelný.

„Er war für den Rest des Abends schweigsam und mürrisch. Erst nach dem Essen sagte er zu Mama: „Ich muss eine richtige französische Mappe haben.“ ...“Wenn ich weiter damit [mit dem deutschen Ranzen] herumlaufe, dann sehe ich auch noch anders aus als alle Andersen.“ Anna wusste, dass Schulmappen teuer waren, und willkürlich sagte sie: „Aber deinen Razen hast du erst voriges Jahr bekommen.“ ...⁵²

---

⁵⁰ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s. 42-43

⁵¹ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s.104

⁵² Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s.108-109

Několikrát se v románu Anna vyjadřuje k jejich rodinné situaci a zastává názor, že nejdůležitější ze všeho je pro ni to, aby rodina zůstala a držela vždy pohromadě, ať se děje cokoli.

Annin bratr Max, který již chápe politické souvislosti, je v těchto záležitostech v podstatě jejím průvodcem. Zejména v těžkých obdobích, když je Anna nemocná nebo když se ocitnou ve Švýcarsku na pár týdnů sami bez rodičů, jsou si sourozenci vzájemnou oporou.

Nejtěžší chvíle spolu sourozenci zažívají v Paříži, kdy Max je již přihlášen do školy, zatímco Anna musí stále čekat, až se matce podaří zajistit školu i pro ni. Max si připadá důležitější než Anna.

„Jedenfalls bin ich viel wichtiger als du“, zischte Max wütend. „Du sitzt den ganzen Tag herum und tust nichts.“ „Das stimmt nicht“, flüsterte Anna. „Ich zeichne und decke den Tisch.“ ... Mama hatte wie gewöhnlich den Streit schnell geschlichtet. Max sollte Anna keine Schimpfnamen geben, auf jeden Fall sei es unsinnig, sie einen Parasiten zu nennen, und Anna sollte ihre Sachen wegräumen und Platz machen, damit Max seine Hausaufgaben machen könnte, sagte Mama.⁵³

Max se právě nachází v období puberty, a tak vnímá mnohem intenzivněji svoji odlišnost od ostatních. Stále se snaží zapadnout mezi nové kamarády nejprve ve Švýcarsku, poté ve Francii. Chce se natolik přizpůsobit svému okolí a splynout s ostatními, aby nevypadal jako cizinec a aby se tak nemusel ani cítit. Snaží se přijmout místní jazyk, zvyky, mravy té země, kde se právě s rodiči nacházejí. A tak ve Švýcarsku rychle přebírá místní zvyk házení po oblíbené dívce nejrůznější předměty, v jeho případě zrovna shnilá jablka. V Paříži se zase snaží vypadat jako francouzský chlapec.

„Sie gingen schweigend eine Weile nebeneinander her, dann platzte Max heraus: „Aber eins ist einfach schrecklich für mich!“ „Was?“ fragte Anna. „Macht es dir denn nichts aus?“ fragte Max, „ich meine - so anders zu sein als alle anderen?“

„Nein“, sagte Anna. Dann betrachtete sie Max... „Du siest genau aus wie ein französischer Junge“, sagte Anna. Max' Gesicht erhellte sich für einen Augenblick.

54

---

⁵³ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s. 112-113

⁵⁴ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s. 119-120

Zatímco v Berlíně neměl Max moc dobré studijní výsledky a ani jeho chování učitelé nijak nechválili, zapůsobilo na něj cizí prostředí v tomto ohledu velmi pozitivně. Z Maxe se stává pilný žák a na vysvědčení dokonce přinese vyznamenání.

Otec rodiny je literárním kritikem a odpůrcem Hitlerova režimu. V Německu platí jako známá uznávaná osobnost a do doby převzetí moci Hitlerem je i velmi pracovně vytížen. Na výchově dětí se tedy podílí jen velmi málo. Jejich odchod ze země a následný život jako uprchlíků má tedy výhodu v tom, že má najednou čas na to se dětem více věnovat, Anna si pochvaluje vzácnou chvíli, kdy si k nim večer otec přisedne a začne jim vyprávět o Napoleonovi.

Díky jeho dobré intuici, reálným odhadům a dobrým přátelům, kteří ho upozorní na nebezpečí, zvládne se svou rodinou včas emigrovat a poté se i přemístit ze stále nebezpečnější Francie.

V rodině zastává tradiční roli, kdy muž vydělává peníze a jeho úkolem je finančně rodinu zaopatřit. V zahraničí se protlouká jen velmi ztuha, jelikož média se stále více zdráhají zveřejňovat protihitlerovsky laděné články.

Jako člen domácnosti je ale velmi nepraktický, za to ale téměř vždy dobře naladěný. To se již nedá říci o matce, která je úplně nezkušená, co se domácích prací týká. Teprve časem se matka zapracuje jako hospodyně a nakonec se naučí všem potřebným úkonům, aby zajistila chod domácnosti. Její postava prochází asi nejsložitějším vývojem. Umělkyně tělem i duší je najednou postavena před úkoly, na něž měla dříve vždy služebnou. Matka je tedy pod tlakem a některé momenty vrcholí hádkou mezi ní a otcem, který, ač s dobrým úmyslem, někdy jedná spontánně a nadělá více škody než užítku. Tuto situaci úsměvně vystihuje historka, kdy otec za poslední peníze koupí matce šicí stroj, aby nemusela neustále docházet k paní Fernandové, ale již si nevšimne toho, že stroj je nefunkční a v podstatě úplně k ničemu. Matka je velice rozčílená, jelikož se na věci dívá z praktické stránky, a nedokáže pochopit, jak mohl její muž utratit tolik potřebné peníze za starý nefunkční stroj. Nakonec otce zachrání madam Fernandová a pomůže mu ho vrátit starožitníkovi.

Smutnou postavou románu je strýc Julius, rodinný přítel. Je přírodovědcem, a jeho životní náplní jsou zvířata, která pravidelně navštěvuje v zoo, kam s ním často a

ráda chodívala také Anna. Na rozdíl od nich se ale rozhodne, že Německo neopustí a i když mu Anin otec při jeho návštěvě Švýcarska nabízel, aby zde již zůstal a do Berlína se nevracel, stále ještě Julius nevěřil, že by se situace mohla vyhrotit do takových rozměrů, že by mu hrozilo nebezpečí.

„Sie gingen zusammen zur Landebrücke. Während sie auf den Dampfer warteten, sagte Papa plötzlich: „Julius - fahr nicht zurück. Bleib her bei uns. In Deutschland bist du nicht sicher.“ „Was-ich?“ sagte Onkel Julius mit Steiner hohen Stimme. „Ich bin nicht einmal jüdisch, wenn man meine arme alte Großmutter aus dem Spiel läßt!“

„Julius - du begreifst nicht...“sagte Papa.

„Die Situation muss sich ändern“, sagte Onkel Julius.⁵⁵

Přestože poté i pochopí, že se situace v Německu zhoršuje, rozhodne se zůstat. Díky němu se otec dovídá, co se děje v Německu, že nacisté zkonfiskovali jeho dům, skrze něj se také dovídá o veřejném pálení knih autorů, kteří vystupovali proti režimu a mezi něž Annin otec patřil. K Vánocům pošle Julius Anně stříbrný náramek se zvířecími přívěšky a v přiloženém dopise naznačí, že si je vědom toho, že měl dříve uposlechnout otcovu radu a do Německa se nevracet.

Téměř na závěr románu se rodina dovídá o jeho smrti.

„Ich bringe Ihnen das her“, sagte er und reichte es Papa. Papa wickelte es aus. Es war eine Uhr, eine alte silberne Uhr, und irgendwie kam sie Anna bekannt vor.

„Julius“, rief Papa. Herr Rosenfeld nickte traurig. „Ich bringe schlechte Nachrichten.“ Onkel Julius war tot.⁵⁶

Strýc Julius byl nejprve sesazen z místa kurátora přírodovědeckého berlínského muzea, poté nemohl již ani pracovat jako vědecký pracovník, pracoval tedy ve fabrice jako pomocník a nakonec mu byl zakázán i volný vstup do zoo, což ho psychicky velmi zasáhlo. Stačil pouhý fakt, že měl babičku židovského původu. Zvířata byla pro něj v těchto chvílích to jediné, pro co ještě mělo smysl žít.

„Je mehr ich von den Menschen sehe, desto mehr liebe ich die Tiere.“⁵⁷

⁵⁵ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s.50

⁵⁶ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s.171

⁵⁷ Kerr J.: Als Hitler das rosa Kaninchen stahl, s. 102

Takovou ránu strýc Julius bohužel neunesl a spáchal sebevraždu.

Jeho příběh je velmi smutný a znázorňuje, jak nacistický režim dokázal oloupit hodného a citlivého člověka o jeho poslední štěstí. Přitom se jednalo o zcela nevinný požitek z pobytu v zoologické zahradě. Jeho smrt je tedy zobrazena jako následek jeho zlomeného srdce.

3.4.5 Aspekt dítěte v románu

Celý román je vyprávěn očima devítileté Anny. Autorka vypráví svůj vlastní příběh, ale vrací se do své minulosti a příběh vypráví ze svého dětského pohledu. Ne zvolila perspektivu dospělého právě proto, aby lépe přiblížila atmosféru doby zhruba stejně starým dětem, jako byla ona v době nástupu Hitlera k moci. Napsala příběh vlastně pro svoje děti, které se často vyptávaly na to, jaké to tehdy bylo ztratit domov, rodnou zem a svůj jazyk. Autorka chtěla dětem vysvětlit, že to nebylo tak zlé, jak to nyní zní, že má-li člověk dobré rodiče a trochu štěstí, může pak čelit i takovým obtížím, jako tehdy Anna a celý proces si i užít.⁵⁸

V tomto duchu se také celý román odehrává, Anna se za všech okolností snaží najít na jejich těžké situaci pozitiva, což se jí daří.

Postava dítěte zde tedy není primárně použita proto, aby umocňovala pocity lítosti, ale aby přiblížila vnitřní pocity lidí, kteří díky nacistické ideologii přicházejí nejen o své statky, ale i o domácí zázemí a pocity bezpečí.

3.4.6 Aspekt nacismu v románu

Knihy začíná v zimě roku 1933 těsně před parlamentními volbami, kdy NSDAP po koalici s německou nacionální stranou získává 53% většinu v parlamentu. V okamžiku těsně před volbami autorka nastiňuje, jaká společenská nálada panovala

---

⁵⁸srov. citaci z článku:

http://groups.google.com.sg/group/rec.arts.books.childrens/browse_thread/thread/d1193976622c83ba, 13.06.2009 16:40 "I wrote ('When Hitler Stole Pink Rabbit') for my children, who have often asked what it was like to lose one's home, one's country, and even one's language. I wanted to explain that it was not nearly as bad as it sounded--that given good parents and a bit of luck one can cope with such difficulties and even enjoy the process."

v hlavním městě Německé říše. Roztržky se odehrávaly i mezi dětmi, které v raném věku většinou prezentují názory svých rodičů.

In der Schule gab es heute eine Rauferei. Nazis gegen Sozis." [...] „Aber ihr beiden dürft doch noch gar nicht wählen“, sagte Anna. „Ihr seid noch viel zu jung.“

„Aber unsere Vater“, sagte Max ärgerlich. „Das ist das selbe.“

„Jedenfalls werden wir sie schlagen“, sagte Günther.⁵⁹

Rodina se štěstím včas vycestovala do Švýcarska, a tak se o vítězství Hitlera a následném zkonfiskování jejich majetku dovídá již z bezpečného místa.

Dětskému čtenáři je tak přiblíženo několik událostí z roku 1933, které díky vypravěčské formě získávají osobní zabarvení a plní tím funkci nejen expresivní, ale mají i cenný informační charakter.

„Du weißt, dass Hitler dei Wahl gewonnen hat“, sagte Max. „Nun, hat er sehr bald darauf die Regierung übernommen, und es ist genauso gekommen, wie Papa erwartet hat- Normand darf ein Wort gegen Hitler sage. Wer sich daran nicht hält. wird ins Gefängnis geworfen.“⁶⁰

Asi nejdramatičtějším úsekem popisujícím hrůzu nastupujícího nacistického systému je pasáž, kdy se Anna doslechne o jistém profesorovi, kterého nacisté přivázali k psí boudě a nutili ho, aby se choval jako pes a štěkal. Netrvalo to moc dlouho a vysokoškolský profesor židovského původu se nakonec zbláznil.

„Ein berühmter Professor war verhaftet und in ein Konzentrationslager gebracht worde. (Konzentrationslager? Dann fiel Anna ein, dass dies ein besonderes Gefängnis für Leute war, die gegen Hitler waren.) [...] Anna wurde plötzlich ganz übel. [...] Sie konnte nicht mehr atmen. Sie wünschte, sie hätte nicht gehört, was Omama sagte. Sie wünschte, sie könne es loswerden, es erbrechen.“⁶¹

Odras politického dění je tedy vždy sdělován zprostředkovaně skrz třetí osobu. Rodina je politickým režimem zasažena tím, že musela utéct ze země a vzdát se všeho, čeho do té doby dosáhli včetně veškerého majetku.

---

⁵⁹ Kerr, 1989, s. 9

⁶⁰ Kerr, 1989, s. 42

⁶¹ Kerr, 1989, s. 75-76

3.4.7 Aspekt králíčka

Při útěku z Německa si Anna musí vybrat ze dvou hraček pouze jednu, jelikož v kufru není příliš místa. Rozhodne se pro nového vlněného psa, zatímco starého oblíbeného růžového králíčka nechá doma s tím, že zbytek hraček a věcí jim služebná pošle následně. Potom, co se dozvídají, že nacisté zabavili veškerý jejich majetek, uvědomuje si Anna, že se svým králíčkem se asi již nikdy neshledá. Teprve nyní si uvědomuje, o kolik cennější pro ni byl starý důvěrný plyšový přítel než nynější- sice nový a mnohem hezčí- hračka psa. S králíčkem vyrůstala a prožila s ním hezké časy.

Tato stará hračka se dá v díle přirovnat k čemusi, co symbolizuje spokojenou dobu před příchodem Hitlera k moci. S jeho ztrátou Anna pocítuje také smutek z toho, že ztratila celé svoje dosavadní zázemí, bezpečí a domov. S tím vším měla totiž svou oblíbenou hračku pocitově spojenou. Oproti tomu nový ještě téměř nepoužitý vlněný pejsek symbolizuje budoucnost, tedy útěk, cestu, nejistotu. Jakoby jí tím život naznačoval, že nyní je potřeba začít od nuly, bez starých přátel, od kterých musela Anna tak narychlo odejít, navíc ještě bez rozloučení, aby nikdo nemohl vytušit, že se chystají utéct ze země.

Celou tragičnost situace Anna svými dětskýma očima porovnává se ztrátou své oblíbené hračky. Skrze to je totiž schopná pochopit, že staré časy jsou v nenávratnu.

„Ich wusste immer, dass wir die Spiele-Sammlung hätten mitnehmen sollen“, sagte Max. „Hitler spielt wahrscheinlich im Augenblick Dame damit!“

„Und hat mein rosa Kaninchen lieb!“ sagte Anna und lachte. Aber gleichzeitig liefen ihr Tränen über die Wangen.

„Na wir haben Glück, dass wir überhaupt hier sind“, sagte Max.⁶²

Autorka tak s citem čtenáři líčí smutné události takovým způsobem, že je možné se nad nimi pousmát, zároveň tím ale dává podnět k zamyšlení.

V současnosti se k této záležitosti autorka vyjadřuje následovně:

„Ich vermisste dieses alte Leben nicht so sehr - ich vermisste vor allem mein rosa Kaninchen, mein Lieblingsspielzeug, das ich leider beim schnellen Aufbruch nicht eingepackt hatte.“⁶³

---

⁶² Kerr, 1989, s. 44

3.4.8 Život emigranta z dětského pohledu

Zde bych se chtěla věnovat tomu, jakým způsobem zde autorka popisuje život uprchlíků prostřednictvím hlavní hrdinky. Velmi mne zaujal fakt, že Anna se na svůj věk chová velmi vyzrálé a svoje dětská přání staví jaksí do postraní, jelikož si je vědoma toho, že se okolnosti radikálně změnily a rozhodně si již nemůžou dovolit žít jako dříve. Samotná Judith Kerr o tomto svém pohledu později říká:

„Das Exilleben fand ich als Kind eher aufregend, man kommt in ein anderes Land, sieht Neues, lernt neue Sprachen [...] Solange wir uns nicht trennen mussten, würde das Glück bleiben. Nur den Verlust der Familie, den hätte ich als Bedrohung empfunden: Wir gehörten zusammen, waren eine Insel.“⁶⁴

Ale už pouhý fakt, že se Anna nechová jako devítiletá, svědčí o tom, že její osoba přeci jen byla útekem z rodné země poznamenána. Jak by se asi chovalo dítě za normálních okolností v okamžiku, kdy mu rodič najednou upře různá potěšení jako například vstupné na kolotoč? Pravděpodobně by tuto změnu jednání nepochopilo a dožadovalo se svého cíle ať to stojí, co to stojí. I Anna s bratrem velmi toužila po návštěvě jarmarku, který se každoročně konal u Zürriher See. Museli se ale ovládnout, nechovat se jako malé děti, které by se panovačně domáhaly svého, a ani se nepokusili žádat o peníze, jelikož věděli, že matka šetří každou korunu. Nakonec díky tragikomické příhodě, při níž se utopí babiččin jezevčík a ona následně věnuje dětem peníze za jeho zpáteční jízdenku, mohou děti přeci jen na kolotoč.

Autorka tak vyvažuje negativní zkušenosti, které nakonec přeci jen vyzní optimisticky.

Několikrát je v příběhu také vyjádřeno Annino stanovisko k jejich statutu uprchlíka. Nejprve jí otec otevřeně vysvětluje, co vůbec slovo 'uprchlík' znamená, a v podstatě jí jen utvrzuje v tom, čeho se sama dovtípila:

„Ist ein Flüchtling jemand, der von zu Hause hat weggehen müssen?“ fragte Anna. „Jemand, der in einem anderen Land Zuflucht sucht“, sagte Papa.⁶⁵

Někdy docházelo k situacím, kdy si Anna jako uprchlík připadala ráda:

---

⁶³ viz rozhovor s autorkou na : <http://www.sueddeutsche.de/kultur/614/444352/text/7/>, 13.06.2009, 16:30

⁶⁴ tamtéž

⁶⁵ Kerr, 1989, s.60

„Es kam ihr schön und abenteuerlich vor, ein Flüchtling zu sein, kein Zuhause zu haben und nicht zu wissen, wo sie wohnen würde.“⁶⁶

Vše bylo v pořádku, pokud byla rodina pohromadě: „Es ist mir wirklich ganz gleich, wo wir sind“, sagte sie [Anna], „solange wir nur zusammen sind.“⁶⁷

Anna si nikdy na jejich rodinný život ve statutu uprchlíků nestěžovala, nechybělo jí materiální zázemí, které se jí dostávalo v Berlíně, naopak byla spokojená s tím, že nyní je celá rodina pohromadě. Připadalo jí, že díky tíživé situaci se všichni semkli a byli si blíží, než kdy jindy. I když například měla problémy s osvojením cizího jazyka a cítila tak, že mezi ní a ostatními dětmi je velká překážka, nakonec i toto zvládla. Rychle se adaptovala v novém prostředí a vždy si našla nové přátele. Co pro ni ale bylo nepřekonatelné, byl pocit samoty, když rodiče museli odjet dříve do Francie, aby zajistili byt a ostatní náležitosti. To samé se mělo opakovat před cestou do Londýna, ale Anna to nechtěla za žádnou cenu připustit:

„Ich meine nur, wir sollten zusammenbleiben“, sagte sie [...] „Es ist mir gleich, wenn die Umstände schwierig sind, wenn man zum Beispiel kein Geld hat [...]. Wenn man kein Zuhause hat, dann muss man bei seinen Leuten bleiben. [...] Ich weiss, dass wir keine Wahl haben, und dass ich alles nur noch schwerer mache. Aber bis jetzt hat es mir nie etwas ausgemacht, ein Flüchtling zu sein. Es hat mir sogar gefallen. [...] Aber wenn ihr uns jetzt wegschickt, habe ich solche Angst...“ [...] „Wovor denn?“ fragte Papa. „ Dass ich mir wirklich wie ein Flüchtling vorkomme“, sagte Anna und brach in Tränen aus.“⁶⁸

Nakonec odcestovali do Londýna všichni společně. Díky tomu, jakým způsobem rodiče nakonec zvládli rodinnou situaci a díky citovému zázemí, které Anna vždy doma našla, se tedy nikdy nemusela cítit jako uprchlík.

3.4.9 Literární fikce a historická skutečnost

Jak jsem zmiňovala již v úvodu, román je autobiografický a odráží tak skutečné prožitky z dětství Judith Kerr. Jména jejich rodičů v románu zmiňována nejsou, vystupují vždy jako 'Papa' a 'Mama', ale pravděpodobně by se v díle jejich skutečná

---

⁶⁶ Kerr, 1989, s.62

⁶⁷ Kerr, 1989, s.94

⁶⁸ Kerr, 1989, s.169-170

jména stejně nevyskytovala, vezmeme-li v úvahu, že autorka sobě samotné ani svému bratru skutečná jména neponechala.

Matka Julia Kerr, dcera bývalého pruského ministerského tajemníka, pocházela z bohatých poměrů. Judith Kerr v románu také popisuje situaci svých prarodičů z matčiny strany, což se shoduje se skutečností. Otec Julie opustil se ženou těsně po politické převzetí moci stranou NSDAP Německo. Žili nejprve ve Švýcarsku, poté na jihu Francie, což je také vylíčeno v románu, a nakonec v USA.

Otec Alfred Kerr působil jako literární kritik, spisovatel a žurnalista. Stejně jako jeho druhá manželka Julia pocházel z židovské rodiny. Jeho články byly protihitlerovsky laděné. Jeho knihy byly skutečně spolu s díly dalších autorů veřejně páleny při propagandistické antisemitské akci nacistů 10. května 1933.

Postava strýce Julia je blíže nespecifikovaná a jelikož se nejedná o rodinného příbuzného, není tak jasné, koho ve skutečnosti Julius představoval. Na jeho příběhu se ale odráží všednodennost života v nacistickém Německu. Faktem je, že berlínská zoo byla vždy akciovou společností a většina jejích akcií byla v roce 1933 vlastněna židy. Držení těchto akcií nebylo nijak zvláště výdělečně činné, spíše se jednalo o prestižní záležitost, a jednou z výhod bylo například získání karty opravňující držitele k volnému vstupu do zoo.⁶⁹ Právě takovou kartu vlastnil strýc Julius a neváhal ji nesčetněkrát použít, vezmeme-li v úvahu, že v zoo trávil později většinu svého volného času. V rámci procesu přebírání podniků do árijského vlastnictví byli židé zbaveni veškerého majetku i akcií. To byl také nejspíše případ strýce Julia, kterému tímto ale nevzali pouhou kartu, nýbrž podstatnou část jeho života, což nepochybně přispělo k jeho rozhodnutí spáchat sebevraždu.

Jediné, co se čtenáři může zdát podezřelé a nekorespondující s realitou je to, že na rodině a jejím chování se nijak neodráží židovský původ. Rodina nedodrhuje žádné židovské svátky, slaví křesťanské Vánoce, nechodí do kostela. Sama Anna až doposud nevěděla, že je židovka, až nyní jí otec vysvětlil, co to znamená, či spíše co to pro ně v budoucnu může znamenat. Jejich na první pohled 'nežidovské' chování vysvětluje sama hlavní hrdinka své kamarádce tím, že jejich rodina zkrátka není

---

⁶⁹ srov přednáška přístupná na internetových stránkách zee dne 21.6., 20:30:
<http://www1.uni-hamburg.de/exillit/neueversion/vorlesungen/vorlesungenarchiv/europexil/2-KERR.DOC>

religiózní. Nelze ale říci, že by svůj původ popírali, naopak se otec snaží děti přesvědčit k tomu, aby byly vždy na svůj původ a na svoje předky hrdé, ať se děje cokoliv. Díky tomu, že stihli utéct osudu, který čekal na jiné známé židovského původu, se děti své víry nemusely nikdy zřít.

3.4.10 Filmová verze románu

V roce 1978 se román dočkal i své filmové podoby, i když 'jen' jako televizní inscenace. Byl zfilmován pod taktovkou společnosti WDR⁷⁰ režisérkou Ilse Hofmann částečně na místech, kde se děj skutečně odehrával. V hlavních rolích se objevili herci Martin Benrath, který si zahrál otce, Elisabeth Trissenaar v roli matky, Alexander Rosenberg jako bratr Max a Ariane Jessulat v roli hlavní hrdinky Anny. Prvně byl film vysílán 25.12.1978 a dnes je velmi těžko k sehnání.

Autorka románu se ke zfilmování nijak lichotivě nevyjadřuje a na dotaz novináře, jaký postoj vůči filmu zaujímá a zda je s filmem srozuměná, odpovídá:

„Nein, es gab Schwierigkeiten mit der Drehbuchfassung, und außerdem war die Sprache, die man dem einfühlsamen Schauspieler Martin Benrath als Alfred Kerr in den Mund legte, nicht die meines Vaters.“⁷¹

3.4.11 Kniha versus film

Filmová verze románu musela být samozřejmě zkrácená, jelikož film trvá necelé dvě hodiny. Chybí zde například úplně postava babičky z matčiny strany, která během svých návštěv vždy dotváří kontrast mezi životem, který vedla její dcera s rodinou v Berlíně a životem v emigraci. Ona sama pobývá v jižní Francii také jako uprchlík, ale jelikož měla možnost si ze země odvézt téměř všechny majetek, žije v mnohem lepších podmínkách než její dcera s vnoučaty. Je to právě ona, která v knize vypráví historku o profesorovi, kterého zavřeli do koncentračního tábora, a konfrontuje tak Annu s nacistickými zločiny. Ve filmu scénáristé zvolili náhodnou osobu, která se přidruží k matce během svačiny v penzionu na břehu Züricher See.

⁷⁰ Westdeutscher Rundfunk, filmová společnost založená v roce 1956, která působí v kraji Nordrhein Westfalen a má sídlo v Kolíně nad Rýnem

⁷¹ viz rozhovor s autorkou na : <http://www.sueddeutsche.de/kultur/614/444352/text/7/>, 13.06.2009, 16:30

Také nezbyl prostor ukázat školní prostředí ve Švýcarsku a jakým způsobem se zde obě děti stihly adaptovat.

Dále se ve filmu vůbec nevyskytuje manželský pár Fernandových. Ti v románu pomáhají rodině Anny sžít se s pařížským prostředím a působí jako jejich průvodci životem v Paříži.

Místo pratety Sáry, která v románu Anně daruje látku na nové šaty, se ve filmu opět objevuje náhodná postava pana Vogela, který Anně látku pošle domů poštou. Tento moment scénáristé ponechali ve filmu zřejmě z toho důvodu, aby vystihli moment, kdy se otec zdráhá takový dar přijmout, odmítá pozici člověka, který je odkázán na charitu. Nakonec ale na naléhání matky dar přijme, jelikož na ně doléhá finanční nouze a na nové šaty pro Annu zkrátka nemají dostatek peněz.

Filmová verze odráží všechny důležité momenty, jako například otcův útěk z Berlína, Aniny desáté narozeniny, scéna se sourozenci Zwirnovými a dvěma dalšími sourozenci, jejichž rodiče byli nacisté, či Anin příchod do nové pařížské školy a její následné zadostiučinění ve vztahu k Maxovi. Velmi citlivě je zachycena zpráva o smrti strýce Julia, která rodinu velmi zasáhne. Jako protiklad k tomu ale stojí zpráva o tom, že otec byl konečně úspěšný se svým scénářem a nic nebrání tomu, aby všichni odcestovali do Londýna.

Ve filmu jsem ale narazila na okamžik, který zcela nezapadá do románového podání. Je to okamžik, kdy se po hádce s matkou, která psychicky špatně snáší tíživou finanční situaci, otec nabízí, že si najde jinou práci jako ostatní. Má tím na mysli práci fyzickou a ne intelektuální, kterou doposud vykonával. Tento návrh ale matka ani v psychickém vypětí odmítá s tím, že by to otce zajisté zničilo. V románu jsou sice vylíčeny scény, kdy se matka s otcem nepohodnou, ale otec přes všechny komplikace nepřipouští možnost, že by se vzdal své intelektuální činnosti, přestože je velmi nevýnosná a on se musí velmi snažit, aby alespoň uživil rodinu. Jeho postava zůstává v románu vždy jako pevná osobnost, která se snaží vzdorovat režimu, který jeho rodinu vyhnal z rodné země.

Do filmu ale byly vybrány všechny důležité scény, které jsou nutné k tomu, aby divák pochopil celkovou atmosféru doby a autorčin úmysl ukázat, že osud uprchlíků

mohl být v mnoha ohledech velmi těžký. Přesto však si velmi dobře uvědomovali, jaké štěstí v neštěstí je vlastně potkalo, když se jim podařilo včas utéci z Německa.

3.5 Srovnání vybraných děl

Úkolem této kapitoly je srovnat obě dvě díla, analyzovat společné a rozdílné jevy. Z již zpracovaných analýz se už na první pohled zdá, že budou jasně převažovat rozdílné prvky. Přeci jen zde ale figurují velmi důležité společné rysy, i když jich je o poznání méně.

Hovoříme-li tedy o společných aspektech, je třeba v první řadě zmínit dětského hrdinu, kterého mají oba romány společného. Román „Nackt unter Wölfen“ popisuje osud čtyřletého chlapce, který ještě sotva může chápat okolnosti a souvislosti války. Zajímavé ale je, co můžeme vyzorovat z jeho chování, a sice fakt, že i tak malý chlapec byl schopen velmi dobře vnímat, kdo v jeho okolí je nebezpečný a kdo mu naopak pomáhá. Tak například hrozí-li mu nebezpečí, sám uteče a schová se do svého jediného úkrytu - do kufru. Aby se neprozradil, nebrečí. Zkrátka má silně vyvinut pud sebezáchovy a chová se jaksi 'bezproblémově'. Tím ulehčuje situaci svým ochráncům. Téměř stejné chování vykazuje hrdinka románu „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“. Anna se také snaží nebýt pro své rodiče zátěží a chovat se rozumně. Oba protagonisté tedy vykazují už v raném věku známky dospělosti. To svědčí o fenoménu 'ukradeného dětství', který oba hrdinové do jisté míry zažívají.

Oba se také potýkají s jazykovými bariérami. Pro Stefana museli najít polského vězně, který s ním komunikuje. Anna se během své emigrace musela naučit cizí řeči, aby porozuměla svému okolí.

Důležitým a velice poutavým rysem, který spojuje obě díla, je jejich autentičnost. Oba příběhy se skutečně udály, což působí na čtenáře i diváka filmů velmi poutavě.

Jak první, tak i druhé jmenované dílo končí relativně optimisticky. Stefan je zachráněn a spolu s dalšími vězni se může radovat, že přežil druhou světovou válku. Anna má s rodinou sice celou válku ještě před sebou, ale nejriskantnější část - útěk ze

země- mají za sebou a podaří se jim nejen uniknout ze spárů nacistů a zachránit tak život celé rodině, nýbrž i získat finanční částku umožňující jim začít nový život.

Máme-li ale srovnat výrazové prostředky a jazyk jako takový, zde společných prvků příliš nenalezneme. To vychází ze skutečnosti, kterou jsem zde již jmenovala, a to, že dílo „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ je literatura zaměřená na děti a mládež, autorka volí jednoduchý styl vyprávění, který je velmi dobře srozumitelný pro mladého čtenáře a formou dialogu vysvětluje některé pojmy, které děti ještě nemusí znát.

Oproti tomu „*Nackt unter Wölfen*“ není literaturou prvotně určenou pro děti, od čehož se také odvíjí obhroublý jazyk. Vyskytuje se zde mnoho hovorových výrazů, vyskytuje se táborový slang a také mnoho hrubých výrazů.

Obě ztvárnění se také liší tím, že popisují jiné časové úseky, z díla „*Nackt unter Wölfen*“ se dovídáme o závěrečné fázi a následně o konci druhé světové války. Druhý příběh líčí situaci těsně před válkou, kdy se ale odehrává rozhodující boj o osudy židů. Ti, co byli prozíraví a měli stejné štěstí jako rodina Anny, stačili utéct z Německa a zachránit si tak život.

Neopominutelné je také samotné ztvárnění války v obou příbězích. Román „*Nackt unter Wölfen*“ je poměrně věrným obrazem denního života politických vězňů koncentračního tábora. Jsou zde konkrétně popisovány krutosti, které se zde odehrávaly, autor si neklade žádné zábrany v tom, aby dokreslil atmosféru doby. V druhém vybraném díle „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ si naopak autorka nechává záležet na tom, aby odraz začínající válečné doby podala takovým způsobem, který bude stravitelný i pro děti, kterým je knížka určena. Autorka tak nezabíhá do podrobností, které by mohly příliš negativně zapůsobit na psychickou stránku mládeže.

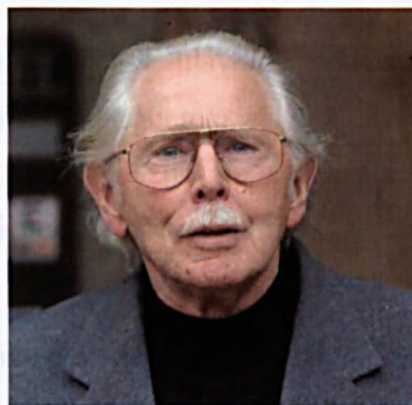

3.6 Srovnání pozdějších osudů hlavních dětských protagonistů

Obr. č.1

Judith Kerrová

Obr.č.2

Stefan Jerzy Zweig

(Zdroj :http://www.wdr3.de/fileadmin/user_upload/Sendungen/Mosaik/2008/Beitragsbilder/Dezember/KW_52/Judith-Kerr.jpg)

Jak zde již několikrát bylo zmíněno, obě díla jsou autobiografická a jejich hlavní hrdinové dosud žijí. Jejich osudy jsem zde již představila, zajímavé mi ale přijde srovnání jejich životních příběhů po skončení války. Především je mým cílem vysledovat, zda-li dopad války měl na tak odlišné osudy také odlišný vliv na jejich osobnost, či zda se v něčem shoduje.

Dětský hrdina románu „*Nackt unter Wölfen*“ Stefan Jerzy Zweig se hned po skončení války odjel léčit z tuberkulózy do jižní Francie a v roce 1949 odjíždí s otcem do Izraele. Samotný fakt, že během války ztratil matku i sestru, které zemřely v Osvětimi, zavrhuje příčinu k domněnce, že chlapec musel být touto ztrátou velmi negativně ovlivněn. On sám si na své vězení v Buchenwaldu nevzpomíná.

„Ich erinnere mich an kaum etwas aus dem Lager“, sagt er, „nicht richtig an die Häftlinge, nicht an den Hund, nicht mal an das Gesicht meines Vaters.“ [...] „Meine früheste Erinnerung“, sagt er, „ist ein Gefühl, als ob ich schwebe, als ob ich von einem Mann zum anderen weitergegeben werde.“ Aber in welchem der Lager das war, kann er nicht sagen.⁷²

Z otcových vyprávění se ale později dozvěděl možná i to, co by ani vědět nechtěl.

⁷² Citace z článku Süddeutsche Zeitung, <http://www.sueddeutsche.de/politik/366/400149/text/5/>, 21.06.2009, 10:30

„ Er hat alles erzählt bekommen, Jahre später, da lebten sie in Israel, sein Vater und er.. Nächtelang hatte der Vater geredet. [...] Er bekam Alpträume davon.“⁷³

Třináct let po skončení války vyšel román, jehož hlavním motivem byla záchrana malého čtyřletého chlapce. Kniha se stala bestsellerem a když se později reportéři autora ptali na onoho chlapce, odpověděl, že údajně žije, ale neví se kde. A tak začalo hledání ztraceného 'dítěte Buchenwaldu', jemuž se tak začalo přezdívat. Pět let po vydání románu ho našli.

Nejprve si Stefan Jerzy Zweig přečetl dopis od autora knihy B.Apitze, který ho informoval o tom, že nedávno napsaný román líčí jeho příběh. Posléze si Stefan přečetl román. Záhy zjistil, že příběh úplně opominul jeho otce, což jim oběma sice vadilo, ale cítili se natolik zavázáni komunistům, že se s touto skutečností smířili a Stefan přijal pozvání do Německé spolkové republiky. Jeho příchod do země samozřejmě neunikl pozornosti široké veřejnosti. Musel odpovídat novinářům na dotazy, posadili ho před kameru do televizní show a pak z něj komunistický režim chtěl učinit oběť, která přežila hrůzy fašismu.

Neměl v podstatě žádný motiv vrátit se zpět do Izraele, studium matematiky musel dvakrát přerušit a nemohl zde najít práci. Oproti tomu v Německé spolkové republice dostal nabídku studovat filmovou vysokou školu v Babelsbergu. Po zakončení studia se stal kameramanem.

Po osmi letech se ale rozhodl Německo opustit a spolu s manželkou a synem se přestěhovali do Vídně. Zde našel S.J.Zweig práci kameramana pro ORF.

V roce 1998 se Stefan Zweig setkává s Volkhardem Kniggem, ředitelem památníku Buchenwald. Byl to právě on, který v archivu odhalil konkrétní jméno chlapce, který byl deportován místo Zweiga a jehož jméno nahradilo škrtnuté jméno Stefana Jerzyho Zweiga. Byl to Willy Blum.

Při jejich setkání ale o tomto nepadla zmínka a když mu později Knigge posílal dopis, kde uvádí své důvody k uveřejnění seznamu, Zweig ho nepřijme a dopis se vrací nazpět. Z Zweigovy výpovědi je cítit hořkost, s jakou vnímá tento fakt.

---

⁷³ Tamtéž

„Er will mich bestrafen“, sagt er, „es stört ihn, dass ich überlebt habe.“ Er versteht nicht, was die Liste beweisen soll. Er hat auf vielen Listen gestanden. Er hätte jeden Tag sterben können. Elf andere Kinder seien damals gerettet worden, über die spreche Knigge nicht.⁷⁴

Nezaujatý divák by spíše očekával, že Zweig projeví nad událostí lítost, ale z jeho citací spíše plyne pocit zatrpklosti nad tím, že celá záležitost byla zveřejněna. To může být ale také způsobeno případným osobním zaujetím proti V.Kniggovi, o kterém se Zweig vyjadřuje poměrně nelichotivě.

Naopak Knigge uvádí, že zpočátku nevěděl, zda má ukázat veřejnosti úplnou pravdu, a pro pozdější zveřejnění seznamu uvádí důvody takové, že uveřejněním chtěl zobrazit naprostou absurdnost systému, chtěl lidem vysvětlit, že i když chtějí věřit, že existovala naděje na záchranu, tak ve skutečnosti tomu tak nebylo. Jako důkaz chtěl ukázat cenu, jakou stála záchrana jiného chlapce. Smrti zkrátka neměl uniknout nikdo.

„Diese Geschichte von Stefan Jerzy Zweig bleibt ein Stück Unglück“, sagt er, „anders ist sie nicht erzählbar.“⁷⁵

Další dozajista nepříjemnou událostí pro Stefana J. Zweiga je vydání knihy „*Anders*“ od Joachims Schädliche, která pojednává o událostech z románu „*Nackt unter Wölfen*“, porovnává je s výpověďmi svědků a historickými fakty a rozvíjí zde mimo jiné otázku týkající se zodpovědnosti za smrt Willyho Bluma. Odpovědí je nepřímé svalení odpovědnosti právě na S. J. Zweiga.

Stefana Zweiga tedy jeho zkušenosti z koncentračního tábora přeci jen dostihly. Sice si je nepamatoval na vlastní kůži, ale pozdější okolnosti zapříčinily to, že se konfrontaci se svými pocity stejně nevyhнул. Sám o sobě tvrdí, že události, které musel zažít, přesto neurčily směr jeho života.

„Das hat mein Leben nicht bestimmt“, sagt er später in seiner Wohnung.⁷⁶

Zároveň ale novinář Marcus Jauer, který dělá se Zweigem rozhovor, popisuje Zweigův pracovní místo obklopené fotkami, materiály, články či dopisy, a trefně dodává, že to

---

⁷⁴ Viz pozn. č. 67 na str. 47.

⁷⁵ vyjádření Volkharda Knigga, zdroj viz pozn. č. 67 na str. 47

⁷⁶ citace z článku Süddeutsche Zeitung, <http://www.sueddeutsche.de/politik/366/400149/text/5/>, 21.06.2009, 10:30

jsou materiály ke knize „Tränen allein genügen nicht“ na které pracuje tři roky a která nepojednává o ničem jiném než o tom, 'co neurčilo směr jeho života' ⁷⁷.

Jelikož jsem čerpala pouze ze dvou autentických textů, které obsahovaly osobní výpovědi Stefana Zweiga, je těžké dělat závěry o vývoji a charakteru jeho osobnosti a posoudit, do jaké míry jej ovlivnil dopad války. Subjektivní názor si ale čtenář i z několika odstavců učinit může. Rozhodně z jeho výpovědí nečiší optimismus, zmiňovány jsou spíše negativní stránky jeho minulosti, sám se nezmiňuje ani o své rodině. Z jeho sarkastických poznámek čiší spíše humor 'černý'. ⁷⁸

Hrdinka druhého díla, devítiletá Anna ztělesňuje samotnou autorku Judith Kerr. O jejím osudu dále vypráví pokračování ve formě dvou dalších románů „*Warten bis der Freiden kommt*“ ⁷⁹ a „*Eine Art Familientreffen*“ ⁸⁰. Autorku tedy poznamenal příchod války v první řadě tím, že musela opustit rodnou zem a pobývat na několika dalších místech, než došla nakonec s rodinou do Anglie, kde se usadili. Zde žije Judith Kerr dodnes a současně tuto zemi považuje za svůj domov. I když měla možnost vrátit se zpět do Německa, kam odjel po válce její otec, toto rozhodnutí neučinila a stejně tak jako její bratr zůstala v Londýně, kde se usadila a založila rodinu.

Její vztah k Německu je poněkud rozpolcený, například ve svých 28 letech o sobě prohlašuje, že nemá ani nejmenší přání, aby se znova začala učit německy ⁸¹. Od Německa se v podstatě distancovala, nechtěla si připouštět, jaké bolestné události se tam během války děly. Tři roky po válce se do Německa vydává i se svým bratrem, jelikož zde zemřel jejich otec. Své popisy popisuje následovně: „...cestovali jsme skrz Holandsko a Porúří, viděli jsme naprosté zneuctění a necítili jsme nic kromě satisfakce. Nyní je zbytečné říkat, jaká je to škoda, že jsme zničili jejich města a udělali věci, které se neměly stát. Nikdo na to v tu chvíli neměl chuť. Bylo zde tolik

---

⁷⁷ srov. článek Süddeutsche Zeitung, <http://www.sueddeutsche.de/politik/366/400149/text/5/>, 21.06.2009, 10:30

⁷⁸ například jeho poznámka o lupence, kterou trpí: „Ich habe keine Auschwitznummer“, sagt er, und krepelt seinen Hemdärmel hoch, „ich habe was Besseres.“

⁷⁹ v originále pod názvem „*The other way round*“, 1975

⁸⁰ v originále pod názvem „*A small person far away*“, 1979

⁸¹ srov. článek z 17.10.2008, noviny The Times, zdroj ze dne 21.06.2009, 17:30:

http://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/books/article4957133.ece,

zla.⁸² V tomto prohlášení se tedy Judith Kerr sama staví do pozice Spojenců, a tedy se dá říci, že se považuje za občanku Anglie.

Tento její vztah se ale později přeci jen změnil, a to v okamžiku, kdy překlad jejího románu „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ v roce 1971 dosáhl v Německu velikého úspěchu. V interview pro deník The Times se autorka v roce 2008 vyjadřuje již více optimisticky. Němci jsou podle ní dnes mnohem otevřenější ohledně událostí z dob války než lidé v jakékoliv jiné zemi.⁸³

S přibývajícímí léty můžeme tedy zaznamenat jistý obrat k lepšímu ve vztahu Judith Kerr ke své rodné zemi. Ze všech jejích rozhovorů číší optimismus a jsou-li dotazy směřovány na téma jejich útěku ze země, převažují u autorky pocity vděku než pocity zatrpklosti. Považuje si skutečnosti, že ona je jednou z menšiny, které se podařilo uniknout tragickému osudu ostatních židovských dětí. Cítí závazek využít svůj život naplno.⁸⁴ Nikde ani nejsou patrné zmínky, kdy by si J.Kerr stěžovala na svůj osud. Spíše naopak je evidentní, že v Anglii žila šťastným životem, což čtenáře spíše přivádí na myšlenku, že emigrace jí přinesla spíše pozitiva než negativa.

Sama udává, že důvody, které ji vedly k napsání románové trilogie, byly nejen přiblížit válečnou dobu jejím vnoučatům, ale i vyjádření vděku svým rodičům.

Cestou subjektivního hodnocení tedy můžeme podotknout, že život Stefana Zweiga je znatelně trpčí než poválečný osud Judith Kerr. Přeci jen se ukazuje, že přestože se oba dva hrdinové zachránili, jeden z nich musel na vlastní kůži prožít roky vězení v koncentračním táboře a třebaže se jeho okolí postaralo o co nejlepší možné podmínky pro jeho přežití, jsou z jeho chování dodnes cítit známky minulosti i přes časový odstup šedesáti let.

Závěrem této kapitoly lze tedy konstatovat, že Stefan Jerzy Zweig byl zasažen hned dvěma těžkými ranami osudu. Nejprve byl jako žid nacistickým ideologickým systémem vyřazen ze společnosti a posléze byl využit i komunistickým systémem jako

---

⁸² viz. citace z téhož článku : „... and we travelled by train all through Holland and the Ruhr and we saw the total desecration and felt nothing but satisfaction. It's no use saying now what a pity we destroyed their cities and things we shouldn't have done. Nobody felt like that at the time. There had been so much bad.”

⁸³ viz citace z téhož článku: „Nowadays it's very impressive. The Germans have been more honest about what happened than any other country”.

⁸⁴ srov. citace z téhož článku : “There were one and a half million children. In that sense this has been a very strong influence. You feel that if you made it and one and a half million didn't, you've got to use your life.

symbol zdůrazňující utrpení židů, což mělo posloužit k posílení vlivu socialistické antifašistické ideje.

Judith Kerr byla sice nacistickým režimem postižena také, ale nepřímo, čímž je myšleno, že nemusela projít žádným ghetem či koncentračním táborem. Přímému dopadu socialistického režimu se vyhnula tím, že si jako vlast pro sebe i pro svou budoucí rodinu zvolila Anglii.

4. Didaktická adaptace literatury ve výuce německého jazyka

Tato kapitola ponechává prostor pro didaktické náměty zpracování jmenovaných děl ve vyučování. Podrobněji je provedena analýza díla „*Als Hitler das rosa Kaninchenstahl*“. Je to především z toho důvodu, že jsem si vytvořila vlastní postup didaktické analýzy, který se ve druhé ukázce díla „*Nackt unter Wölfen*“ snažím dodržet také. Proto bude první ukázka názorněji popsána než druhá.

Nejprve bych chtěla definovat výchozí pojmy, které jsou stěžejní pro tuto kapitolu. Pro vytvoření didaktické adaptace jsem vycházela ze stanov a dokumentů 'Společného evropského referenčního rámce pro výuku jazyků'. Co tento dokument znamená a za jakým účelem byl vytvořen, uvádím následně v citaci z oficiálních internetových stránek Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.⁸⁵

„Společný evropský referenční rámec poskytuje obecný základ pro vypracovávání jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikul, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen. Rámec také definuje úroveň ovládnutí jazyka, které umožňují měřit pokrok studentů v každém stadiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.“⁸⁶

Cílem vyučování jazyků je posilování kompetencí, které v souhrnu poskytují žákovi základ a předpoklad k vhodnému využití jazyka. Jedná se o kompetence komunikativní jazykové.

---

⁸⁵ dále jen MŠMT

⁸⁶ viz citace dostupná na <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky> 28.06.2009 11:30

„Komunikativní jazyková kompetence se dá chápat jako propojení několika komponent: lingvistické, sociolingvistické a pragmatické. Jsou pojímány tak, že každá z těchto komponent sestává ze znalostí, dovedností a praktických znalostí.“⁸⁷

Pro jasnější uvědomění si vzájemných vztahů mezi jednotlivými kompetencemi nejprve uvedu výklad výše nastíněných pojmů: „kompetence lingvistické zahrnují lexikální, fonologické, syntaktické znalosti a dovednosti a další dílemze jazyka chápaného jako systém.“⁸⁸

Doplňují je kompetence sociolingvistické. „Sociolingvistické kompetence se vztahují k sociokulturním podmínkám užívání jazyka. Svou vnímavostí ke společenským konvencím (zdvořilostním pravidlům; normám řídícím vztahy mezi generacemi, pohlavími, třídami a sociálními skupinami; jazykové kodifikaci určitých základních rituálů v životě společenství) ovlivňuje sociolingvistická komponenta naprosto veškerou jazykovou komunikaci mezi představiteli různých kultur, i když si účastníci komunikace často její vliv neuvědomují.“⁸⁹

Právě na rozvíjení a posilování této jazykové kompetence je zaměřena práce s vybranými ukázkami, žáci se při výuce německého jazyka učí poznávat kulturu a společenské smýšlení Němců v období před druhou světovou válkou a následně po ní. Interkulturní aspekty jsou, jak je zřejmé i z definic oficiálních dokumentů, nedílnou součástí při výuce cizího jazyka. Tento fakt je umocněn ještě skutečností, že německý národ hrál ve vztahu k českému státu velmi důležitou roli po dobu celého historického vývoje a formování obou státních útvarů. Dalším důvodem pro posilování těchto jazykových kompetencí je i skutečnost, že Německo je náš zeměpisný soused a pravděpodobnost, že se žáci budou setkávat s německou kulturou a se samotnými rodilými mluvčími je proto velmi vysoká.

Neméně důležitým úkolem učitele je zaměřit se na kompetence pragmatické.

„Pragmatické kompetence se týkají funkčního využití jazykových prostředků (vytváření jazykových funkcí a aktů promluvy) a čerpají přitom ze scénářů a rutinních forem interakčních výměn. Jde zde také o zvládnutí jazykové promluvy, koherence a koheze, rozpoznání typů a forem textů, ironie a parodie. V případě této komponenty je sotva nutné zdůrazňovat, nakolik je důležitý vliv interakce a

---

⁸⁷ tamtéž

⁸⁸ tamtéž

⁸⁹ tamtéž

různých kulturních prostředí, ve kterých se takové schopnosti vytvářejí. Tento vliv je ještě větší než v případě lingvistické komponenty.“⁹⁰

Pro účely posílení pragmatické kompetence slouží v této práci taková cvičení, která podněcují k aktivní komunikaci. V níže rozebíraných ukázkách proto uvádím poměrně velké množství konkrétních podnětů k diskusi týkající se jednotlivých vybraných ukázek k dílu. Doplnující otázky k textům jsou cíleně formulovány tak, aby prohlubovaly 'čtenářské kompetence'. Těmito kompetencemi není myšleno pouhé porozumění psaného textu, ale především zaměření se na celkovou schopnost žáka umět zacházet s textovým materiálem, orientovat se v textu a dále tyto nabyté poznatky a zkušenosti použít jako východiska pro analýzu jiného textu.⁹¹

Jádrem je práce s autentickým a s didakticky adaptovaným textem v hodinách výuky německého jazyka. Na důkaz mnohočetného využití ukázky uvádím zařazení i do jiných vyučovacích předmětů, jako je dějepis, zeměpis či občanská výchova. Propojitelnost předmětů je dnes, v době platnosti rámcových vzdělávacích programů, velmi žádoucí.

Obě vybrané ukázky se soustředí na problematiku druhé světové války. Didaktickým cílem ale není encyklopedistický výčet fakt a letopočtů objevujících se v příbězích, ale vzbudit aktivitu a chuť k poznání životních příběhů z této doby, docílit u žáka schopnost empatie, což poté ulehčí porozumění celkového charakteru a atmosféry doby. Autentické rysy konfrontují žáka s opravdovou realitou tehdejší doby.

4.1 Didaktická adaptace díla „Als Hitler das rosa Kaninchen stahl“

Tato kniha se dotýká hned několika obsáhlých témat, na kterých je možné založit didaktickou adaptaci. Především se jedná o téma nacismu, dále se dotýká tématu holocaustu a v neposlední řadě se zde odráží problematika emigrantů. Jedná se o vážná a hluboká témata, která vyžadují pečlivou přípravu učitele.

V tomto příběhu problémy vyúsťují na povrch skrze autobiografický příběh devítiletého děvčete, a tedy už jen samotný fakt, že děj není vymyšlený, a osud Anny

---

⁹⁰ viz pozn. 85, s.54

⁹¹ Srov. LENČOVÁ, 2008

mohl potkat například i prarodiče některého ze žáků, je velmi nápomocný v zapojení žáků do diskuze.

Před začátkem didaktického rozboru knihy (to se týká i druhého románu) považuji za vhodné provést ve třídě průzkum, zda se žáci v rodině mohli setkat s příkořím způsobeným ze strany nacistického režimu, popřípadě zjistit, zda má někdo židovské předky. Tyto informace poslouží učiteli ke zhodnocení atmosféry ve třídě a následně jsou také nápomocny k lepšímu odhadu, jak by se mohly vyvíjet potenciální diskuze k problematice nacismu a holocaustu.

4.1.1. Prostoupení tématu školními předměty

Tento oddíl kapitoly rozebírá didaktizaci tématu z pohledu jednotlivých vyučujících předmětů, do kterých se celek prolíná. Největší prostor je ponechán didaktizaci ve výuce německého jazyka, ostatní předměty jsou rozebírány poutze okrajově a uváděny jsou většinou jen obecnější náměty ke zpracování.

4.1.1.1 - Německý jazyk

Následující analýza je určena žákům druhého stupně základních škol, konkrétněji žákům od 8. tříd. Román je sice určen pro věkovou hranici odpovídající sedmé třídě a žáci německých škol jsou schopni zpracovat velmi kvalitní projekty⁹², je třeba zohlednit, že pro naše potřeby výuky německého jazyka jako jazyka cizího je vhodné zvolit poněkud větší časový odstup. Stejná zadání jsou použitelná i u žáků třetího stupně na gymnáziích.

Předpokládaný počet žáků je 12.

4.1.1.2 Rozbor obsahu díla - 1.hodina

Jako první fázi zvolím seznámení žáků s obsahem románu. Obsah může být představen v hodině za podpory vhodně zvolených ukázek.

---

⁹² Žáci: 7. třídy gymnázia Helmholtz-Gymnasiums Bielefeld, dále žáci 7. třídy gymnázia Menzel-Schule Berlin, či žáci 7. třídy gymnázia Maria-Sibylla-Merian-Gymnasium, Telgte

Četba ukázek a samostatný překlad neznámých slovíček může být zadána jako domácí práce následně už budou žáci od úkolu *a)* z tabulky č.1 pracovat ve třídě.

Pro následující práci byl zvolen případ, kdy žáci od počátku pracují s textem v hodině s důrazem na aktivaci jazykových činností zahrnujících jak recepci, tak i produkci a následnou interakci - tedy zprostředkování a zjednodušení textové ukázky pro ostatní skupiny.

Podle mnou zvoleného postupu se nejprve rozdělí ukázky (celkem 4 ukázky do čtyřech skupin), poté se žákům ponechá prostor k jejich zpracování a následně jsou vyzváni k představení zpracovaného obsahu ostatním skupinám. Jako následující krok bude mít celá třída za úkol seřadit pořadí ukázek do časové souslednosti tak, jak se jim bude zdát nejpravděpodobnější. Dalším úkolem bude již jen ve dvou ve dvou skupinách (pro urychlení času) vymyslet a písemně zpracovat smysluplný děj vyplňující jednotlivé ukázky.

► Plné znění úkolu:

Žáci obdrží do skupiny po třech kopii jedné z ukázek, kterou si každý ve skupině nejprve přečte potichu, poté všichni za pomoci slovníku přeloží slovíčka, jejichž neznalost žákům brání v pochopení podstaty obsahu. Dále dostanou zadání úkolu *a)* který je totožný pro všechny ukázky. Záměrně nejsou ukázky přepsány, ale jsou ponechány ve své původní podobě, vystřižené a naskenované, aby budily autentický dojem. Poté vypracují jednotlivé navazující úkoly (viz níže).

ukázka č. 1

Elsbeth wurde ärgerlich. »Aber dann«, sagte sie, »wenn du wie alle anderen aussiehst und nicht in eine besondere Kirche gehst, wie kannst du dann wissen, daß du wirklich jüdisch bist? Wie kannst du sicher sein?«

Es entstand eine Pause.

»Ich vermute...«, sagte Anna, »ich vermute, weil mein Vater und meine Mutter Juden sind, und wahrscheinlich waren ihre Mütter und Väter es auch. Ich habe nie darüber nachgedacht, bis mein Vater vorige Woche anfang, davon zu sprechen.«

»Also, ich finde es blöd!« sagte Elsbeth. »Das mit Adolf Hitler ist blöd, und daß Leute Juden sind und alles!« Sie fing an zu laufen, und Anna lief hinter ihr her.

ukázka č. 2

»Bevor wir nach Zürich kommen und Papa treffen, müssen wir die Grenze zwischen Deutschland und der Schweiz überqueren.«

»Müssen wir aus dem Zug aussteigen?« fragte Max.

»Nein«, sagte Mama. »Wir bleiben in unserem Abteil, und dann kommt ein Mann und sieht sich unsere Pässe an. Genau wie ein Fahrkartenkontrolleur. Aber« – und sie blickte jedem der Kinder in die Augen, – »das ist sehr wichtig. Wenn der Mann kommt, um unsere Pässe anzusehen, dann will ich, daß keiner von euch ein Wort sagt. Versteht ihr? Nicht ein Wort.«

»Warum nicht?« fragte Anna.

»Weil der Mann sonst sagen könnte: Was für ein schrecklich schwatzhaftes Mädchen, ich nehme ihr lieber den Paß ab«, sagte Max, der immer schlechtgelaunt war, wenn er nicht genug geschlafen hatte.

»Mama«, rief Anna flehend, »das würde er doch nicht tun – ich meine, unsere Pässe wegnehmen?«

»Nein... nein, vermutlich nicht«, sagte Mama. »Aber für alle Fälle – Papas Name ist recht bekannt – und wir wollen in keiner Weise die Aufmerksamkeit auf uns lenken. Wenn der Mann also kommt – kein Wort. Denkt daran – nicht ein einziges, winziges Wort!«

ukázka č. 3

Während der nächsten Wochen sprachen Papa und Mama über Paris. Papa glaubte, er werde dort arbeiten können und meinte, es sei eine wunderbare Stadt, um dort zu leben. Mama, die Paris kaum kannte, hatte allerhand praktische Bedenken, zum Beispiel die Erziehung der Kinder, und ob sie eine Wohnung finden würden. Papa hatte daran nicht gedacht. Aber schließlich kamen sie überein, daß sie mit Papa nach Paris fahren und sich selber alles ansehen solle. Es war schließlich eine wichtige Entscheidung.

»Sollen wir etwa allein hier bleiben?« fragte Anna. Es war ein ungewohnter Gedanke.

»Warum nicht?« sagte Mama. »Frau Zwirn wird sich um euch kümmern – sie wird dafür sorgen, daß euer Zeug sauber ist und ihr zur rechten Zeit zu Bett geht. Mit allem anderen könnt ihr wohl selbst zurechtkommen.«

ukázka č. 4

»Es ist schön, daß Papa jetzt mehr Zeit hat, mit uns zu reden«, dachte Anna. Es lag daran, daß wegen der Wirtschaftskrise die Pariser Zeitung ihren Umfang verringert hatte und nicht mehr so viele seiner Artikel drucken konnte. Papa und Mama fanden das gar nicht gut, und besonders Mama machte sich ständig Sorgen wegen des Geldes.

»Wir können so nicht weitermachen«, hörte Anna sie einmal zu Papa sagen. »Ich wußte immer, daß wir sofort hätten nach England gehen sollen.«

Aber Papa zuckte nur die Schultern und sagte: »Es wird sich finden.«

•
•
•
•

»Wir nähern uns London«, sagte Mama.

Die Straßen wurden breiter und die Gebäude größer und verschiedenartiger, und plötzlich änderte sich das Geräusch der Räder, und sie waren auf einer Brücke über einem breiten Fluß.

»Die Themse«, rief Papa.

Der Fluß war auf beiden Seiten von Lichtern gesäumt, und Anna konnte Autos und einen roten Bus unter der Brücke herkriechen sehen. Dann waren sie hinüber, hatten den Fluß hinter sich ge-

Aufgabe a)	Antwortet auf die Fragen in der Tabelle. Wenn die Antwort nicht in der Leseprobe steht, schreibt, was ihr persönlich meint.
Aufgabe b)	Einer aus der Gruppe erzählt den anderen Gruppen, was steht in der Leseprobe. (in 8 Sätzen)
Aufgabe c)	Arbeitet alle zusammen - welche Leseprobe ist die erste, welche die zweite, dritte und welche ist die letzte?
Aufgabe d)	Gruppe 1 + 2 zusammen, Gruppe 3 + 4 zusammen: Erfindet die Geschichte, wobei ihr alle Leseproben verbinden. Macht Notizen in die Hefte.

	Wo?	Warum?	Wer?	Wann?	Was?	Mit wem?
Leseprobe						
Was meinst Du?						

Tabulka č.1

Teprve na závěr učitel představí, jak se román vyvíjí ve skutečnosti a zhodnotí, jak daleko se žáci od něho odchýlili. Této práci je věnována celá vyučovací hodina.

Dalším způsobem pro seznámení s obsahem je práce s názvem románu a s vizuální podobou jeho titulní strany. Zde je vhodné použít metody brainstormingu, kdy učitel píše volné asociace na tabuli. Využít můžeme i to, že konkrétně tento román byl publikován v několika podáních a můžeme tak zhlédnout nejméně deseti různých

obrazových zpracování⁹³. Na základě těchto obrazů lze již velmi dobře odhadnout o čem příběh může pojednávat. Samotný název skýtá také mnoho různých způsobů, kterými si žáci mohou vysvětlovat jeho význam. Pro tuto metodu jsem zvolila způsob obrazové prezentace v programu Powerpoint, která se nachází na DVD, jež součástí přílohy diplomové práce. Zde uvádím na příkladu tří obrázků z prezentace, jakým způsobem bych pracovala:

- a) nejprve bude spuštěna celá prezentace, žáci mají za úkol pouze pozorovat a zapisovat si myšlenky, které jim obrázky asociují
- b) k jednotlivým obrazům se žáci budou vyjádřovat tak, že opět využijí předchozí tabulku s otázkami a budou se snažit odpovědět, popřípadě domyslet pravděpodobnou odpověď

Obrázek. č.3

⁹³ obálky knihy viz příloha

Příklady doplňujících otázek:

a)	Wie alt kann des Autor dieser Aussage sein?
b)	Meinst du, das Hitler und Chaplin etwas ähnliches haben?

Obrázek č. 4

Obrázek č.5

4.1.1.3 Rozbor klíčových témat díla - 2.hodina

Po zpracování obsahu přichází druhá fáze, a to vytyčení hlavních problematických okruhů, tedy :

- 1) období a následky nacismu
- 2) diskriminace
- 3) pronásledování židů a jejich odsunutí na okraj společnosti
- 4) život v exilu.

Všechna tato témata budou sloužit jako podnět k následné diskuzi, která je obsahem další části didaktické analýzy. Úkolem žáků je tedy nashromáždit potřebné podklady a vytvořit argumenty, na jejichž základě poté může být vedena diskuze k tématům. Cílem je posílit vyjařovací dovednosti žáka.

Zde můžeme využít ukázky z filmu v kombinaci s textovými ukázkami z knihy.

Ad 1) K tématu nacismu udělím první polovině žáků úkol, aby vymysleli, jakým způsobem by vysvětlili mladšímu devítiletému sourozenci, kdo byl Hitler a proč musí rodina tajně odcestovat ze země. Druhá polovina žáků by tyto úkoly měla zpracovat také, ale tentokrát z pohledu devítiletého dítěte. Žáci zatím pracují samostatně. Následně se utvoří dvojice, které tvoří vždy jeden žák z první skupiny a jeden žák ze skupiny druhé. Tyto poté předvedou rozhovor, kdy spolu hovoří dva sourozenci o zmíněných tématech. Jako další krok pustím filmovou scénu odehrávající se na začátku filmu, kdy Anna se svou kamarádkou stojí před plakátem Hitlera, který jim díky knírku po nose připomíná Charlieho Chaplina a jejich rozhovor o jejich osudu, vyhraje-li Hitler volby.

► Plné znění úkolů:

a)	Gruppe 1: Deine 9-jährige Schwester fragt dich: „Wer ist Hitler? Will er uns etwas böses machen? Warum müssen wir aus unserem Land abreisen?“
b)	Gruppe 2: Stell dir vor, du bist 9 Jahre alt und du willst etwas über Hitler feststellen. Bereite 3 Fragen vor.

c)	Einer aus der Gruppe 1 (der ältere) und einer aus der Gruppe 2 (der 9-jährige) machen ein Paar. Macht einen Dialog zu diesem Thema. Benutzt die Fragen und Antworten aus der Aufgabe
----	--

Ad 2) K tématu diskriminace zadám předem (již v první hodině) žákům domácí úkol, aby vyhledali v odborné či beletristické literatuře k jakým opatřením vůči židům ve společnosti docházelo. Možný bude i obrazový materiál. Tyto poznatky si žáci následující hodinu budou ústně prezentovat a učitel je zobecní a vypíše na tabuli. Jako doklad lze pustit ukázkou z filmu, kdy k jezeru přijede manželský pár z Mnichova a zakazuje svým dětem pobývat ve společnosti Anny a Maxe z důvodu jejich židovského původu.

► Plné znění úkolů:

Hausaufgabe a)	Wer alles wurde in den Konzentrationslagern gefangen halten? Warum?
Aufgabe b)	Welche Bücher über diese Thematik kennst du? Welche hast du gelesen?

Ad 3) Toto naváže na téma pronásledování židů a jejich shromažďování do koncentračních táborů. Zde je eventuelně také možné pustit filmovou ukázkou z filmu, kdy náhodná přísedící vykládá Anině matce o profesorovi, který se následkem zvrhlého chování nacistických důstojníků v jednom z táborů zbláznil.

► Plné znění úkolů:

Aufgabe a)	Nenn alle Konzentrationslager, an die du dich erinnerst.
Hausaufgabe b)	Finde wenigstens 4 Daten aus der Geschichte der Juden vom Mittelalter bis 1933

Ad 4) Na téma život v exilu zde můžeme nahlížet buď z pohledu exil jako ztráta či exil jako šance. Žáci budou opět rozděleni do dvou skupin. První z nich dostane za úkol

nalézt argumenty označující život v exilu jako ztrátu a druhá dostane téma život v exilu jako šance. Po prezentaci jejich příspěvků a krátké diskuzi budou žáci konfrontováni s ukázkami z knihy, kdy se Anna vyjadřuje ke svému společenskému postavení uprchlíka a také s autorčinými výroky z rozhovorů s novináři, kde se k tomuto přímo vyjadřuje. Žáci by sami měli dospět k názoru, že u Judith Kerr převažuje spíše druhý zmíněný náhled na život v exilu. Učitel se snaží žáky přimět formulovat hodnoty, které malá Anna upřednostňuje před materiálním zabezpečením, kterého se jí dostávalo v Berlíně. Důležité pojmy, které je třeba k tomuto tématu zmínit jsou: lidská rovnost a rovnoprávnost, úcta a respekt k bližnímu a v neposlední řadě cit pro právo a spravedlnost.

► Plné znění úkolů:

a)	Schreib 5 Adjektive für das Thema 'Leben im Exil - ein Verlust'
b)	Schreib 5 adjektive für das Thema 'Leben im Exil - eine Chance'
c)	Welches Gefühl überwiegt bei Anna?

4.1.1.4 Diskuze uzavírající celé téma - 3.hodina

V závěrečné třetí fázi je ponechán prostor hlavně k vyjádření samotných žáků. Učitel se snaží navodit atmosféru důvěry, aby žáci mohli bez ostychu vyjádřit osobní subjektivní názory. Na řadu tedy přichází diskuze o samotné knize, myšlenkách, které žáky nejvíce oslovili nebo které jim v příběhu naopak chyběly. Učitel nechá na zhodnocení žáků, zda se jim téma zdá aktuální i dnes a v jakém směru a zda považují za důležité prezentovat beletrii pojednávající o době druhé světové války. Učitel se snaží žáky přivést k hodnotám demokracie, přičemž se nabízí diskuze o tom, zda v demokratickém systému převládají spíše pozitiva, nebo jestli zde žáci spatřují převážně negativa.

► Otázky k zamyšlení pro debatu:

Wie gefällt dir der Roman?

Findest du gut über diese Themen zu sprechen? Warum?

Hast du etwas neues kennengelernt? Möchtest du noch mehr darüber wissen?

Kannst du die Hauptideen (oder Schlüsselwörter) des Nationalsozialismus sagen?

Kannst du Hauptideen (oder Schlüsselwörter) der Demokratie erwähnen?

4.1.1.2 - Dějepis

Pohled učitele dějepisu bude spíše poněkud pragmatičtější, pro hodiny dějepisu jsou ale uvedena důležitá fakta vztahující se k roku 1933, je to například koaliční vítězství NSDAP ve volbách, veřejné pálení 'nepřátelských' knih nacisty, zmínky o vzniku koncentračních táborů na území Německa. K následujícímu roku 1934 jsou zmíněny historické skutečnosti popisující odstraňování židů z hospodářského a společenského života⁹⁴. Nabízí se zde také porovnání historických skutečností s literárním podáním.

4.1.1.3 C- Zeměpis

V hodinách zeměpisu může téma učitel přiblížit na ukázce cest, které museli emigranti podniknout. Příhodný je návrh na zpracování mapy ve formě koláže, která představuje cesty emigrantů. Ve skupinách by žáci na základě svých zkušeností z četby měli za úkol popsat ještě jiné možné cesty úniku před nacistickým režimem. Také se nabízí otázka, jak se do dnešního dne změnila hranice Německa oproti tehdejší podobě.

4.1.1.4 Občanská výchova

Jelikož se občanská výchova dotýká mnoha kulturních oblastí, lze tu najít široké uplatnění k didaktické realizaci. Jelikož se v románu autorka příliš nevěnuje popisu

---

⁹⁴ to se značí v příběhu strýce Julia

židovských zvyků, mohou se blíže specifikovat právě v hodinách občanské výchovy. Například cestou porovnání křesťanských zvyků s židovskými a vysvětlením hlavního rozdílu křesťanského a židovského dogmatu.

V románu je také popisována politická situace a společenské napětí, což může učitel uplatnit při výkladu o vývoji politických radikálních stran. Jako možnost se jeví srovnání s dnešním politickým systémem. Zajímavé by také pro studenty mohl být úryvek v podobě autentického textu z norimberských zákonů přijatých v roce 1935.

4.2. Didaktická analýza díla „Nackt unter Wölfen“

Druhý román „Nackt unter Wölfen“ je vhodný pro mládež zhruba od třinácti let, osobně bych se přikláněla k tomu zařadit četbu až od 9. ročníku základních škol výše. Klíčovými tématy románu je znázornění a popis nacistických zločinů, života politických vězňů v koncentračním táboře, vyzdvižení hodnoty lidské soudržnosti.

Předpokladem k didaktické analýze díla jsou znalosti historických souvislostí. Na rozdíl od prvně rozebíraného díla zde nejsou čtenáři vysvětlovány jednotlivé pojmy a fakta. Dílo totiž nepředpokládá dětského recipienta, a tudíž tomu nejsou přizpůsobeny ani stylistické prostředky.

Didaktický rozbor je opět rozčleněn do jednotlivých předmětů, ve kterých nachází své uplatnění.

4.2.1. Německý jazyk

Seznámení s obsahem díla může být provedeno stejnou metodou jako u předchozího díla. Na úvod lze rozebrat symboliku názvu „Nahý mezi vlky“, ještě než žáci spatří obálku a než budou obeznámeni s tím, že se jedná o stejnojmenný román. Poté studenti prohlédnou titulní obálku z filmu a budou mít za úkol odhadnout děj.

Následně učitel provede nutný historický diskurz a vyhodnotí, jak jsou žáci z hlediska dějepisných znalostí připraveni k pochopení látky, potřebné chybějící znalosti vyučující pokud možno doplní. K tomuto účelu je vhodné použít doprovodné video k filmu, které nabízí dnešní obrázky z Buchenwaldu.

U této knihy se nabízí pokus, zda žáci skrze vhodně zvolené textové otázky odhalí, že kniha má značný politický podtext a jejím výkladem nejenom odsuzuje dobu nacistické nadvlády, ale zároveň se snaží podsunout čtenáři myšlenku, že za potíráním tohoto režimu stojí hlavně komunistická organizace a socialistický systém jako takový.

Je ale nutné nevynechat představení s politickým pozadím doby, ve které román vzniká. Cílem vyučujícího bude žáky na odhalení této myšlenky přivést i v případě, že žáci zcela neobjeví tendenční cíle románu.

Jako aktivizující prvek zvolím porovnávání vybraných filmových úseků s úryvky literárního textu, žáci posléze hodnotí rozdíly mezi literárním a filmovým zpracováním.

Na závěr přichází na řadu práce s rozdíly mezi literární fikcí a historickou skutečností. Žáci dostanou za úkol pomocí práce s internetem nalézt fakta, která potvrzují nebo vyvracejí pravděpodobnost příběhu. Tato fakta učitel dokresluje ukázkami, tedy autentickými výpověďmi vězňů, kteří Buchenwald přežili.⁹⁵

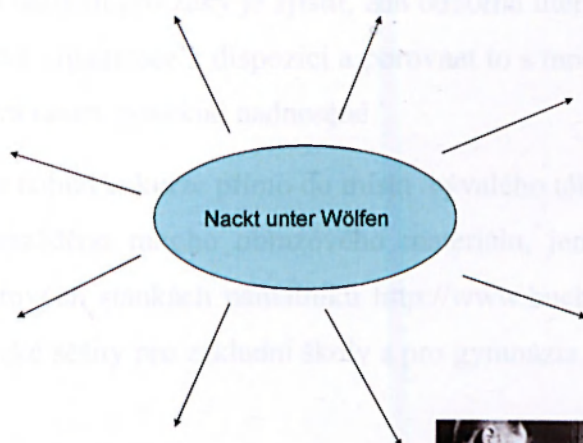
Je pravděpodobné, že studenti samostatnou prací odhalí skutečnou postavu Stefana Jerzyho Zweiga, pokud ne, učiní tak učitel a představí žákům jeho příběh. Především je zajímavý fakt, že dotyčný člověk dnes žije v Rakousku, a tedy si studenti mohou uvědomit, jak časově blízko jim tento příběh v podstatě je a že se tím dotýká i jejich generace.

► **Konkrétní úlohy k jednotlivým ukázkám:**

- a) Was kann der Name des Romans bedeuten?
- b) Was würde er deiner Meinung nach behandeln?
- c) Was siehst du auf dem Bild?
- d) Antwortet auf die Fragen in der Tabelle. Wenn die Antwort nicht in der Leseprobe steht, schreibt, was ihr persönlich meint.

---

⁹⁵ viz příloha str.

	Wo?	Warum?	Wer?	Wann?	Was?	Mit wem?
Leseprobe						
Was meinst Du?						

4.2.2 Dějepis

V románu je uvedeno mnoho historických skutečností. Nabízí se ověřit, do jaké míry korespondují s historicky ověřenými daty. V úvodu je popisována situace na západní frontě a její posuny, které lze pomocí práce s různými příručkami ověřit.

Přínosem může být také románové zpracování života vězňů v koncentračním táboře, zejména pak méně tradiční zaměření především na pohyb politických vězňů a jejich činnosti zapojené do správy tábora. K tomuto bodu se nabízí diskuze, do jaké míry mohli tito vězňové ovlivňovat dění v táboře apod.

Dalším úkolem pro žáky je zjistit, zda odborná literatura uvádí počet zbraní, které měla odbojová organizace k dispozici a porovnat to s množstvím, které uvádí autor a které je podle literatury poněkud nadnesené.

Také se nabízí exkurze přímo do místa bývalého tábora, kde nyní stojí památník. Zde je nashromážděno mnoho obrazového materiálu, jenž dokumentuje život v táboře. Na internetových stránkách památníku <http://www.buchenwald.de/> jsou k dispozici přímo didaktické sešity pro základní školy a pro gymnázia.

4.2.3. Zeměpis

V hodinách zeměpisu lze zadat žákům úlohu, aby připravili grafické znázornění pohybu fronty do mapy. Zároveň by žáci mohli vyhledat ostatní lokality, kde se nacházely koncentrační tábory na území Evropy.

4.2.4. Občanská výchova

V rámci občanské výchovy se žáci mohou zaměřit na poválečné osudy členů různých odbojových organizací. Přínosná by mohla být také debata o základních myšlenkách totalitních režimů a jejich porovnání. Cílem je přivést žáky k zamyšlení nad tím, do jaké míry mají totalitní systémy společný základní ideu.

V této kapitole jsou zmiňovány metody, jak docílit toho, aby student projevil zaujetí pro téma. U výše analyzovaného tematického celku, který tvoří právě dějiny nacismu, je pro vyučujícího téměř nezbytné nalézt neotřelý, pokud možno nový způsob podání výkladu látky. V dnešní době, kdy je přístup k veškerým informačním médiím velmi snadný, mají studenti možnost všechny potřebné informace snadno a rychle dohledat. To zvyšuje nároky na učitele, od kterého se očekává, že cílem jeho vyučování je přínos 'něčeho' nového. Jelikož data a fakta zůstávají neměnná, pro kreativitu se vyskytují možnosti v oblasti literárního a filmového ztvárnění této historické epochy.

5. Závěr

Cílem práce bylo sestavit výstižný průřez pojednávající o tématu nacismu v německy psané LPDM. Při sbírání poznatků z odborné německy psané literatury jsem se setkala s obtížemi při překladu odborných termínů, které žádná česky psaná literatura neuvádí. Pro tyto potřeby jsem tedy použila pojmy z přednášek kurzu 'Kinder- und Jugendliteratur', který jsem absolvovala na Katedře germanistiky v roce 2008 pod vedením PhDr. Bučkové. Tato skutečnost tedy ukázala, že zde schází česky psané odborné publikace pojednávající o LPDM.

Na základě obsahové analýzy ve třetí kapitole a také z běžně dostupných anotací vybraných děl z kapitoly 2.2.1. , která jsou běžně využívána při výuce německého jazyka v Německu, se potvrzuje, že zpracování odrazu nacismu v LPDM intencionální je zpracováno s ohledem na předpokládaného dětského čtenáře. Autoři volí mírnější jazykové prostředky, vyskytuje se zde sice hovorová slovní zásoba, expresivní i slangové výrazy⁹⁶ , ale zpravidla se autoři vyhýbají hrubým výrazům a nadávkám. Oproti tomu v literatuře neintencionální je téma dopadu nacismu vylíčeno reálněji, více do podrobnosti, autoři se nezděraňují zacházet do nejkrajnějších podrobností, aby dokreslili atmosféru doby. Potvrzení hypotézy se také může opřít o porovnání ukázek z textu v didaktické adaptaci, kdy dílo „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ zatupuje LPDM intencionální a dílo „*Nacht unter Wölfen*“ je zástupcem literatury neintencionální. Verifikace hypotézy, tedy dokázání rozdílného pojetí a literárního zobrazení, se projektovala do didaktické adaptace textů. Zatímco dílo „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ je doporučeno žákům od sedmých až osmých tříd základní školy, dílo „*Nacht unter Wölfen*“ je doporučeno žákům od devátých tříd základních škol.

Zajímavé zjištění přineslo porovnání komentářů k filmovému zpracování „*Nacht unter Wölfen*“, které vedlo k závěru, že zatímco němečtí diváci hodnotili film převážně v superlativech, čeští diváci byli poněkud zdrženlivější, očekávali pesimističtější pojetí filmu.

Druhá hypotéza byla potvrzena ve čtvrté kapitole, která provádí didaktickou adaptaci vybraných děl. Ta se nezaměřuje výhradně na použití ve výuce německého

---

⁹⁶ jako například 'Nazis', 'Sociz'

jazyka, ale je naznačeno i další zpracování konkrétních úkolů v předmětech dějepisu, zeměpisu a občanské výchovy. To svědčí o tom, že toto průřezové téma prostupuje hned několika vyučujícími předměty zároveň.

6 Resumé

Práce pojednává o zobrazení tématu nacismu v literatuře pro děti a mládež a ve filmových ztvárněních. Využívá metody analýzy vybraných děl a jejich následného porovnání.

První kapitola obsahuje úvod, ve kterém jsou zaznamenány postupy pro vytvoření práce. Zde jsou definovány výchozí oblasti zkoumání, tedy oblast literárně vědná a oblast didaktiky literatury, do kterých se promítá téma nacismu.

Stěžejní část práce ovšem tvoří druhá, třetí a čtvrtá kapitola.

Druhá kapitola se věnuje dnešnímu stavu výzkumu dané problematiky. Především se opírá o publikace zaměřující se na výzkum vědního oboru 'Literatura pro děti a mládež'. Kapitola vystihuje komplikovanost kombinace takových pojmů, jako jsou 'nacismus' a 'dítě'. Odborná literatura se shoduje na tom, že k této tematice je potřeba přistupovat zodpovědně a se zohledněním dítěte jako adresáta.

Třetím obsahovým celkem je analýza literárních děl „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ a „*Nackt unter Wölfen*“. Jejím výsledkem je zjištění, že prvně jmenovaný román spadá do oblasti literatury 'intencionální', zatímco druhé dílo řadíme do literatury 'neintencionální'. Literaturou 'intencionální' (německy 'spezifische') rozumíme takovou literaturu, která je původně adresovaná dětskému čtenáři. Literaturou 'neintencionální' (německy 'intentionale') rozumíme naopak literaturu, která prvotně není určena dětskému čtenáři, a to i přesto, že zde jako jedna z hlavních postav vystupuje teprve čtyřletý chlapec.

Vzájemným srovnáním obou děl, jejich filmových verzí a srovnáním běžně dostupných obsahů literárních děl uvedených v kapitole 2.2.1 jsem došla k potvrzení hypotézy, že literární ztvárnění nacismu je ovlivněno adresností textu. V literatuře adresované dětskému čtenáři je odraz nacismu ztvárněn méně realisticky a naturalisticky než v dílech určených čtenáři dospělému. Jelikož se ale oblast literatury

neintencionální překrývá s oblastí skutečně čtené LPDM, je třeba ji zahrnout i do předmětu zkoumání v této práci.

Celá závěrečná kapitola je věnována didaktické adaptaci literárních a filmových děl „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ a „*Nackt unter Wölfen*“. Stěžejní část tvoří práce s autentickými literárními texty s hlavním důrazem na využití ve výuce německého jazyka. Okrajově jsou zmíněny také ostatní předměty, ve kterých lze toto téma probírat. K didaktizaci je využito také filmové nahrávky, jednotlivé scény z filmu obsahuje DVD disk, který je součástí přílohy. Didaktickou analýzou byla verifikována i druhá hypotéza, tedy tvrzení, že téma nacismu lze využít v několika vyučujících předmětech.

Diplomovou práci uzavírá kapitola pátá, ve které se potvrzuje hypotéza literárněvědná, tedy tvrzení, že odraz nacismu je zpracován v literatuře neintencionální naturalističtějším způsobem nezohledňujícím dětského čtenáře. Dále je verifikována hypotéza z oblasti didaktiky literatury, a potvrzuje se tak, že téma odraz nacismu lze didaktizovat v předmětech výuce německého jazyka, v dějepisu, zeměpisu a v občanské výchově. Vhodně tedy propojuje mezipředmětové vztahy.

7 Resumé

Diese Diplomarbeit befasst sich mit dem Thema „Darstellung des Nationalsozialismus in den Werken der Kinder- und Jugendliteratur (weiter nur KJL) und in deren Filmverarbeitungen“. Es werden die Methoden der Analyse ausgewählter Bücher und deren Vergleich angewandt.

Im ersten Kapitel werden die Einleitung und das Verfahren zur Bearbeitung der Arbeit erwähnt. Folgend werden die Forschungsbereiche definiert, in denen sich das Hauptthema widerspiegelt. Es handelt sich erstens um den literarisch-wissenschaftlichen Bereich, zweitens um den Bereich der Didaktik der KJL im Fremdsprachenunterricht.

Der Kernteil dieser Diplomarbeit wird von Kapitel zwei, drei und vier gebildet.

Im zweiten Kapitel wird der gegenwärtige Forschungsstand zur jeweiligen Problematik widerspiegelt. Vor allem wird von Publikationen ausgegangen, die sich auf die fachwissenschaftliche Untersuchung der KJL im Allgemeinen konzentrieren. In diesem Kapitel wird die Kompliziertheit der Verknüpfung solcher Themen wie 'Nationalsozialismus' und 'Kind' erörtert.

Das dritte Kapitel widmet sich der ausführlichen Analyse der Werke „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“ und „*Nackt unter Wölfen*“. Deren Ergebnis ist die Feststellung, dass das ersterwähnte Werk zum Bereich der 'spezifischen' KJL gehört, während das zweitgenannte Werk der 'intentionalen' KJL zugeordnet wird.

Unter dem Begriff 'spezifische' (tschechisch 'intencionální') KJL verstehen wir Literatur, die ursprünglich für das Kind als Empfänger bestimmt war, unter dem Begriff 'intentionale' KJL (auf Tschechisch 'neintencionální') verstehen wir dagegen Literatur, die ursprünglich nicht für Kinder bestimmt war, und zwar auch im Fall, wenn hier ein 4-jähriger Junge als eine der Hauptfiguren auftritt.

Durch den gegenseitigen Vergleich beider literarischer Werke und ihrer verfilmten Versionen und durch den Vergleich des in Kapitel 2.2.1 angeführten Inhalts der Titel wurde die erste Hypothese verifiziert, die lautet: die literarische Darstellung des Nationalsozialismus wird vom gezielten Empfänger beeinflusst. Die für das Kind als Empfänger bestimmten Texte behandeln das Thema weniger ausführlich und weniger naturalistisch, als die für den erwachsenen Empfänger bestimmte Literatur.

Weil sich der Bereich der 'intentionalen' Literatur mit dem Bereich der von den Kindern wirklich gelesenen Literatur teilweise deckt, ist es notwendig, ihn auch in diese Diplomarbeit einzubeziehen.

Das vierte Kapitel befasst sich mit der didaktischen Adaptation der literarischen Werke „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“, „*Nackt unter Wölfen*“ und der gleichnamigen Filme. Den Hauptteil bildet die Arbeit mit den authentischen literarischen Texten, wobei der Akzent auf die Anwendung im Unterricht der deutschen Sprache gelegt wird. Marginal werden auch andere Schulfächer erwähnt, in denen dieses Thema durchgenommen werden kann. Beim Prozess der Didaktisierung wird hier außerdem mit einzelnen Filmszenen gearbeitet, einige davon stehen auf DVD (im

Anhang) zur Verfügung. Durch die didaktische Analyse wurde auch die zweite Hypothese verifiziert, und zwar die Behauptung, dass es möglich ist, das Thema des Nationalsozialismus in mehreren Schulfächern anzuwenden.

Die Diplomarbeit wird mit dem fünften Kapitel abgeschlossen, in dem die Zusammenfassung bearbeitet wird. Beide Hypothesen werden hier bestätigt. Das ganze Problem wird mit der These beschlossen, dass das Thema des Nationalsozialismus Schulfächer wie Deutsch als Fremdsprache, Geschichte, Erdkunde und Sozialwissenschaft zweckmäßig verbindet.

8 Seznam literatury

8.1 Literatura primární

APITZ, B. *Nackt unter Wölfen*. 19.vyd. Leipzig: Philipp Reclam, 1982.

KERR, J. *Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*. Přel. A.Böll. 19.vyd. Ravensburg: Maier, 1989.

APITZ, B. *Nahý mezi vlky*. Přel. R.Toman. 3. vyd. Praha : Odeon, 1977.

8.1.2. Ostatní zdroje primární literatury

Film *Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*. Rež. Ilse Hofmann. WDR, 1978.

Film *Nackt unter Wölfen*. Rež. F.Beyer. DEFA, 1963.

HACKET, D.A. *Der Buchenwald-Report : Bericht über das Konzentrationslager Buchenwald bei Weimar*. München : Beck, 2001. ISBN: 3406475981

8.2 Literatura sekundární

DAHRENDORF, M. *Vom Umgang mit Kinder- und Jugendliteratur: Plädoyer für einen lese- und leserorientierten Literaturunterricht*. Berlin: Volk-und-Wissen-Verl., 1996 .

DODERER, K. *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur : Personen-, Länder- und Sachartikel zur Geschichte und Gegenwart der Kinder- und Jugendliteratur*. Basel: Beltz, 1984. ISBN 3-407-56520-8.

KÜMMERLING-MEIBAUER, B. *Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur: ein internationales Lexikon* . Stuttgart/Weimar : Metzler, 2004 . ISBN: 3-476-01235-2 .

LANGE, G. *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur*. Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengehren, 2002. ISBN 3-89676-236-2.

EWERS, H.H. *Literatur für Kinder und Jugendliche : eine Einführung in grundlegende Aspekte des Handlungs- und Symbolsystems Kinder- und Jugendliteratur : mit einer Auswahlbibliographie Kinder- und Jugendliteraturwissenschaft*. München : Wilhelm Fink Verlag, 2000. ISBN 3-8252-2124-5. .

SCHÄFER, H. *Kinder, Krieg und Kino*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft mbH, 2008. ISBN 3-86764-032-7.

SCHNEIDER, D. *Filme*. In: *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*. H&G. Schneider, 1999.

LANGE, G. *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur*. 2 Bände. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. 2000.

ZIMMERMANN H. *Geschichte(n) erzählen. Geschichte Kinder-und Jugendliteratur und ihre Didaktik. Kinder- und Jugendkultur, - literatur, - medien. Theorie- Geschichte- Didaktik*. Band 32, Frankfurt am Main, 2004.

PRETZL, Ch. *Sprache der Angst; Narrative Darstellung eines psychischen Phänomens in Kinder- und Jugendbücher zum Holocaust*. In: Regenburger Beiträge zur deutschen Sprach- und Literaturwissenschaft, Wien: Daiber Jürgen / Geisenhanslücke Achim / Regener Ursula. ISBN 978-3-631-54495-2 2005.

MAIER, Karl Ernst von. *Jugendliteratur : Formen, Inhalte, pädagogische Bedeutung*. Bad Heilbrunn/Obb. : Klinkhardt , 1993.

GANSEL, C. *Moderne Kinder- und Jugendliteratur : ein Praxishandbuch für den Unterricht*. Berlin : Cornelsen Scriptor, 1999.

LENČOVÁ, I. *Literárny artefakt vo výučbe cudzích jazykov. Pedagogické, psychologické a didaktické východisko na príkladoch němčiny jako cudziho jazyka*. Banska Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2008. ISBN 978-80-8083-572-9.

LENČOVÁ, I. *Celostna pedagogika jako cesta k humanizácii vyučovania*. Banska Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2007. ISBN 978-80-8083-474-6.

BUČKOVÁ, T. *Dětské světy a fenomény reality v německy psané problémově orientované literatuře pro mládež poslední třetiny 20. a začátku 21. stol. Model literární komunikace ve vyučování cizímu jazyku*. Obhajoba 2009.

8.3 Internetové prameny

<<http://www.berlinonline.de/berlinerzeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2000/0428/none/0002/index.html>>

<www.new-video.de/f-1-forum-nackt-unter-woelfen>

< www.csfd.cz/film/14966-nackt-unter-wlfen/>

<http://groups.google.com.sg/group/rec.arts.books.childrens/browse_thread/thread/d1193976622c83ba>

< <http://www.sueddeutsche.de/kultur/614/444352/text/7>>

<<http://www1.uni-hamburg.de/exillit/neueversion/vorlesungen/vorlesungenarchiv/europexil/2-KERR.DOC>>

< <http://www.sueddeutsche.de/politik/366/400149/text/5>>

<<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>>

9 Přílohy

Seznam příloh:

9.1 Příloha č.1-10 : Obálky knihy „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“

9.2 Příloha č.11-13: Materiály k „*Nackt unter Wölfen*“

9.3 Příloha č.14, přiloženo: DVD s ukázkou z filmu „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“

9.4 Příloha č. 15, v souboru na přiloženém CD:Prezentace k didaktizaci díla „*Als Hitler das rosa Kaninchen stahl*“

Příloha č.1 Obálka knihy

Příloha č.2 Obálka knihy

Příloha č. 3 Obálka knihy

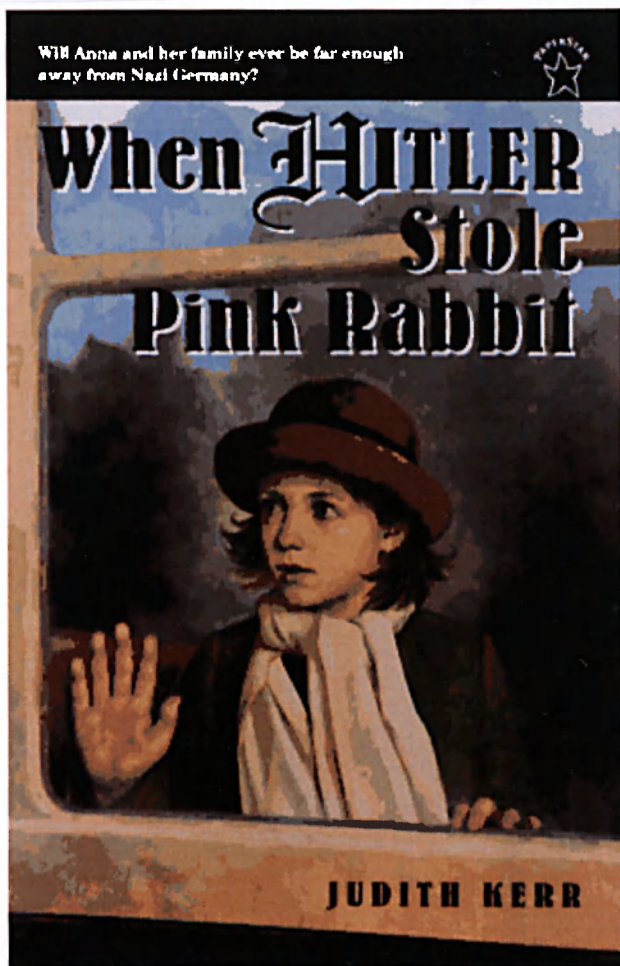
Příloha č. 4 Obálka knihy

Příloha č. 5 Obálka knihy

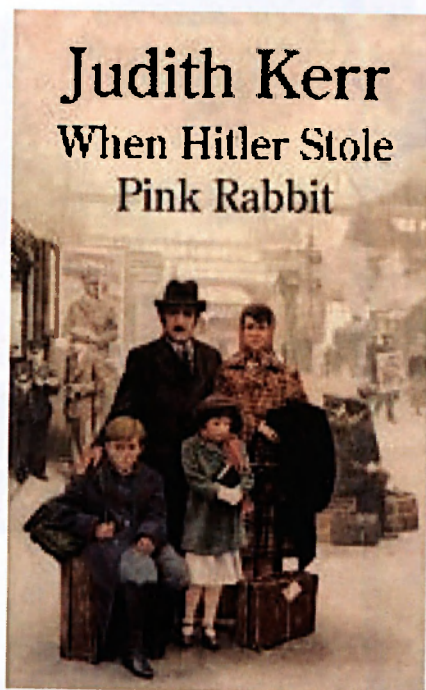
Příloha č. 5 Obálka knihy

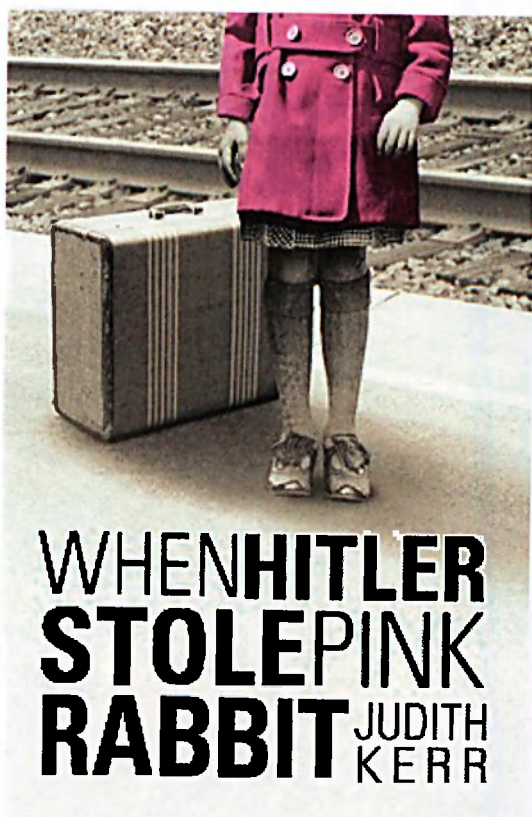
Příloha č. 6 Obálka knihy

Příloha č. 7 Obálka knihy

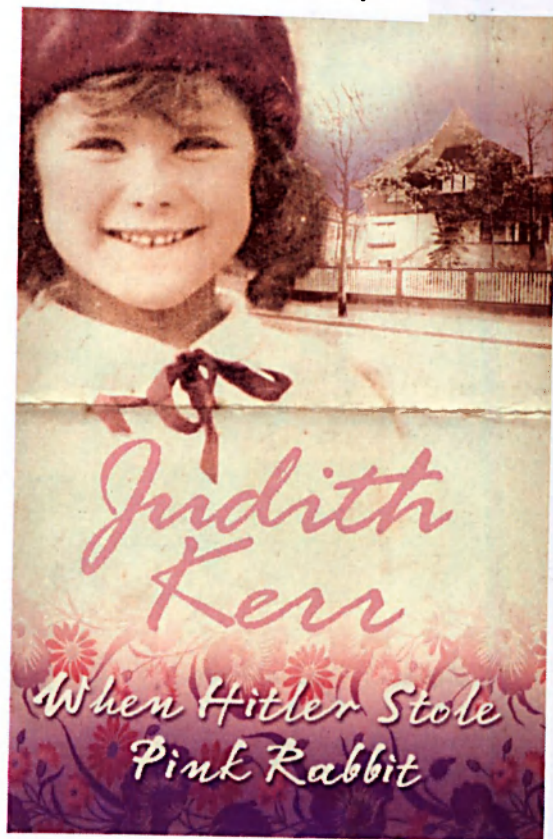
Příloha č. 8 Obálka knihy

Příloha č. 9 Obálka knihy

Příloha č.10 Obálka knihy

Příloha č.11 Obálka knihy Nahý mezi vlky („Nackt unter Wölfen“)

Příloha č.12 Obálka z filmu

Příloha č. 13 Obálka knihy

Příloha č. 14 : ukázka viz příložené DVD

Příloha č.15: Powerpoint prezentace viz příložené CD